

DE DOORSTROOM VAN VMBO NAAR MBO

Een onderzoek naar de doorstroomregeling en de relatie tussen het beroepsperspectief en de beroepsopleiding in het mbo

mei 2005

Titel: DE DOORSTROOM VAN VMBO NAAR MBO
Een onderzoek naar de doorstroomregeling en de relatie tussen het
beroepsperspectief en de beroepsopleiding in het mbo

Auteur: Jan Neuvel & Wil van Esch

Datum: mei 2005

Opmaak:

Referentienummer:

Versie: 02

CINOP

Pettelaarpark 1
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6800800
Fax: 073-6123425
E-mail: info@cinop.nl
<http://www.cinop.nl>

VOORWOORD

Bij de invoering van het vmbo is de overstap van leerlingen naar het mbo geregeld in de zogenaamde Doorstroomregeling. Daarin zijn de plaatsingsrechten van vmbo-leerlingen beschreven.

In 2003 was die regeling voor de eerste keer aan de orde. Mede op verzoek van de NVS-NVL heeft CINOP in opdracht van het CLN een onderzoek uitgevoerd of leerlingen uit het eerste cohort conform die regeling werden geplaatst. Dat onderzoek maakte duidelijk dat in de doorstroom naar de BOL, maar met name in de doorstroom naar BBL, veel leerlingen lager werden geplaatst dan de regeling voorschrijft. Het onderzoek bracht nog een tweede probleem onder de aandacht, namelijk dat relatief veel leerlingen aan het eind van het vmbo nog niet weten wat ze willen worden, wat nadelige gevolgen voor hun schoolloopbaan bleek te hebben.

Omdat het eerste onderzoek niet als representatief kon worden beschouwd, is op verzoek van het CLN CINOP gevraagd een herhaald onderzoek uit te voeren onder leerlingen van cohort 2. Mede ook op verzoek van het CLN is met behulp van SLOA-gelden uit het Expertisecentrum van CINOP een vervolgonderzoek uitgevoerd naar de schoolloopbaan van leerlingen uit cohort 1. Het voorliggende rapport is de neerslag van die twee onderzoeken.

Aan de voorbereiding, uitvoering en afronding van het onderzoek is door veel mensen meegewerkt. Zonder hun medewerking zou het onderzoek niet uitgevoerd zijn.

Allereerst zijn dat Hein de Jager en Lex de Heer van het CLN, die in de diverse fasen van het onderzoek steeds bereid waren mee te denken. De NVS-NVL stelde opnieuw haar databestand van decanen beschikbaar voor het onderzoek en had Henk van de Velden van de NVS-NVL een groot aandeel in de constructie van de vragenlijsten en kon mede door zijn contacten in vmbo-kringen een hoge respons worden bereikt. Zonder de medewerking van de vele vmbo-decanen, de vele medewerkers in het mbo verantwoordelijk voor de intake en de plaatsing en het enorme aantal leerlingen waren niet de belangrijke inzichten verkregen die nu konden worden gerapporteerd. De rapportage zelf is op een aantal momenten kritisch bekeken en van opbouwend commentaar voorzien door de begeleidingscommissie bestaande uit Hein de Jager en Lex de Heer (CLN), Liesbeth Hassink en Henk Leijenhorst (HPBO), Henk van de Velden (NVS-NVL), Harry Toebes (LNA), André Koenders (Schoolmanagers VO), Ingeborg Riedijk (Bve Raad) en Martin Franken (Stuurgroep Kwaliteit van de Zorg). Tenslotte mogen niet de inzet en de organisatorische kwaliteiten van Françoise Bartels onvermeld blijven. Niet alleen heeft zij een bestand van ruim 1000 medewerkers uit het mbo opgebouwd, ook heeft zij de tienduizenden poststukken die naar de respondenten zijn gegaan en die weer op haar bureau terugkwamen accuraat en snel weten te verwerken, zodat het onderzoek op schema kon blijven.

Wil van Esch

(projectleider)

INHOUD

0	<u>SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....</u>	VII
0.1	SAMENVATTING.....	VII
0.1.1	Doel, opzet en uitvoering van het onderzoek.....	VII
0.1.2	Afwijkingen van de doorstroomregeling.....	VIII
0.1.3	Studiekeuzeproblemen en plaatsingsproblemen.....	X
0.1.4	Gevolgen voor de schoolloopbaan.....	XI
0.1.5	Studiekeuzebegeleiding in het vmbo en hulp bij de overstap.....	XV
0.1.6	De intake en plaatsing in het mbo.....	XVI
0.2	CONCLUSIES.....	XVII
0.3	AANBEVELINGEN.....	XX
1	<u>DOEL EN ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK.....</u>	1
1.1	ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK.....	1
1.2	DOEL VAN HET ONDERZOEK.....	4
1.3	LEESWIJZER.....	5
2	<u>OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK.....</u>	7
2.1	OPZET VAN HET ONDERZOEK.....	7
2.1.1	Populatie en steekproefkader.....	8
2.1.2	Instrumenten en variabelen.....	9
2.2	UITVOERING VAN HET ONDERZOEK.....	12
3	<u>DEELNAME AAN HET ONDERZOEK.....</u>	15
3.1	DEELNAME VAN LEERLINGEN COHORT 2.....	15
3.1.1	Overzicht van de respons.....	15
3.1.2	De representativiteit van de responsgroep.....	18
3.2	DEELNAME VAN LEERLINGEN UIT COHORT 1.....	19
3.3	DEELNAME VAN VMBO-DECANEN EN INTAKERS MBO.....	21
4	<u>DE DOORSTROOM VAN VMBO NAAR MBO: COHORT 2.....</u>	23
4.1	DE DOORSTROOM VAN HET VMBO NAAR HET MBO.....	23
4.1.1	De bestemming na het vmbo.....	23
4.1.2	De bestemming binnen het mbo.....	25
4.2	HET BEROESPERSPECTIEF VAN LEERLINGEN.....	31
4.3	DE GEWENSTE OPLEIDING.....	32
4.3.1	Plaatsing conform de voorkeur van leerlingen.....	33
4.3.2	Samenhang met de leerweg en de sector in het mbo.....	33
4.3.3	Samenhang met het beroepsperspectief.....	34
4.4	HET OPLEIDINGSNIVEAU: TOEPASSING VAN DE DOORSTROOMREGELING.....	35
4.4.1	Doorstroom naar de BOL.....	36
4.4.2	Doorstroom naar de BBL.....	40
4.5	BEOORDELING VAN DE OPLEIDING NA 3 MAANDEN MBO.....	44
4.5.1	Tussentijds overstappen.....	45
4.5.2	De opleiding past bij de beroepsinteresse.....	46

4.5.3	De opleiding past bij de capaciteiten	49
4.6	VERWACHTINGEN OVER DE VERDERE SCHOOLLOOPBAAN.....	50
4.6.1	Samenhang met opleidingskenmerken.....	51
4.6.2	Samenhang met plaatsingsfactoren: voorkeur en doorstroomregeling.....	51
4.6.3	Samenhang met de beoordeling van de opleiding	52
5	<u>DE SCHOOLLOOPBAAN NA EEN JAAR MBO: COHORT 1.....</u>	55
5.1	HET BEROEPSPECTIEF NA EEN JAAR MBO	55
5.1.1	Ontwikkelingen in het beroepspectief.....	55
5.1.2	De invloed van een passende opleiding op het beroepspectief.....	56
5.1.3	De doorstroomregeling en het beroepspectief.....	57
5.1.4	De invloed van de sector op het beroepspectief	58
5.2	DE (SCHOOL)LOOPBAAN RUIM EEN JAAR NA HET VMBO	58
5.2.1	Samenhang met het beroepspectief en de doorstroomregeling	59
5.2.2	Samenhang met studieprestaties.....	59
5.2.3	Samenhang met opleidingskenmerken.....	59
5.3	DE SCHOOLLOOPBAAN IN HET MBO.....	60
5.3.1	Verandering van opleidingsrichting.....	60
5.3.2	Verandering van leerweg	62
5.3.3	Verandering van niveau.....	63
5.3.4	De doorstroom naar leerjaar 2.....	63
5.3.5	Beoordeling van de opleiding na ruim een jaar	64
5.4	VERDERE VERWACHTINGEN OMTRENT DE SCHOOLLOOPBAAN.....	65
6	<u>LOOPBAANBEGELEIDING IN HET VMBO</u>	67
6.1	KENNISOVERDRACHT VAN HET MBO NAAR HET VMBO	67
6.1.1	Wat moeten decanen weten van het mbo?	67
6.1.2	Welke informatie wordt uitgewisseld?.....	68
6.1.3	Hoe goed zijn decanen op de hoogte van het mbo?	71
6.2	BEGELEIDING VAN DE SCHOOLLOOPBAAN	73
6.2.1	Procedures en activiteiten in het vmbo	73
6.2.2	De mogelijkheden van het vmbo	76
6.3	BEGELEIDING BIJ DE AANMELDING	80
6.3.1	De begeleiding door decanen	81
6.3.2	Effecten op de aanmelding.....	81
6.4	KNELPUNTEN IN DE BEGELEIDING VAN HET VMBO NAAR HET MBO.....	83
6.4.1	Een globale beoordeling van de begeleiding.....	83
6.4.2	Problemen bij de overstap naar het mbo	84
6.4.3	Problemen die naar vorenkomen tijdens de opleiding in het mbo.....	84
7	<u>INTAKE EN PLAATSING IN HET MBO</u>	87
7.1	KENNISOVERDRACHT VAN HET VMBO NAAR HET MBO	87
7.1.1	Wat moeten intakers weten van het vmbo?.....	87
7.1.2	Welke informatie wordt uitgewisseld?.....	88
7.1.3	Zijn intakers voldoende geïnformeerd over het vmbo?.....	89
7.2	INTAKEPROCEDURES IN HET MBO	91
7.2.1	Informatie die bij het vmbo wordt opgevraagd	92

7.2.2	Inwinnen van informatie door het mbo zelf	95
7.3	PROCEDURES BIJ PLAATSINGSPROBLEMEN.....	99
7.3.1	Afwijking van de doorstroomregeling	99
7.3.2	Verkeerde aanmeldingen	100
7.3.3	Factoren die leiden tot plaatsingsproblemen	101
7.3.4	Omgaan met plaatsingsproblemen.....	101
Literatuur	103
Bijlage 1	105
Bijlage 2	107
Bijlage 3	109

0 SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

0.1 Samenvatting

0.1.1 Doel, opzet en uitvoering van het onderzoek

In opdracht van het CLN heeft CINOP in het kader van de doorstroom van vmbo-leerlingen naar het mbo een onderzoek uitgevoerd om:

1. inzicht te geven in de toepassing van de doorstroomregeling, zoals die door het ministerie van OCW is bekend gemaakt in het Gele Katern, en in de gevolgen ervan voor de schoolloopbaan van leerlingen;
2. inzicht te geven in de studiekeuzeproblematiek van leerlingen en de gevolgen voor de schoolloopbaan van leerlingen;
3. inzicht te geven in procedures in het vmbo en het mbo om leerlingen in hun overstap naar het mbo te helpen en te begeleiden naar een beroepsopleiding waarin leerlingen hun schoolloopbaan succesvol kunnen voortzetten.

Het onderzoek is deels een herhaling en een uitbreiding van het onderzoek dat een jaar eerder is uitgevoerd onder de eerste lichting vmbo-leerlingen (cohort 1) en onder vmbo-decanen en intakers in het mbo. Het eerste onderzoek is herhaald bij de tweede lichting vmbo-leerlingen die zijn uitgestroomd (cohort 2), bij vmbo-decanen en bij medewerkers betrokken bij de intake en plaatsing in het mbo. Het vervolgonderzoek is uitgevoerd bij leerlingen uit cohort 1 en was bedoeld om de gevolgen van plaatsingsbesluiten op de verdere (school)loopbaan van leerlingen in kaart te kunnen brengen. Het hele onderzoek is uitgevoerd tussen oktober 2004 en februari 2005.

Voor het vervolgonderzoek zijn ruim 2700 leerlingen uit cohort 1 opnieuw benaderd met een korte enquête. Ruim 1700 leerlingen (respons bijna 65%) hebben hieraan meegewerkt.

Voor het herhalingsonderzoek is samengewerkt met de NVS-NVL om vmbo-decanen te benaderen voor deelname aan a) het onderzoek onder decanen en b) het onderzoek onder leerlingen die in 2004 waren uitgestroomd. Aan het onderzoek onder decanen is meegewerkt door 230 decanen afkomstig uit vmbo's die geografisch goed gespreid waren. Via 150 decanen is een bestand van 18.500 leerlingen opgebouwd. Ook zij kregen een korte enquête thuisgestuurd. Die is door ruim 8200 leerlingen ingevuld (respons van 45%). De respons was representatief voor de populatie van vmbo-leerlingen. Voor het onderzoek onder intakers zijn ruim 1000 intakers uit alle ROC's en AOC's benaderd. Van 260 intakers is een ingevulde enquête ontvangen. In de responsgroep waren vrijwel alle ROC's en AOC's vertegenwoordigd.

0.1.2 Afwijkingen van de doorstroomregeling

De doorstroomregeling en de WEB

Over de doorstroomregeling zijn twee officiële documenten in omloop: de regeling zoals die in het Gele Katern van het ministerie van OCW is opgenomen en de WEB. Die documenten geven tegenstrijdige signalen af. De doorstroomregeling beschrijft welke vmbo-trajecten onder welke voorwaarden toegang geven tot de verschillende opleidingsniveaus in het mbo. Daarin worden zowel plaatsingsrechten voor niveau 2, alsook plaatsingsrechten voor niveau 3 en 4 beschreven. In de WEB wordt een onderscheid gemaakt tussen niveau 1 en 2, waar wel plaatsingsrechten voor gelden, en niveau 3 en 4 waarvoor dat niet het geval is. Doorstroom naar niveau 3 of 4 wordt als een zaak van de instellingen gezien en de WEB legt de verantwoordelijkheid dan ook bij de instellingen. Van plaatsingsrecht voor niveau 3 en 4 is volgens de WEB dus geen sprake. In dit onderzoek wordt met de term *doorstroomregeling* steeds gerefereerd aan de regeling zoals die in het Gele Katern is beschreven.

Interpretatie van de regeling door decanen en intakers

Decanen (vmbo) en intakers (mbo) verschillen zelf van mening hoe de doorstroomregeling moet worden geïnterpreteerd. Zo'n 60 procent van de decanen en 45 procent van de intakers kiezen de lijn van het Gele Katern en willen de doorstroomregeling zo strikt mogelijk toepassen en slechts bij uitzondering ervan afwijken. Een kwart van de decanen en 45 procent van de intakers kiezen meer de lijn van de WEB en beschouwen de doorstroomregeling als niet meer dan een advies.

De toepassing van de doorstroomregeling in cohort 2

Op de vraag hoe BVE-instellingen feitelijk te werk gaan bij de plaatsing van vmbo-leerlingen moet een onderscheid worden gemaakt in doorstroom naar de BOL en de BBL. In de BOL in ruim 90 procent van de leerlingen conform de doorstroomregeling geplaatst en 7,5 procent niet, dat wil zeggen lager dan mogelijk was. In de BBL komt afwijking van de regeling relatief veel vaker voor: het percentage lager geplaatsten is daar met meer dan 30 procent ruim 4 keer zo hoog als in de BOL.

Tabel 1 Afwijking van de doorstroomregeling: percentage voor vmbo-leerwegen en mbo-sectoren

leerweg vmbo	BOL					BBL				
	Totaal %	Sectoren				Totaal %	Sectoren			
		E&H %	Z&W %	Techniek %	Landbw %		E&H %	Z&W %	Techniek %	Landbw %
BL	4,4	6,3	1,2	9,0	0,0	8,2	7,5	9,1	8,6	3,6
KL	11,9	18,8	2,7	16,8	3,4	71,4	50,0*	35,2	90,6	68,8*
GL/TL	6,3	11,1	2,9	5,1	1,0	45,4	31,4*	17,7*	87,6*	55,6*

*Gebaseerd op kleine aantallen, waardoor percentages in werkelijkheid aanzienlijk kunnen afwijken.

BOL

De 7,5 procent die voor de BOL is gevonden, is een gemiddelde dat vanwege grote onderliggende verschillen voor vmbo-leerwegen en mbo-sectoren een specificatie wenselijk maakt (Tabel 1).

Leerlingen die vanuit een kaderberoepsgerichte leerweg naar het mbo willen, lopen de grootste kans lager geplaatst te worden. Rond 12 procent van de leerlingen die voldeden aan de criteria in de doorstroomregeling voor plaatsing op niveau 3 of 4 is op niveau 2 en incidenteel op niveau 1 geplaatst. Dat percentage is bijna twee keer zo hoog als dat voor de gemengde en de theoretische leerweg en drie keer zo hoog als dat voor de basisberoepsgerichte leerweg, waar 4 procent op niveau 1 was geplaatst. Vanuit het mbo bezien concentreren de afwijkingen zich grotendeels in twee sectoren, Techniek en Economie & Handel.

De afwijkingen in die twee sectoren zijn dan ook voor een belangrijk deel structureel van aard. Dat wil zeggen, dat door het ontbreken van niveau 3 en/of 4 in een aantal opleidingsrichtingen, zoals met name Motorvoertuigentechniek in de sector Techniek en Beveiliging en Uniformberoepen in de sector Economie & Handel, instellingen leerlingen wel lager 'moeten' plaatsen. Ongeveer een kwart van de lagere plaatsingen in die twee sectoren en de lagere plaatsingen in de sectoren Zorg & Welzijn en Landbouw zijn terug te voeren op andere factoren. Dan moet worden gedacht aan praktische problemen, zoals te weinig of teveel aanmeldingen voor een bepaalde opleiding, waardoor leerlingen alleen een plaats op een ander niveau kan worden aangeboden, maar ook twijfels over het kennis- en vaardigheidsniveau van individuele leerlingen spelen een rol, waarbij die twijfels soms terug gevoerd lijken te worden op twijfels over het niveau van opleidingen uit bepaalde vmbo's.

BBL

In de doorstroom naar de BBL is in totaal 1 op de 3 leerlingen op een lager niveau geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft. Ook hier zijn de verschillen groot. Vanuit het vmbo bekeken zijn de meeste afwijkingen waargenomen voor de kaderberoepsgerichte leerweg (ruim 70% van de leerlingen uit die leerweg is lager geplaatst) en relatief de minste afwijkingen voor de basisberoepsgerichte leerweg (een kleine 10% uit die leerweg is lager geplaatst). Voor de gemengde en de theoretische leerweg ligt het percentage lager geplaatsten rond de 45 procent.

Vanuit het mbo bezien concentreert het probleem zich in de sector Techniek. Zowel in relatieve als in absolute zin worden daar verreweg de meeste leerlingen niet conform de doorstroomregeling geplaatst. In relatieve zin, omdat 90 procent van de leerlingen op een lager niveau start, terwijl dat in de andere sectoren in de buurt van de 20 procent ligt. In absolute zin is het probleem het grootst, omdat ongeveer tweederde van de doorstroom naar de BBL naar de sector Techniek gaat.

De afwijkingen in de sector Techniek zijn in ieder geval structureel. Doorstroom vanuit de kaderberoepsgerichte, de gemengde en de theoretische leerweg naar niveau 3 en 4 is niet mogelijk door weigering van werkgevers om leerwerkplekken beschikbaar te stellen voor eerstejaars die op niveau 3 of 4 hun beroepsopleiding beginnen. Een belangrijk argument voor werkgevers is een gebrek aan vakkennis om werk uit te kunnen voeren op niveau 3 of 4 en dat in combinatie met verplichting de hoogte van de salariering te koppelen aan het opleidingsniveau. Bovendien heeft het aanbod aan opleidingen in de ROC's zich op die situatie ingesteld. In de andere sectoren lijkt het probleem met werkgevers minder te spelen en moeten de afwijkingen waarschijnlijk toch meer worden gezocht in factoren zoals twijfels over de capaciteiten van individuele leerlingen en een te gering aantal aanmeldingen om een opleiding te kunnen starten.

Relatief gezien is de omvang van het probleem in de BBL veel groter dan in de BOL, maar afgemeten naar absolute aantallen worden er in de BOL meer leerlingen ‘onder geplaatst’. Er gaan namelijk aanzienlijk meer vmbo-leerlingen naar de BOL dan naar de BBL.

0.1.3 Studiekeuzeproblemen en plaatsingsproblemen

Studie- en beroepskeuzeproblemen

Leerlingen die naar het mbo gaan moeten een beroepsopleiding kiezen. Voor een gemotiveerde keuze is een zekere interesse in een bepaald vakgebied nodig. Interesse kan worden opgeroepen door het soort werk, de inhoud van het werk of de opleiding of door andere aspecten van het werk. Een deel van de leerlingen weet op de basisschool of aan het begin van het vmbo al wat ze willen (Neuvel, 2003), maar leerlingen die aan het eind van het vmbo nog geen idee hebben van wat ze willen worden, zijn geen uitzondering. Het onderzoek in cohort 1 en in cohort 2 maakt duidelijk dat eenderde van de leerlingen die naar het mbo gaan deels weet wat ze willen worden en dat een kwart dat helemaal nog niet weet. Leerlingen uit de theoretische leerweg en leerlingen uit de sector Economie kampen relatief vaker met een gebrek aan een beroepsperspectief: 30 procent van die leerlingen weet niet wat ze willen worden tegenover 20 procent in de andere sectoren.

Na het vmbo ontwikkelt het beroepsperspectief zich verder. Na ruim een jaar mbo neemt het percentage dat weet wat ze willen worden toe van 45 naar ongeveer 60 procent, blijft het percentage dat het deels weet gelijk (ongeveer een derde) en daalt het percentage dat het nog niet weet tot onder de 10 procent. Ook in het mbo kent de sector Economie & Handel het hoogste percentage leerlingen zonder beroepsperspectief.

De ontwikkeling van het beroepsperspectief verloopt niet altijd lineair, maar is bij een deel van de leerlingen een proces van ‘vallen en opstaan’, dat doorloopt tot in het mbo. Zo kiest bij de overstap naar het mbo een kwart van de vmbo-leerlingen uit de beroepsgerichte leerwegen een opleiding in een heel andere sector. Ook in het mbo switchen leerlingen nog van opleiding. Zo’n 2 procent doet dat al binnen 3 maanden en na een jaar is dat opgelopen tot een kleine 10 procent. Niet alle wisselingen zijn overigens ingegeven door een ander beroepsperspectief, maar vloeien deels voort uit het niet aansluiten van de opleiding bij wat een leerling wil worden.

De keuze van een beroepsopleiding is bij een deel van de leerlingen, met name degenen die niet weten wat ze willen worden, gebaseerd op uitsluiting van wat men niet wil of waar men niet geschikt voor is of denkt te zijn. De opleiding(srichting) die wordt gekozen lijkt dan het meeste perspectief te bieden. Het merendeel van de leerlingen die met zo’n ‘negatieve’ invulling van het beroepsperspectief doorstroomt naar het mbo gaat naar de sector Economie & Handel.

Plaatsingproblemen

Leerlingen moeten zich bij de overstap naar het mbo aanmelden voor een opleiding. De voorkeur van leerlingen wordt echter niet zondermeer gehonoreerd. Zo’n 16 procent komt namelijk niet in de opleiding die ze het liefst zouden willen doen. Een deel van die leerlingen wordt bij de aanmelding al

‘gedwongen’ een andere opleiding te kiezen, een deel wordt niet geplaatst in de opleiding waar men zich voor opgeeft.

Leerlingen die niet of niet goed weten wat ze willen worden, blijken minder snel toegelaten te worden tot de opleiding van hun voorkeur (Tabel 2). Van degenen die het wel wisten, is zowel in de BOL als in de BBL dik 90 procent conform hun voorkeur geplaatst en 6 à 7 procent niet. In de doorstroom naar de BOL is dat laatste percentage twee keer zo hoog bij leerlingen die deels wisten wat ze wilden worden (15%) en vier keer zo hoog bij degenen die nog helemaal niet wisten wat ze wilden worden (30%). In de doorstroom naar de BBL zijn uit die beide groepen verhoudingsgewijs nog meer leerlingen niet volgens hun voorkeur doorgestroomd naar een mbo-opleiding: de percentages zijn respectievelijk bijna 25 en ruim 50 procent.

Tabel 2 Plaatsing afwijkend van voorkeur leerlingen

wist beroep bij overstap naar mbo	Niet volgens voorkeur	
	BOL %	BBL %
ja	7,6	6,5
deels	15,1	23,7
nee	29,8	51,9
Totaal	15,5	17,0

Leerlingen die niet of alleen deels weten wat ze willen worden, hebben nog minder kans op plaatsing in het geval van opleidingen met een strengere selectie. Dat kunnen opleidingen zijn waar aanvullende eisen ten aanzien van motivatie, houding of competenties worden gesteld, maar ook populaire opleidingen waar plaatsgebrek is. Voor leerlingen die niet of deels weten wat ze willen worden is de kans op plaatsing in de gewenste opleiding nog eens 6 procent lager dan hierboven is aangegeven, terwijl er geen verschil is gevonden bij leerlingen met een goed beroepsperspectief.

Het effect doet zich ook in versterkte mate voor in de BBL, zoals bovenstaande percentages duidelijk maken. Waarschijnlijk kunnen leerlingen zonder beroepsperspectief hun keuze voor een opleiding en met name voor een leerwerkplek onvoldoende duidelijk maken aan werkgevers en zonder leerwerkplek worden leerlingen niet tot een opleiding in de BBL toegelaten.

0.1.4 Gevolgen voor de schoolloopbaan

In het onderzoek is naar een aantal aspecten van de schoolloopbaan van leerlingen gekeken om daarmee de gevolgen van de hiervoor besproken plaatsingsproblemen na te kunnen gaan. Gekeken is hoe leerlingen uit oogpunt van hun beroepsperspectief of -interesse en uit oogpunt van hun capaciteiten hun opleiding beoordelen. Verder is nagegaan of leerlingen van plan zijn de gekozen opleiding voortijdig af te breken en of ze dat ook feitelijk doen. Hiervoor werd al duidelijk dat een deel van de leerlingen dat niet doet en naar een andere opleiding overstapt. Alvorens de effecten van de plaatsing te beschrijven, wordt eerst voor de beide cohorten als geheel de verder (school)loopbaan beschreven.

Van alle leerlingen uit cohort 2 zat drie maanden na het begin van het schooljaar 90 procent in het mbo en was 1 procent nog op zoek naar een geschikte mbo-opleiding of stond op een wachtlijst. Vooral leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg zonder beroepsperspectief waren nog zoekende (4%). Ongeveer 5 procent van de leerlingen ging naar de havo, met name leerlingen uit de theoretische leerweg (10%). Van de leerlingen uit de theoretische leerweg die niet wisten wat ze wilden worden ging zelfs bijna 20 procent naar de havo. Drie procent van de uitstromers werkte of was op zoek naar werk. Leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg waren op dit punt oververtegenwoordigd (4,5%). Ook hier is er een duidelijke samenhang met het beroepsperspectief: van de leerlingen die wisten wat ze wilden worden koos 3 procent voor werk, maar in de groep die dat nog niet wist, was dat 9 procent. Het switchen van opleiding binnen de eerste drie maanden kwam voor bij 2 procent van de doorstromers naar het mbo.

Ruim 70 procent van de leerlingen beoordeelde de opleiding als passend bij hun beroepsinteresse, 20 procent vond de opleiding deels passend en 2,5 procent vond hun opleiding helemaal niet passend. Zes procent kon geen antwoord op die vraag geven. Het percentage dat de opleiding als passend bij de eigen capaciteiten beoordeelde is duidelijk hoger: 90 procent van de leerlingen vond de opleiding aansluiten bij de eigen capaciteiten, 2 procent vond de opleiding te moeilijk en 8 procent beoordeelde de opleiding als te gemakkelijk. Ongeveer 86 procent dacht na 3 maanden de opleiding af te zullen ronden, ongeveer 2,5 procent was van plan te stoppen en ruim 10 procent kon er nog niets over zeggen.

Bij de leerlingen uit cohort 1 die waren doorgestroomd naar het mbo is ruim een jaar na het verlaten van het vmbo nagegaan wat ze deden. Omdat die steekproef niet als representatief mag worden beschouwd, moeten de cijfers met meer voorbehoud worden geïnterpreteerd. Zo'n 94 procent volgde nog een opleiding in het mbo, een half procent was op zoek naar een opleiding en ongeveer 5 procent had het mbo voortijdig verlaten van wie de meesten om te gaan werken.

Van de leerlingen die na ruim een jaar nog in het mbo zaten, volgde ruim 90 procent nog dezelfde opleiding als in het begin, maar een kleine 10 procent was geswitcht. Met name leerlingen die een jaar eerder hadden aangegeven de opleiding niet af te zullen maken waren overgestapt (60% van hen), maar ook in de groep die daar toen nog geen uitspraak over kon doen is dat percentage hoger (20%) dan in de groep die van plan was door te gaan met hun opleiding (6% geswitcht). Het switchen van de leerweg kwam veel minder vaak voor (2,5%), maar de overstap naar een ander opleidingsniveau werd daarentegen weer door ruim 10 procent van de leerlingen gemaakt van wie het merendeel naar een hoger niveau was gegaan.

Iets minder dan 90 procent zat in het tweede leerjaar. Vooral leerlingen die hun opleiding een jaar eerder als niet passend hadden ervaren volgden nog een eerstejaars programma en in iets mindere mate geldt dat eveneens voor leerlingen die hun opleiding als deels passend hadden beoordeeld. Een belangrijke oorzaak daarvoor is de overstap naar een andere opleiding(srichting).

In het eerste cohort bleek ruim 90 procent van de leerlingen die na ruim een jaar nog een mbo-opleiding volgden van plan de opleiding af te maken, terwijl rond een half procent aangaf de opleiding niet af te zullen maken. De overigen wisten het nog niet.

Een lagere plaatsing

De toepassing van de doorstroomregeling heeft, in ieder geval op korte termijn, dat wil zeggen na ongeveer 3 maanden mbo, weinig effect op de (school)loopbaan van leerlingen. In de eerste plaats is er geen verschil gevonden in het percentage leerlingen dat naar een andere opleiding was overgestapt. Dat is vergelijkbaar voor leerlingen die al dan niet conform de regeling waren geplaatst.

In de tweede plaats is er evenmin een verschil in de mate waarin de opleiding aansluit bij de beroepsinteresse van leerlingen. Ook op dit punt komen de resultaten overeen voor leerlingen die conform de regeling waren geplaatst en leerlingen die lager waren geplaatst.

In de derde plaats is er geen hoofdeffect voor de verwachting van leerlingen om hun opleiding af te ronden. Het percentage leerlingen dat van plan was de opleiding voortijdig te beëindigen is voor beide groepen vergelijkbaar.

Er is wel een verschil in combinatie met het niet geplaatst zijn in de opleiding die de voorkeur van een leerling had. In de groep leerlingen die én lager waren geplaatst én die niet in de opleiding van hun voorkeur zaten, lag het percentage dat van plan was de opleiding voortijdig te beëindigen duidelijk hoger. Het gaat echter om relatief weinig leerlingen.

Ook op de iets langere termijn, na ruim een jaar mbo, zijn er in het vervolgonderzoek in cohort 1 geen hoofdeffecten gevonden op de drie hierboven genoemde punten. Op een ander punt was er wel een verschil. Van de lager geplaatste leerlingen waren verhoudingsgewijs veel meer leerlingen na het eerste leerjaar naar een hoger niveau gegaan dan in andere groepen. Maar toch zat driekwart nog steeds in een opleiding op een lager niveau dan de doorstroomregeling mogelijk maakt.

Het vervolgonderzoek in cohort 1 gaf daarnaast in combinatie met andere factoren ook weer enkele verschillen te zien voor de doorstroomregeling. Allereerst is dat in combinatie met het beroepsbeeld dat leerlingen bij de overstap naar het mbo hadden. Leerlingen die niet conform de doorstroomregeling waren geplaatst én die tevens aan het eind van het vmbo deels of helemaal niet wisten wat ze wilden worden, bleken iets vaker binnen een jaar het mbo te hebben verlaten dan leerlingen die wel conform de regeling waren doorgestroomd.

Een vergelijkbaar effect is gevonden voor het switchen van opleiding. Ook hier was het percentage leerlingen dat was geswitcht hoger in de groep leerlingen die én lager was geplaatst én niet in de opleiding van hun voorkeur zat.

Niet geplaatst in de gewenste opleiding

Na drie maanden mbo zijn er al duidelijke verschillen op te merken tussen leerlingen die al dan niet in de opleiding van hun voorkeur waren geplaatst.

In de eerste plaats was in de groep die wel de opleiding van hun voorkeur volgde binnen de eerste drie maanden 1 procent overgestapt naar een andere opleiding, terwijl dat 7 procent was in de groep die niet conform hun voorkeur was geplaatst.

In de tweede plaats was er een duidelijke invloed op de mate waarin de opleiding als passend bij de beroepsinteresse werd beoordeeld. Bijna twee keer zo weinig leerlingen die niet conform hun voorkeur waren geplaatst ervoeren hun opleiding als passend bij hun interesse. Het percentage is 41 procent versus ruim 75 procent in de groep die wel in de opleiding was gestart die ze graag wilden doen.

In de derde plaats was er een duidelijk verschil ten aanzien van de verwachting de opleiding af te ronden. In de groep leerlingen die niet in de opleiding van hun voorkeur waren begonnen lag het

percentage dat dacht door te gaan bijna 20 procent lager dan in de groep die wel conform hun voorkeur was geplaatst. De percentages zijn respectievelijk ruim 70 en bijna 90 procent. Omgekeerd is het percentage dat aangaf zeker te zullen stoppen vijf keer hoger in de groep die niet de opleiding van hun voorkeur volgde: ruim 7 procent versus ruim 1 procent in de groep die wel conform hun voorkeur was geplaatst.

Ook op de iets langere termijn, dat wil zeggen na ruim een jaar mbo, zijn er duidelijk effecten waar te nemen.

In de eerste plaats betreft dat het beroepsperspectief. In de groep leerlingen die niet conform hun voorkeur waren geplaatst bleken verhoudingsgewijs aanzienlijk minder leerlingen te weten wat ze wilden worden (35 % versus 65 % in de groep die wel conform hun voorkeur was geplaatst) en waren er omgekeerd aanzienlijk meer leerlingen die het nog helemaal niet wisten (respectievelijk 18 % en 4 %).

In de tweede plaats is er, evenals na drie maanden, een duidelijk effect op het overstappen naar een andere opleiding. Het percentage dat in of aan het eind van het eerste leerjaar was geswitcht is bijna twee keer zo hoog in de groep die bij de overstap naar het mbo niet in de opleiding kon beginnen die ze graag wilden doen: 15 procent was overgestapt versus 8 procent van degenen die wel waren begonnen in de gewenste opleiding.

In de derde plaats is er een duidelijk verschil in de doorstroom naar het tweede leerjaar. Dat percentage is duidelijk lager in de groep die niet conform hun voorkeur was geplaatst: 83 procent versus 90 procent in de andere groep. Een verklaring voor het verschil is ondermeer het grotere aantal leerlingen dat was geswitcht naar een andere opleiding en dat daardoor opnieuw in een eerstejaars programma moest beginnen.

In de vierde plaats is er een verschil ten aanzien van de prognose de opleiding af te ronden. Er bleek nog steeds een, zij het een lichte, tendens dat leerlingen die wel conform hun voorkeur waren geplaatst vaker van plan waren om hun opleiding af te ronden dan leerlingen die niet conform hun voorkeur waren geplaatst. De percentages zijn respectievelijk 94 en 90 procent.

In een landelijk onderzoek naar veiligheid en geweld in het mbo (Neuvel, te verschijnen) is nog een andere negatief effect van het niet geplaatst worden in een gewenste opleiding af te leiden. Leerlingen die niet geplaatst waren in een opleiding van hun voorkeur bleken relatief vaak hun opleiding beoordeeld te hebben als niet passend bij hun (beroeps)interesse. In die groep spijbelen veel meer leerlingen en maken zich ook veel meer leerlingen schuldig aan allerlei vormen van ongewenst gedrag, zoals het verstoren van lessen, te laat komen, druggebruik, wapenbezit en agressief gedrag naar docenten en medeleerlingen. Dat gedrag kan worden verklaard uit een geringere binding met de school. Die leerlingen zullen immers in geringere mate ervaren dat ze bezig zijn met iets dat voor henzelf of voor hun toekomst belangrijk is.

De schoolloopbaan van leerlingen wordt dus duidelijk negatiever beïnvloed als leerlingen niet conform hun voorkeur worden geplaatst dan als leerlingen lager worden geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft. Bij lager geplaatste leerlingen zijn ruim een jaar na het vmbo verhoudingsgewijs niet meer negatieve gevolgen waargenomen dan bij de overige leerlingen.

0.1.5 Studiekeuzebegeleiding in het vmbo en hulp bij de overstap

Om leerlingen in hun studiekeuzeproces te kunnen begeleiden moeten decanen, naar hun eigen oordeel en ook naar dat van de meeste intakers in het mbo, goed op de hoogte zijn van het onderwijsaanbod in de mbo's in hun regio, van de ontwikkelingen in het mbo, maar ook van de (voorlopige) plaatsing van hun leerlingen en van de schoolloopbaan van hun leerlingen in het mbo.

Wat betreft het aanbod aan opleidingen is daar in voldoende mate sprake van, maar dat geldt niet voor de plaatsing en de schoolloopbaan van leerlingen. Gemiddeld genomen worden decanen door niet meer dan een op de drie instellingen in hun regio daarvan op de hoogte gebracht. Dat beeld wordt bevestigd in een drietal regioportretten die in 2005 bij het Platform voor Beroepsonderwijs zijn verschenen (Regioportret Noord-Kennemerland, Regioportret Zuidoost-Brabant, Regioportret Achterhoek). Zelf nemen decanen ook nauwelijks initiatieven om via hun oud-leerlingen die informatie in handen te krijgen.

Studiekeuzebegeleiding

Voor de studiekeuzebegeleiding worden een groot aantal procedures vrij breed ingezet. Blijkens de verslaglegging in de bovengenoemde regioportretten is dit onderdeel ook het best verzorgd als het gaat om informatie rondom de doorstroom..

In de beroepsgerichte leerwegen is de opleiding zelf al een belangrijke factor die kan bijdragen aan de beroepsoriëntatie van leerlingen. Daarnaast worden er specifieke activiteiten georganiseerd om leerlingen te helpen bij hun studie- en beroepsoriëntatie. De activiteiten die vrij breed en vrij algemeen worden ingezet hebben echter bijna allemaal een sterk verbaal karakter, zoals het gebruik van brochures, informatie via internet, de voorlichting door de decaan, individuele gesprekken met decanen en mentoren en de inzet van beroepskeuzetests. Een uitzondering zijn de korte oriënterende stages of snuffelstages. Andere activiteiten waarin leerlingen zelf ervaring met mbo-opleidingen of met het werkveld kunnen opdoen, worden minder frequent en minder breed georganiseerd.

De meeste activiteiten worden afgestemd op individuele behoeften van leerlingen met uitzondering van de studie- en beroepskeuzevoorlichting door de decaan of mentor en de voorlichting(slessen) die door mbo-docenten en mbo-decanen in het vmbo wordt gegeven.

Gezien het vrij grote aantal leerlingen dat aan het eind van het vmbo nog niet of deels weet wat ze willen worden, kan de vraag gesteld worden of de studie- en beroepskeuzebegeleiding, ondanks de vele activiteiten, verder is te verbeteren. In ieder geval wordt daar door een deel van de decanen, maar ook door een deel van leerlingen zelf aan getwijfeld. Die denken, evenals diverse decanen in het mbo, dat een deel van de leerlingen pas in het mbo zullen ontdekken wat ze echt willen. Er zijn echter ook vmbo-decanen die er wel van overtuigd zijn dat de meeste leerlingen aan het eind van het vmbo een goed beroepsperspectief moeten kunnen hebben ontwikkeld. De ontevredenheid over de begeleiding bij met name leerlingen die zonder beroepsperspectief naar het mbo waren overgestapt wijst er eveneens op dat een deel van de leerlingen meer effect had verwacht van de begeleiding. In het regioreport voor Noord-Kennemerland wordt dat ook verondersteld: "Wellicht zijn er toch ook nog andere vormen van studiekeuzebeïnvloeding nodig om tot betere keuzes te komen" (blz. 14).

Het is echter een illusie te verwachten dat het studie- en beroepskeuzep proces bij de overgang van het vmbo naar het mbo voor de meeste leerlingen zijn definitieve beslag kan krijgen. Daarvoor blijken nog teveel leerlingen in het mbo van gedachten te veranderen. Loopbaanbegeleiding in het mbo, met aandacht voor beroepsoriëntatie, is daarom noodzakelijk.

Ondersteuning bij de aanmelding

Naast de inhoudelijke activiteiten helpen decanen hun leerlingen bij het aanmelden voor een opleiding door ze wegwijs te maken in de procedures. Ook bij de feitelijke aanmelding wordt hulp geboden, het meest gebeurt dat in de basisberoepsgerichte leerweg en het minst in de theoretische leerweg. Overall laat één op de drie decanen het aan de leerlingen zelf over.

De vraag is gesteld of vmbo-decanen hun leerlingen, met name leerlingen zonder een goed beroepsperspectief, voldoende weten te doordringen van de plaatsingsproblemen die die leerlingen te wachten staan, vooral als ze kiezen voor opleidingen waar extra selecties plaatsvinden. Het feit dat minder dan 1 op de 5 van die leerlingen zich aanmeldt voor twee of drie opleidingen wijst daar op.

Verder blijken veel decanen niet op de hoogte van de voorlopige plaatsing en derhalve veelal ook niet van de problemen die leerlingen daarin ondervinden. Dat geldt zowel voor problemen inzake de doorstroomregeling als problemen betreffende de plaatsing in de opleiding die iemands voorkeur heeft. Hoewel de meeste decanen hebben aangegeven leerlingen te ondersteunen in het geval van problemen, moet dus worden betwijfeld of die hulp feitelijk geboden wordt of kan worden.

0.1.6 De intake en plaatsing in het mbo

Als ontvangende partij zijn de BVE-instellingen verantwoordelijk voor een adequate plaatsing van leerlingen.

Die verantwoordelijkheid vereist in de eerste plaats dat intakers goed op de hoogte zijn van het vmbo, in het bijzonder van de leerwegen en de karakteristieke competenties, maar ook van leerwegondersteuning en van leerwerktrajecten. Niet alle intakers blijken daar echter even goed van op de hoogte te zijn, zelfs niet intakers die zelf het belang ervan aangeven. Over de inhoud van de opleidingen en over de leerwegen zegt driekwart tot 80 procent van de intakers redelijk tot goed geïnformeerd te zijn. Over de competenties die leerlingen verwerven is dat al minder (60% is voldoende geïnformeerd) en dat percentage daalt nog verder voor kennis over zorgleerlingen (50%).

De verantwoordelijkheid voor de plaatsing vereist in de tweede plaats dat instellingen aanvullende informatie verzamelen over individuele leerlingen. Dat wordt ook gedaan. Enerzijds gebeurt dat door van aangemelde leerlingen beschikbare informatie op te vragen bij het vmbo (of rechtstreeks bij de leerling), anderzijds door zelf aanvullende informatie in te winnen bij leerlingen, ouders of decanen. Alle afdelingen van mbo's vragen een kopie op van de eindlijst en van het diploma en ongeveer negen op de tien afdelingen winnen daarnaast via een eigen formulier informatie in. Naast meer formele gegevens vragen vijf op de tien afdelingen een schriftelijke oordeel van de decaan of mentor en een kwart doet dat alleen bij twijfel over een leerling.

Een op de drie afdelingen heeft aangegeven met het portfolio van leerlingen te werken, hoewel niet duidelijk is hoe breed dat gebeurt. Wel lijkt er sprake van een lichte toename ten opzichte van een jaar eerder. Dat dit een instrument is waar (steeds) meer van wordt verwacht wordt in het Regioportret van de Achterhoek benadrukt: “Een andere ontwikkeling die in de toekomst wellicht relevant wordt, is de uitbouw van het overdrachtdossier tot een portfolio” (blz. 16).

Intakers verzamelen zelf ook aanvullende informatie. Het korte intakegesprek is de meest gebruikte procedure. Voor driekwart van de afdelingen is dat een standaard procedure voor alle leerlingen en in een op de vijf afdelingen voor twijfelgevallen. Dat komt overeen met de opgave van leerlingen: rond 85 procent heeft aangegeven een intakegesprek te hebben gehad.

Een uitgebreid intakegesprek wordt volgens 40 procent van de intakers met bijna alle leerlingen gevoerd en volgens ruim de helft met leerlingen waarover wordt getwijfeld. Afgaande op de peiling die bij leerlingen is verricht, lijkt dat een overschatting. Niet meer dan 15 procent van de leerlingen heeft namelijk aangegeven zo’n gesprek te hebben gevoerd.

Als over een leerling twijfels bestaan wordt in het algemeen contact gezocht met de vmbo-decaan, terwijl volgens de helft van de intakers dan een eigen assessmentprocedure wordt gestart. Assessment van competenties en interesses wordt op 20 procent van de afdelingen vrij breed ingezet om te kunnen beoordelen of een leerling geschikt is voor een opleiding, een percentage dat ook gevonden is bij de leerlingen. De inzet van deze procedure gebeurt niet algemeen, maar beperkt zich voornamelijk tot een aantal opleidingen die specifieke of aanvullende voorwaarden aan kennis, vaardigheden of motivatie stellen.

Gezien het grote aantal leerlingen dat niet (goed) weet wat ze willen worden en het grote aantal leerlingen dat in een opleiding wordt geplaatst die niet hun voorkeur had en die dan ook veelal niet als passend is ervaren, moet ook aan de kant van het mbo de vraag worden gesteld of de effectiviteit van de intakeprocedure te verbeteren is. Het feit dat bij een uitgebreid intakegesprek relatief minder leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden geplaatst zijn in een opleiding die niet aansloot bij hun interesse geeft aan dat via die weg winst te behalen moet zijn.

0.2 Conclusies

De doorstroomregeling

- Decanen en intakers zijn verdeeld over de interpretatie van de doorstroomregeling (Gele Katern). Het merendeel van de decanen pleit voor de plaatsingsrechten zoals die nu zijn vastgelegd in de regeling, een minderheid sluit zich aan bij de omschrijving zoals de WEB die geeft. Intakers zijn ongeveer gelijk verdeeld in hun interpretatie: 46 procent is voor de doorstroomregeling en 45 procent kiest voor de omschrijving in de WEB.
- Decanen zijn in het algemeen wel op de hoogte hoe BVE-instellingen in hun regio aangeven hoe ze de doorstroomregeling hanteren, maar door onvoldoende feedback van uit de BVE-instellingen over de plaatsing van hun leerlingen, zijn ze onvoldoende op de hoogte van de feitelijke toepassing.

- Door 90 procent van de decanen wordt de doorstroomregeling met leerlingen doorgesproken.
- In de BOL wordt ruim 90 procent van de leerlingen conform de doorstroomregeling geplaatst, maar 7 à 8 procent wordt op een lager niveau geplaatst. Een groot deel van de afwijkingen moet worden toegeschreven aan de doorstroom vanuit de kaderberoepsgerichte leerweg naar de sectoren Economie & Handel en Techniek: 18 procent van die leerlingen wordt namelijk lager geplaatst.
- In de BBL wordt, met uitzondering van de doorstroom vanuit de basisberoepsgerichte leerweg (8 procent lagere plaatsingen), op grote schaal van de regeling afgeweken. Met name in de sector Techniek gebeurt dat bijna algemeen (ruim 90%).
- De doorstroomregeling is in 2004 niet beter toegepast dan in 2003: er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er bij de plaatsing in 2004 minder is afgeweken van de regeling dan in 2003.
- In ongeveer de helft van de gevallen is er sprake van een structureel probleem. Dat heeft in de BOL met name te maken met het ontbreken van opleidingen op niveau 3 en 4 en in de BBL met het beleid van veel bedrijven om geen eerstejaars leerlingen op niveau 3 of 4 een leerwerkplek aan te bieden.
- Negatieve gevolgen voor de schoolloopbaan van leerlingen als gevolg van een lagere plaatsing dan de regeling mogelijk maakt zijn op korte termijn niet geconstateerd. In combinatie met factoren die de (beroeps)interesse raken is er wel meer uitval en zijn er meer leerlingen die van opleiding switchen. Verder zijn relatief veel lager geplaatste leerlingen na het eerste leerjaar naar een hoger opleidingsniveau gegaan, maar bleven daardoor wel in een eerstejaars programma ‘steken’.
- De verwachting om de opleiding af te ronden verschilt niet tussen leerlingen die al dan niet conform de doorstroomregeling zijn geplaatst. Dat geldt na drie maanden en ook na ruim een jaar.

Begeleiding van leerlingen naar een geschikte beroepsopleiding

- Vmbo’s organiseren tal van activiteiten om leerlingen te helpen bij hun studie- en beroepskeuze. De meeste activiteiten hebben een sterk verbaal karakter. Activiteiten waarmee leerlingen directe ervaringen met het beroepsveld of met beroepsopleidingen in het mbo kunnen opdoen zijn beperkt, zeker voor leerlingen uit de theoretische leerweg.
- Ongeveer een kwart van de leerlingen uit de basisberoepsgerichte, de kaderberoepsgerichte en de gemengde leerweg stapt aan het eind van het vmbo over naar een andere sector in het mbo, omdat de aanvankelijk gekozen opleiding(srichting) onvoldoende boeit, onvoldoende perspectief biedt of een beroep doet op competenties waarover die leerlingen in onvoldoende mate beschikken. Veel leerlingen die nog niet weten wat ze wel willen, wijken relatief vaak uit naar Economie & Handel.

- De effectiviteit van de huidige studie- en beroepskeuzebegeleiding is beperkt: een kwart van de leerlingen weet aan het eind van het vmbo niet wat ze willen worden en eenderde weet het deels. Of de effectiviteit te verbeteren is vooralsnog niet duidelijk.
- Decanen en leerlingen zijn verdeeld over de vraag of de studie- en beroepskeuzebegeleiding in het vmbo zodanig te verbeteren is, dat de meeste leerlingen aan het eind van het vmbo een duidelijk beroepsperspectief hebben ontwikkeld. Een aanzienlijk deel van beide groepen denkt dat tamelijk veel leerlingen pas in het mbo gaan ontdekken wat ze willen worden en dat extra inspanningen in het vmbo niet het gewenste resultaat zullen opleveren en verspilde moeite is.
- De intakefase wordt in het mbo in geringe mate benut om leerlingen met studie- en beroepskeuze problemen te helpen. Met de meeste leerlingen wordt een kort intakegesprek gevoerd, maar mogelijkheden, zoals een uitgebreid intakegesprek of assessment van interesses, worden vrijwel niet benut bij leerlingen met oriëntatieproblemen. Het is ook de vraag of die leerlingen voldoende herkend worden tijdens de aanmelding.

De schoolloopbaan in het mbo

- Ongeveer 1 procent van de leerlingen zit na 3 maanden in het schooljaar (nog) thuis en is op zoek naar een opleiding of in afwachting van plaatsing. Na ruim een jaar is dat ongeveer een half procent.
- Ongeveer 2 procent van de leerlingen die naar het mbo waren gegaan was binnen drie maanden van opleiding veranderd. Na ruim een jaar was ongeveer 1 op de 10 leerlingen geswitcht.
- Zowel na drie maanden als na ruim een jaar heeft ongeveer 3 procent van de leerlingen het gevoel aan een niet passende opleiding deel te nemen.
- Ruim een jaar na het verlaten van het vmbo had 7 à 8 procent van cohort 1 het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten.
- Het plan de opleiding af te ronden neemt toe van leerjaar 1 naar leerjaar 2, ook als rekening wordt gehouden met de uitval na leerjaar 1. In het eerste leerjaar dacht 86 procent de opleiding af te ronden en was 2 procent van plan te stoppen, in het tweede leerjaar was dat respectievelijk 95 procent en een half procent.
- Leerlingen die niet weten wat ze willen worden of die niet in een opleiding zitten die aansluit bij hun (beroeps)interesse lopen een verhoogd risico op allerlei nadelige effecten op hun schoolloopbaan.

0.3 Aanbevelingen

De doorstroomregeling

Het vmbo is geen eindonderwijs, maar is voor het overgrote deel van de leerlingen een voorbereiding op een beroepsopleiding in het mbo. Het is daarom voor leerlingen en ouders van belang te weten voor welk opleidingsniveau in het mbo het vmbo opleidt. Dat opleidingsniveau is namelijk in sterke mate bepalend voor de kansen en mogelijkheden van leerlingen op de arbeidsmarkt en voor de mogelijkheden om na het mbo door te leren in het hbo. Bij de keuze voor het vmbo en met name bij de keuze in leerjaar 3 voor één van de vier leerwegen is die duidelijkheid voor leerlingen en ouders van groot belang. Daarnaast is er ook een individueel en een maatschappelijk belang dat opleidingen zo optimaal mogelijk worden afgestemd op de (beroeps)interesses, de wensen, de mogelijkheden en capaciteiten van leerlingen. Uit oogpunt van de verworven competenties in het vmbo en van de leercapaciteiten van leerlingen kan een te lage, maar ook een te hoge plaatsing de schoolloopbaan van leerlingen op diverse manieren nadelig beïnvloeden. In de overgang van het vmbo naar het mbo moet daarom bekeken worden op welk opleidingsniveau een leerling het beste kan instromen.

Die spanning tussen duidelijkheid (en plaatsingsrechten) en afstemming van het opleidingsniveau op de mogelijkheden van leerlingen is niet alleen aanwezig in de twee regelingen inzake de doorstroom (de doorstroomregeling en de WEB), maar kwam ook tot uiting in de opvattingen van vmbo-decanen en intakers in het mbo over de doorstroomregeling.

In de feitelijke doorstroom naar de BOL was 93 procent van de leerlingen geplaatst conform de doorstroomregeling, maar 7 procent bleek op lager niveau te zijn ingestroomd. Een deel van die leerlingen is lager geplaatst vanwege twijfels over de kennis en leercapaciteiten van die leerlingen. Van een meer structureel probleem is sprake bij leerlingen uit een kaderberoepsgerichte, een gemengde of een theoretische leerweg die doorstroomden naar de sector Economie & Handel of Techniek.

In de doorstroom naar de BBL is ongeveer 40 procent van de leerlingen lager geplaatst. Wat betreft de sector Techniek komt dat percentage uit op 90 procent en daar is in ieder geval sprake van een structureel probleem. De rol van de het bedrijfsleven, in combinatie met het ontbreken van opleidingen op niveau 3 of 4, is hier namelijk de verklarende factor. Voor het bedrijfsleven is een gebrek aan vakkennis gekoppeld aan hogere kosten voor leerlingen die op niveau 3 of 4 worden geplaatst een reden om alleen leerlingen die van het vmbo doorstromen naar niveau 2 een leerwerkplek aan te bieden.

De onderzoeksresultaten maken duidelijk dat een lagere plaatsing op korte termijn geen nadelige invloed lijkt te hebben op de schoolloopbaan van leerlingen. Het percentage leerlingen dat uitvalt, van opleiding verwisselt of na ruim een jaar nog in leerjaar 1 zit, wijkt namelijk niet duidelijk af van wat is gevonden bij de overige leerlingen. Wel bleek een kwart de opleiding te makkelijk te vinden -maar driekwart dus niet- en zaten de meeste leerlingen die te laag waren geplaatst na een jaar mbo nog steeds op het lagere niveau. Veel leerlingen die niet conform de doorstroomregeling worden geplaatst, stromen dus niet versneld door naar een hoger niveau.

Of een lagere plaatsing uiteindelijk nadelige effecten heeft op de schoolloopbaan van leerlingen, zoals een langere studieduur, meer uitval of minder doorstroom naar een hoger niveau of het hbo, is op basis van de gegevens die tot nu toe zijn verzameld dus nog niet te zeggen.

Aanbeveling 1

Een lagere plaatsing leidt niet tot een versneld doorstromen naar een hoger niveau, tenminste niet na het eerste jaar mbo. Of dat negatieve gevolgen heeft op de studieduur en de kans op doorstroom naar een hoger niveau (inclusief het hbo) is nog niet te zeggen.

Met name voor zover het om een lagere plaatsing als gevolg van meer structurele factoren gaat, lijkt het zinvol om de mogelijkheden van versnelde trajecten na te gaan of om binnen de bestaande trajecten een verdieping in te bouwen waardoor leerlingen a) meer uitgedaagd worden en b) de kans op succes bij voortzetting van de opleiding op een hoger niveau groter is en versneld kan plaatsvinden (vrijstellingen). Wat betreft de BBL-opleidingen vereist dat ook overleg met het (regionale) bedrijfsleven.

Voor zover lagere plaatsingen het gevolg zijn van de afstemming van kennis en capaciteiten van individuele leerlingen, lijkt het zinvol om de mogelijkheden na te gaan om of a) met extra ondersteuning leerlingen op een hoger niveau te plaatsen of b) ook hier de mogelijkheden van een verrijkt programma na te gaan.

Die voorgestelde verkenning hoeft overigens niet een op zichzelf staande exercitie te zijn, maar past in het kader van loopbaanbegeleiding en het uitzetten van trajecten op maat.

Aanbeveling 2

Omdat het nog ongewis is of een lagere plaatsing op de iets langere termijn, dat wil zeggen na het eerste leerjaar, nadelige effecten op de schoolloopbaan heeft, is het gewenst een cohort leerlingen gedurende een langere periode dan een jaar te volgen. De steekproef uit cohort 2 is groot genoeg om dat cohort gedurende de deelname aan het mbo te volgen.

Vmbo-decanen hebben aangegeven redelijk goed op de hoogte te zijn hoe BVE-instellingen in hun regio omgaan met de doorstroomregeling. Minder zeker is het of ze op de hoogte zijn van de structurele problemen. In ieder geval werd in het onderzoek duidelijk dat ze van de meeste van hun eigen leerlingen niet weten hoe ze zijn geplaatst en derhalve niet via die weg op de hoogte zijn welke leerlingen om welke redenen lager zijn geplaatst.

Aanbeveling 3

In het eerste onderzoek is gegevens de geringe feedback als een voorstel gedaan om de terugkoppeling van informatie over de plaatsing van eigen leerlingen in het mbo te faciliteren. Omdat vmbo-decanen zelf relatief weinig zicht hebben op het percentage leerlingen dat niet conform de doorstroomregeling wordt geplaatst, is het aan te bevelen dat BVE-instellingen in hun regio bekend maken welk percentage leerlingen in welke opleidingen om welke redenen lager zijn geplaatst en hoe in die opleidingen eventueel daar op wordt ingespeeld. Voor de taakuitvoering van vmbo-decanen (voorlichting naar leerlingen en ouders en begeleiding van leerlingen) is dit essentiële informatie. (Zie ook de regionale portretten, 2005)

Studie- en beroepskeuze

Een kwart van de leerlingen weet in de overstap van het vmbo naar het mbo niet wat ze willen worden, terwijl nog eens kwart dat deels weet. Met name leerlingen die niet weten wat ze willen worden zijn een risicogroep. Relatief veel van die leerlingen worden niet in de opleiding geplaatst die ze het liefst zouden willen doen, mede waardoor hun opleiding vaker niet aansluit bij hun interesse. Die leerlingen overwegen ook vaker om met hun opleiding te stoppen. Feitelijk is er ook sprake van meer uitval en stappen verhoudingsgewijs meer leerlingen over naar een andere opleiding. Mede door de overstap naar een andere opleiding, moeten tamelijk veel leerlingen die bij de doorstroom naar het mbo niet wisten wat ze wilden worden leerjaar 1 opnieuw doen.

Zowel bij vmbo-decanen als bij leerlingen zijn de meningen verdeeld waar de problematiek van de studie- en beroepskeuze het beste aangepakt kan worden, in het vmbo of in het mbo. Zoals het er nu naar uitziet lijkt er in het vmbo nog voldoende ruimte voor verbeteringen, maar moet er tegelijk toch rekening mee worden gehouden dat een deel van de leerlingen in het mbo zich verder zal moeten oriënteren om invulling aan het beroepsperspectief te kunnen geven.

Binnen het vmbo kan in ieder geval op een aantal punten winst worden geboekt. In de eerste plaats blijkt een kwart van de leerlingen in de overstap van het vmbo naar het mbo van sector en daarmee dus ook van beroepsopleiding te switchen. Juist in die groep ligt het percentage leerlingen dat nog geen positieve invulling kan geven aan het beroepsperspectief duidelijk hoger. Uit onderzoek van Neuvel (2003) bij leerlingen uit de opleiding Installatietechniek bleek dat 1 op de 5 leerlingen eind leerjaar 3 al met de opleiding Installatietechniek wilde stoppen, terwijl een kwart nog geen duidelijk beeld had of ze al dan niet met die opleiding door wilden gaan. Hoewel dat voornemen en de feitelijke beslissing aan het eind van het vmbo kunnen verschillen, kan voor een deel van die leerlingen het vierde leerjaar, tenminste uit oogpunt van studie- en beroepskeuze, als een deels verloren jaar worden beschouwd.

Aanbeveling 4

Gezien het feit dat een kwart van de leerlingen van sector switcht en uit eerder onderzoek is gebleken dat een deel van die leerlingen al aan het eind van het derde leerjaar dat overweegt, is het zinvol om aan het eind van leerjaar 3 leerlingen daarop te screenen en mogelijkheden te bieden voor een zinnigere invulling van leerjaar 4 indien leerlingen niet in die richting willen doorgaan. Dat kan betekenen dat leerlingen binnen de bestaande opleidingen meer mogelijkheden voor studie- en beroepsoriëntatie wordt geboden. Het kan ook betekenen dat leerlingen de kans wordt geboden tussentijds over te stappen naar een andere opleiding. Hoewel dat wellicht nu al gebeurt, moet die mogelijkheid een meer structureel karakter krijgen. Intrasectorale opleidingen kunnen voor een deel van de leerlingen een oplossing bieden, maar voor veel leerlingen niet, zo is uit het onderzoek van Neuvel (2003) af te leiden. Het verdient dan ook aanbeveling mogelijkheden van heroriëntatie, bredere beroepsoriëntatie of van het flexibel kunnen overstappen binnen het vmbo verder te verkennen en mogelijk te maken.

De studie- en beroepsoriëntatie heeft in het vmbo nog een sterk verbaal karakter: 4 van de 5 activiteiten in de top vijf studie- beroepskeuzebegeleiding waren sterk verbaal van aard. Dat geldt zeker voor de meer theoretische leerwegen, maar toch ook voor de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg. Bovendien wijzen de gegevens erop dat leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden nauwelijks meer begeleiding hebben ontvangen van hun decaan of mentor. Hoewel het probleem van de beroepskeuze ook bij een intensievere begeleiding wellicht in het vmbo niet kan worden opgelost, bleek dat veel leerlingen zonder positief ingevuld beroepsperspectief zich minder goed bewust waren van de problemen die hen bij de aanmelding, intake en plaatsing te wachten stonden. In samenhang met wat hierboven al is gezegd over de plaatsing blijkt dat uit het feit dat verreweg de meeste leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden zich voor niet meer dan één opleiding hadden aangemeld. De resultaten geven aan dat ook decanen en mentoren hun leerlingen daar onvoldoende bewust van hebben gemaakt.

Aanbeveling 5

Het verdient aanbeveling om in samenhang met wat hiervoor al is voorgesteld, namelijk een betere screening van leerlingen aan het eind van het leerjaar 3, met name voor leerlingen zonder beroepsperspectief te verkennen of in het programma of in de begeleiding meer tijd kan worden ingeruimd voor studie- en beroepskeuze. Deels zal dat een minder verbaal karakter moeten krijgen, deels zullen die leerlingen intensiever moeten worden begeleid door de mentor of decaan, onder andere door die leerlingen bewust te maken van de problemen die hen bij de aanmelding en plaatsing te wachten staan. Datzelfde geldt overigens voor leerlingen die kiezen voor populaire opleidingen of voor opleiding waar extra eisen voor de toelating worden gesteld en waar de kans op afwijzing groter is dan bij andere opleidingen.

Aanbeveling 6

Een verkeerd beeld van de beroepsopleiding zorgt voor tamelijk veel leerlingen in het eerste leerjaar voor problemen. Ook op dit punt bleek in het vmbo-programma nog relatief weinig ruimte te zijn ingeruimd voor leerlingen om zich feitelijk te oriënteren in het mbo. Waar dit gebeurt, wordt het groepsgewijs of klassikaal georganiseerd: docenten uit het mbo geven een voorbeeld les in het vmbo. Niet alleen uit oogpunt van studie- en beroepskeuze, maar ook uit oogpunt om beter voorbereid aan een opleiding in het mbo te beginnen is het daarom belangrijk dat leerlingen een beter beeld krijgen van de opleiding die ze willen gaan volgen in het mbo. Het verdient daarom aanbeveling om na te gaan of er meer mogelijkheden zijn om leerlingen een reëlere beeld te geven van de opleiding(en) die ze willen gaan volgen.

Leerlingen die niet goed weten wat ze willen worden, lijken in de intakeprocedure nauwelijks als een probleemgroep te worden herkend. Met andere woorden: aan die leerlingen wordt gemiddeld genomen niet meer aandacht besteed in de intakeprocedure dan aan andere leerlingen. Ze lopen daardoor de kans in een kort intakegesprek hun keuze onvoldoende te kunnen motiveren, waardoor ze niet worden geplaatst in de opleiding die ze graag willen doen. De opleiding waarin ze wel worden geplaatst weet vaak niet interesses bij hen op te wekken, waardoor relatief veel van die leerlingen al binnen drie maanden overstappen en een nog groter deel binnen een jaar. Naast frustraties en verlies van tijd, is er ook in die groep een grotere kans op uitval.

Aanbeveling 7

Ten aanzien van leerlingen die zich meer moeten oriënteren vanwege een onvoldoende beroepsperspectief, is het raadzaam het wetenschappelijk rapport van Frans Meijers af te wachten. Dit verschijnt naar verwachting in 2006.

Aanbeveling 8

De problematiek van studie- en beroepskeuze blijkt een grote invloed te hebben op de schoolloopbaan van veel leerlingen. Die invloed is aanzienlijk groter en verstrekkender dan de problematiek van een lagere plaatsing. Het is daarom zinvol om binnen regio's na te gaan hoe aan de oplossing van dit probleem wordt gewerkt. Op basis van de beschikbare gegevens die in het onderzoek in cohort 2 zijn verzameld bij leerlingen, decanen en intakers kan in combinatie van informatie uit andere bronnen een aantal regio's worden geselecteerd, waar door middel van kwalitatief onderzoek nagegaan wordt hoe die problematiek in het vmbo en in het mbo wordt aangepakt en hoe daarin tussen vmbo en mbo wordt samengewerkt.

Door aan te sluiten bij regio's die in het onderzoek in cohort 2 goed zijn vertegenwoordigd kunnen kwantitatieve gegevens en kwalitatieve gegevens worden gecombineerd. In dat verband is het van belang dat in samenhang met aanbeveling 2 een vervolgonderzoek naar de schoolloopbaan bij leerlingen uit cohort 2 wordt georganiseerd.

1 DOEL EN ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Het eind van het vmbo is voor leerlingen een belangrijk punt in hun (school)loopbaan. Velen zetten dan de stap naar het laatste deel van hun reguliere schoolcarrière: een beroepsopleiding in het mbo. Met die overgang komen veel leerlingen in een nieuwe wereld terecht: ze krijgen te maken met andere omgangsvormen, andere lesmethoden, andere leerinhouden en meer aandacht voor de beroepspraktijk, terwijl tegelijkertijd meer zelfstandigheid en een grotere zelfverantwoordelijkheid wordt verwacht. Afstemming van programma's en van pedagogisch-didactische werkwijzen moet ertoe bijdragen dat de overstap van leerlingen van het vmbo naar het mbo soepeler kan verlopen. Zolang er nog een scheiding bestaat tussen vmbo en mbo, krijgen leerlingen in de doorstroom naar het mbo in ieder geval met twee afstemmingsproblemen te maken. De nieuwe opleiding in het mbo moet optimaal afgestemd zijn op 1) de leervaardigheden en leercapaciteiten en 2) de interesses en het beroepsperspectief van leerlingen. De studie- en beroepskeuzebegeleiding van decanen en mentoren in het vmbo en de intake aan de kant van het mbo zijn erop gericht die aansluiting te regelen. Met de invoering van het vmbo heeft de wetgever de aansluiting op de opleidingsniveaus in het mbo proberen te regelen. Dat is zowel gedaan in de *doorstroomregeling* als in de *WEB*. Beide regelingen komen echter niet op alle punten overeen, in die zin dat de WEB meer ruimte laat aan de instellingen dan de doorstroomregeling. Op de beide afstemmingsproblemen (niveau en interesse) wordt hieronder kort ingegaan.

Plaatsing afgestemd op het kennisniveau en de leercapaciteiten van leerlingen

Met de invoering van het vmbo zijn vanaf het derde leerjaar vier leerwegen ingevoerd die rekening houden met de (leer)capaciteiten en leermogelijkheden (meer theoretisch of meer praktisch gericht) van leerlingen. Die vier leerwegen zijn:

- de basisberoepsgerichte leerweg (BL);
- de kaderberoepsgerichte leerweg (KL);
- de gemengde leerweg (GL);
- de theoretische leerweg (TL).

Ook het mbo kent een indeling van de opleidingen naar niveaus:

- de assistentenopleiding (niveau 1);
- de basisberoepsopleiding (niveau 2);
- de vakopleiding (niveau 3);
- de middenkaderopleiding (niveau 4).

Het ministerie van OCW heeft de aansluiting van de mbo-niveaus op de leerwegen in het vmbo beschreven in de zogenaamde *doorstroomregeling*, die in het Gele Katern van januari 2001 is verschenen¹. De regeling komt er in het kort op neer, dat gediplomeerde vmbo-leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg die doorstromen naar een *verwante sector* in het mbo (bijvoorbeeld van

¹ Zie voor een uitgebreidere beschrijving Bijlage I

Techniek in het vmbo naar Techniek in het mbo) recht hebben op plaatsing in opleidingen op niveau 2 in het mbo. Evenzo hebben gediplomeerde leerlingen uit de kaderberoepsgerichte, de gemengde en de theoretische leerweg recht op plaatsing op niveau 3 en 4. Bij doorstroom naar een niet-verwante opleiding in de sector Economie & Handel of Techniek worden er aanvullende eisen gesteld aan het vakkenpakket om tot de genoemde niveaus toegelaten te kunnen worden.

Bij een *niet-gediplomeerde uitstroom* is de plaatsing ter beoordeling aan het mbo, waarbij mbo's wellicht uitgebreider de leerresultaten, de leermogelijkheden, de interesse en de motivatie van die leerlingen zullen nagaan.

De overgang van vmbo naar mbo wordt ook in de WEB geregeld. De WEB en de *doorstroomregeling* komen overeen voor zover het de doorstroom betreft van de basisberoepsgerichte leerweg naar het mbo: gediplomeerde leerlingen hebben dan recht op plaatsing op niveau 2. In tegenstelling tot de *doorstroomregeling* spreekt de WEB niet van een plaatsingsrecht, anders dan op niveau 2, als het gaat om leerlingen uit de drie andere leerwegen. Leerlingen uit de kaderberoepsgerichte, de gemengde en de theoretische leerweg kunnen namelijk volgens de WEB geen rechten ontleen aan hun vooropleiding om geplaatst te worden op niveau 3 of 4 in het mbo. Het besluit tot plaatsing op niveau 3 en 4 wordt overgelaten aan de BVE-instellingen zelf.

Als de *doorstroomregeling* zou gelden, zouden BVE-instellingen, voor zover het de opleidingsniveaus betreft, in veel gevallen kunnen volstaan met het opvragen van formele opleidingsgegevens. Uitgaande van de WEB zijn de instellingen echter gerechtigd zelf na te gaan of leerlingen voldoende geëquipeerd zijn om tot niveau 3 of 4 toegelaten te kunnen worden. Meer nog dan onder de *doorstroomregeling* zullen bij de toepassing van de WEB de vmbo-decanen goed op de hoogte moeten zijn van de eisen die mbo's in hun regio stellen aan de toelating tot niveau 3 en 4 en van de kansen op een succesvolle schoolloopbaan van leerlingen bij plaatsing op die niveaus. Zij moeten hun leerlingen namelijk begeleiden en adviseren en er is niets funester voor de motivatie als leerlingen niet worden geplaatst in een opleiding waarop ze zich hebben voorbereid. Overleg met het mbo en informatie over de schoolloopbanen van oud-leerlingen moeten de vmbo-decanen dat inzicht geven.

Omgekeerd zullen de BVE-instellingen goed op de hoogte moeten zijn van de ontwikkelingen in het vmbo, van de vier leerwegen en van de specifieke competenties die leerlingen daarin verwerven. De kans op een goede afstemming tussen kennis en capaciteiten en het opleidingsniveau neemt daarmee toe en het voorkomt onnodige, individuele procedures om het kennisniveau en de leercapaciteiten vast te stellen bij afzonderlijke leerlingen.

Het onderzoek naar de *doorstroomregeling* dat vorig jaar is uitgevoerd in het eerste cohort dat het vmbo had verlaten, maakte echter duidelijk dat het zowel in het vmbo als in het mbo nog schort aan die noodzakelijk geachte kennis (Neuvel en Van Esch, 2004).

Plaatsing afgestemd op de interesse en het beroepsperspectief van leerlingen

De doorstroom van het vmbo naar het mbo is niet alleen een kwestie van de plaatsing op het juiste opleidingsniveau. Met de keuze van een beroepsopleiding in het mbo geven de leerlingen ook de richting aan die hun schoolloopbaan opgaat. Welke opleiding(s) leerlingen kiezen zal afhangen van hun interesse, het ontwikkelde beroepsperspectief en de inschatting van eigen competenties. Voor veel leerlingen bleek de keuze van opleidingsrichting niet gemakkelijk, omdat hun beroepsperspectief onvoldoende ontwikkeld was. Intakers in het mbo zien dat ook als een belangrijke oorzaak van

verkeerde keuzes van leerlingen en van de aanmelding voor opleidingen die niet of minder geschikt zijn voor leerlingen (Neuvel & Van Esch, 2004). Zowel van de kant van het vmbo als van de kant van het mbo ligt hier een grote verantwoordelijkheid om leerlingen te helpen en te begeleiden in het ontwikkelen van beroepsinteresses en in het plaatsen van leerlingen in opleidingen die zo goed mogelijk aansluiten op die interesses. Wettelijke regelingen voor de plaatsing in het mbo zijn er niet en zijn ook niet wenselijk. Wel kan het belangrijk zijn dat de Wetgever ruimte biedt om beroepsonderwijs aan te bieden dat leerlingen in staat stelt om die beroepsinteresse te ontwikkelen zonder dat leerlingen het gevoel hebben een verkeerde weg te hebben ingeslagen en tijd te hebben verloren.

Om leerlingen goed te kunnen begeleiden in de voorbereiding op de doorstroom naar het mbo en om leerlingen adequaat te plaatsen veronderstelt dat in de eerste plaats dat mentoren en vmbo-decanen inzicht hebben in het aanbod van opleidingen en in de problemen die leerlingen in bepaalde opleidingen tegenkomen. In de tweede plaats moeten ze ook op de hoogte zijn hoe de aanmelding, intake en plaatsing is georganiseerd. Maar ook van de kant van het mbo zullen de bij de intake en plaatsing betrokken medewerkers goed op de hoogte moeten zijn van de ontwikkelingen in het vmbo, in casu van de leerwegen en de competenties waarover leerlingen uit die leerwegen beschikken.

Om de doorstroom optimaal te kunnen regelen zal niet alleen kennisuitwisseling tussen het vmbo en het mbo moeten plaatsvinden, maar zullen ook afspraken nodig zijn in het geval er zich tijdens de ‘oversteek’ naar het mbo problemen dreigen voor te doen.

De doorstroom van het vmbo naar het mbo in cohort 1

In 2003 is het eerste cohort vmbo-leerlingen doorgestroomd naar het mbo. Op verzoek van het Landelijk Aansluitingpunt (LAP), dat deel uitmaakte van het Coördinatiepunt Leerwegen en Netwerken (CLN), heeft CINOP de doorstroom in cohort 1 onderzocht. Het onderzoek richtte zich met name op de toepassing van de *doorstroomregeling* en procedures in het vmbo en het mbo om leerlingen zo goed mogelijk te helpen en te begeleiden bij de keuze van een beroepsopleiding.

In de doorstroom naar de BOL bleken met name leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerwegen vaker op een lager opleidingsniveau geplaatst te zijn dan in de *doorstroomregeling* staat beschreven. Het ging om ongeveer één op de tien leerlingen. In de doorstroom naar de BBL werd er op nog grotere schaal van de regeling afgeweken. Zowel in het vmbo als in het mbo leek men zich nauwelijks bewust van de omvang van die afwijkingen. Een belangrijke oorzaak voor de onwetendheid bij vmbo-decanen bleek een gebrek aan informatie over de plaatsing en de schoolloopbaan van hun oud-leerlingen. De kennisuitwisseling tussen vmbo en mbo bleek sowieso nog problemen te geven. Verder maakte het onderzoek duidelijk dat relatief veel leerlingen aan het eind van het vmbo niet goed weten wat ze willen worden of wat hun beroepsinteresses zijn, wat de keuze van een beroepsopleiding bemoeilijkte, zo niet onmogelijk maakte. Het onderzoek leverde aanwijzingen op dat in die groep de kans op voortijdige uitval of het overstappen naar een andere opleiding groter is dan bij leerlingen met een beter ontwikkeld beroepsperspectief.

Vervolgonderzoek

De signalen uit het onderzoek in cohort 1 waren voor het CLN en het ministerie van OCW aanleiding om een vervolgonderzoek te laten uitvoeren, wat meer duidelijkheid moest verschaffen over de

toepassing van de doorstroomregeling, het probleem van de studie- en beroepskeuze en de gevolgen voor de schoolloopbaan van leerlingen.

Om een beter en representatiever inzicht in de afstemmingsproblematiek te kunnen geven werd voorgesteld het eerste onderzoek te herhalen in cohort 2. Om de gevolgen van de afstemming beter na te kunnen gaan is voorgesteld om de leerlingen uit cohort 1 verder in hun schoolloopbaan te volgen.

1.2 Doel van het onderzoek

Het herhalingsonderzoek in cohort 2

Het herhalingsonderzoek in cohort 2 richt zich op vier hoofdvragen.

1. Hoe verhoudt de feitelijke plaatsing zich tot de doorstroomregeling?

Het gaat hier om de vraag in welke mate leerlingen uit cohort 2 in een beroepsopleiding zijn geplaatst conform de *doorstroomregeling*. Die vraag wordt apart gesteld voor leerlingen uit de vier leerwegen in het vmbo en voor leerlingen die naar de BOL en de BBL zijn gaan. In dit kader wordt ook de vraag gesteld naar de redenen van eventuele afwijkingen.

2. Weten leerlingen aan het eind van het vmbo wat ze willen worden en worden ze in de opleiding geplaatst die hun voorkeur heeft?

Weten leerlingen aan het eind van het vmbo wat ze willen worden? Hoe groot is de groep die bij de doorstroom niet of nauwelijks een beroepsperspectief heeft ontwikkeld? Welke consequenties heeft dat voor de plaatsing van leerlingen? Wat zijn de gevolgen voor de verdere schoolloopbaan in het mbo? Kan het vmbo het beroepskeuzeprobleem oplossen of is het een taak die het mbo verder op zich moet nemen?

3. Hoe worden leerlingen in hun studie- en beroepskeuze begeleid in het vmbo?

Zijn vmbo-decanen voldoende op de hoogte van het mbo om leerlingen goed te kunnen adviseren en begeleiden? Verder gaat het om de vraag welke activiteiten en procedures in het vmbo worden ingezet om leerlingen te oriënteren op hun studie- en beroepskeuze en welke hulp wordt geboden bij de aanmelding voor een opleiding in het mbo.

4. Hoe gebeurt de intake en plaatsing en hoe wordt rekening gehouden met leerlingen die problemen hebben met hun studie- en beroepskeuze?

Zijn intakekaders in het mbo goed op de hoogte van het vmbo om leerlingen goed te kunnen beoordelen en te kunnen plaatsen? Van welke activiteiten en procedures maken intakekaders gebruik om informatie over leerlingen op te vragen teneinde ze zo goed mogelijk te kunnen plaatsen?

Het vervolgonderzoek in cohort 1

In het vervolgonderzoek in cohort 1 staat de verdere (school)loopbaan van de leerlingen centraal. In de eerste plaats wordt nagegaan wat leerlingen na het eerste jaar doen. Volgen ze nog een opleiding in het mbo? Bij leerlingen die nog een opleiding volgen staan vragen over de loopbaan in het mbo centraal?

Tegen welke problemen zijn leerlingen in het eerste leerjaar aangelopen? Hoe ontwikkelt het beroepsperspectief zich in het eerste leerjaar? Wordt er van opleiding gewisseld en waarom doen leerlingen dat? In welke mate wordt er geswitcht? Daarbij zal apart aandacht worden besteed aan de inhoud van de opleiding (en de sector), aan de leerweg en aan het niveau. Een andere vraag in dit verband is, hoeveel leerlingen naar het tweede leerjaar zijn gegaan en wat de redenen zijn als leerlingen nog in het eerste leerjaar zitten?

In het kader van de problemen die zijn geconstateerd in de terugkoppeling van informatie over de plaatsing en schoolloopbaan van leerlingen, zal ook worden nagegaan of leerlingen in het eerste leerjaar van het mbo vanuit hun vorige school zijn benaderd en door wie dat is gebeurd.

1.3 Leeswijzer

Lezers die willen weten hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd en hoe de respons uit de verschillende doelgroepen was kunnen die informatie vinden in respectievelijk hoofdstuk 2 en 3. In Bijlage zijn de vragenlijsten opgenomen die in het onderzoek zijn gebruikt.

De rapportage van de resultaten is verdeeld over vier hoofdstukken, waarin de problemen zoveel mogelijk thematisch aan de orde zijn gesteld.

In hoofdstuk 4 wordt de doorstroom van leerlingen van het vmbo naar het mbo beschreven. Dat wordt hoofdzakelijk gedaan aan de hand van de gegevens die in cohort 2 zijn verzameld, maar waar dat nuttig is zal worden gerefereerd aan het eerste onderzoek in cohort 1². Naast de kerngegevens over de doorstroom, komen de twee kernproblemen bij de plaatsing in het mbo aan de orde: 1) het opleidingsniveau en daarmee de toepassing van de doorstroomregeling en 2) de beroepsopleiding en daarmee het probleem van het beroepsperspectief en plaatsing conform de beroepsinteresse van leerlingen. De consequentie van de plaatsingsbesluiten voor de schoolloopbaan van leerlingen wordt nagegaan.

In hoofdstuk 5 wordt het vervolgonderzoek in cohort 1 beschreven waarin de schoolloopbaan na ruim een jaar mbo centraal staat. Met name wordt weer gekeken hoe leerlingen het doen die al dan niet conform de doorstroomregeling zijn geplaatst en al dan niet conform hun voorkeur voor een opleiding. De begeleiding van leerlingen in hun studie- en beroepskeuzeprocessen in het vmbo en bij de aanmelding in het mbo staan in hoofdstuk 6 centraal. In hoofdstuk 7 wordt beschreven hoe in het mbo te werk wordt gegaan om informatie over leerlingen in te winnen met het doel ze zo goed mogelijk te kunnen plaatsen.

De hoofdstukken 4 t/m 7 bevatten een groot aantal tabellen waarin de resultaten voor verschillende groepen zijn onderscheiden. In de tekst worden in het algemeen alleen de statistisch significante resultaten besproken. Vanwege de leesbaarheid is dat niet steeds vermeld. De meeste resultaten zijn in de vorm van percentages weergegeven. Steekproefpercentages kennen altijd een zekere onnauwkeurigheid. Met andere woorden: in werkelijkheid, dat wil zeggen voor de betreffende populaties, moet er rekening mee worden gehouden dat de percentages iets lager of hoger kunnen uitvallen. In hoofdstuk 4 en 5 zal dat in het algemeen niet meer dan 1 à 1,5 procent zijn, omdat in de meeste gevallen de schatting is gebaseerd op steekproeven van tenminste 600 à 700 respondenten. Bij

² Bedoeld is het doorstroomonderzoek dat in 2003 is uitgevoerd bij leerlingen uit cohort 1 (Neuvel & Van Esch, 2004).

kleinere steekproeven, met name in de hoofdstukken 6 en 7 moet met iets grotere marges rekening worden gehouden, waarbij het in veel gevallen kan gaan om afwijkingen van 3 procent naar boven en beneden. Ook hier is om redenen van de leesbaarheid die informatie in het algemeen weggelaten.

Bij het lezen van de resultaten moet er rekening mee worden gehouden dat de representativiteit van de steekproef voor cohort 1 in de eerste meting te wensen overliet. De resultaten uit dat eerste onderzoek moesten derhalve als indicatief worden gekwalificeerd. Omdat de steekproef in het vervolgonderzoek verder is uitgedund door non-respons moet nog meer dan in het vorige onderzoek worden benadrukt dat de resultaten uit het vervolgonderzoek van cohort 1 niet representatief, maar indicatief zijn.

2 OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

2.1 Opzet van het onderzoek

Het doorstroomonderzoek vmbo-mbo heeft tot doel vanuit een tweetal perspectieven inzicht te geven in de doorstroom van vmbo-leerlingen naar het mbo. Allereerst moet dat vanuit een wettelijk kader gebeuren, namelijk vanuit de toepassing van de *doorstroomregeling*. In feite gaat het om de aansluiting van de opleidingsniveaus in het vmbo (en daarmee de competenties van leerlingen) op de vier niveaus in het mbo. Het tweede perspectief betreft een meer inhoudelijke afstemming, namelijk het plaatsen van leerlingen in mbo-opleidingen die passen bij de interesses en het beroepsperspectief van leerlingen. In die beschrijving is het niet alleen van belang na te gaan hoe leerlingen worden geplaatst, maar ook om in kaart te brengen wat de effecten op korte en lange termijn zijn op de schoolloopbaan van leerlingen. Omdat de overgang van het vmbo naar het mbo nog steeds voor veel leerlingen een overgang is naar een nieuwe wereld, is het belangrijk inzicht te krijgen hoe van de kant van het vmbo en van de kant van het mbo die overstap wordt begeleid en geregeld.

Om de vragen te kunnen beantwoorden wordt informatie gezocht bij drie partijen die direct bij de doorstroom zijn betrokken: 1) de leerlingen, 2) de vmbo-decanen die leerlingen voorbereiden op begeleiden bij hun overstap naar het mbo en 3) de voor de intake en plaatsing verantwoordelijke medewerkers in het mbo.

Gezien het uiteenlopende onderwijsaanbod in het vmbo en in het mbo is een landelijk representatief onderzoek een aangewezen aanpak om inzicht te krijgen in de afstemmingsproblemen en in de wijze waarop die afstemming door het vmbo en het mbo wordt geregeld. Het onderzoek is daarom opgezet als een landelijk representatief enquête-onderzoek onder de drie groepen betrokkenen. Het onderzoek is deels een herhaling van een onderzoek dat met een vergelijkbare doelstelling is uitgevoerd in cohort 1, de eerste groep vmbo-leerlingen die doorstroomden naar het mbo. Zowel de omvang van de steekproeven alsook de representativiteit waren toen niet voldoende om de resultaten naar een landelijk niveau te kunnen generaliseren. In het herhalingsonderzoek staat de representativiteit en de generaliseerbaarheid voorop. De leerlingen waar het onderzoek bij wordt uitgevoerd, kwam in 2004 van het vmbo. Het is de tweede lichting vmbo'ers en zal daarom worden aangeduid als cohort 2.

Om de gevolgen van de afstemmingsproblematiek ruim een jaar na het verlaten van het vmbo in kaart te kunnen brengen is naast de herhaling van het eerste onderzoek een vervolgonderzoek gepland bij leerlingen uit cohort 1. Dat onderzoek moet een eerste inzicht geven hoe de toepassing van de *doorstroomregeling* en de plaatsing van leerlingen doorwerkt in de schoolloopbaan aan het eind van leerjaar 1 in het mbo.

De drie doelgroepen worden elk apart benaderd. Leerlingen uit cohort 1 en cohort 2 krijgen op hun huisadres een enquête toegestuurd. Voor cohort 2 zullen bij vmbo-scholen de namen en adressen van leerlingen die in 2004 zijn uitgestroomd worden opgevraagd. Voor cohort 1 wordt gebruik gemaakt van het bestand dat is opgebouwd voor het eerste onderzoek. Alleen die leerlingen worden nogmaals benaderd die in het eerste onderzoek daartoe toestemming hebben gegeven.

De vmbo-decanen worden op hun schooladres benaderd. Daarbij wordt samengewerkt met de NVS-NVL die over een landelijk bestand van namen van decanen beschikt. De intakers uit het mbo worden op hun werkadres op de onderwijsinstellingen aangeschreven. Daartoe is een bestand van medewerkers opgebouwd die bij de intake zijn betrokken.

2.1.1 Populatie en steekproefkader

De populatie bestaat uit drie subpopulaties die afzonderlijk worden beschreven.

Leerlingen³

De populatie bestaat uit alle vmbo-leerlingen die vanuit het vmbo doorstromen naar het mbo. Het steekproefkader voor cohort 1 bestaat uit de leerlingen die in 2003 zijn doorgestroomd en die toestemming hebben gegeven om voor een vervolgonderzoek te worden benaderd. Omdat de representativiteit van de steekproef te wensen overliet, zal die beperking ook voor het vervolgonderzoek gelden. Er is niet overwogen de steekproef uit te breiden, onder andere omdat gebruik gemaakt wordt van gegevens die in het eerste onderzoek zijn verzameld.

Het steekproefkader voor cohort 2 bestaat uit alle leerlingen van wie via de vmbo-scholen namen en adressen worden verkregen. Om er voor te zorgen dat het kader een optimale garantie biedt voor representativiteit voor de totale populatie zal er op toe worden gezien dat het kader dekkend is voor de vmbo-scholen in ons land. Daartoe zal de deelname worden vergeleken met een overzicht met alle vmbo-locaties in ons land, waarbij rekening wordt gehouden met zowel geografische kenmerken als ook opleidingskenmerken. Zonodig zal via gerichte acties de representativiteit worden verbeterd.

Vmbo-decanen

De vmbo-decanen die verantwoordelijk zijn voor de begeleiding van leerlingen in hun overstap naar het mbo vormen hier de populatie. De meeste decanen zijn als lid ingeschreven bij de NVS-NVL. Het ledenbestand van de NVS-NVL voor zover dat betrekking heeft op de aangegeven doelgroep, zal in het onderzoek als steekproefkader worden gebruikt. Dat wil zeggen dat alle betreffende decanen via de NVS-NVL zullen worden aangeschreven voor deelname aan het onderzoek. Uit een ledenonderzoek van de NVS-NVL kan worden opgemaakt dat ruim 90 procent van de decanen betrokken is bij de begeleiding van de leerlingen in leerjaar 3 en 4 (“Het decanaat in kaart” NVS, maart 2004).

Intakers⁴

In het onderzoek in 2003 waren mbo-decanen benaderd voor informatie over de intake en plaatsing van vmbo-leerlingen. Dat bleek achteraf een minder goede keuze. In veel instellingen neemt de directe betrokkenheid de decaan bij de intake en plaatsing af. Voor het vervolgonderzoek is daarom besloten een bestand aan te leggen van medewerkers die wel direct betrokken zijn bij de intake en plaatsing van

³ Hoewel in het mbo de term ‘deelnemers’ gebruikelijk is, zal die in dit rapport niet worden gebruikt, maar zal steeds worden gesproken van leerling. Het door elkaar gebruiken van de termen ‘leerling’ en ‘deelnemer’ kan tot verwarring leiden. Het niet gebruiken van de term ‘deelnemer’ voorkomt ook dat er verwarring ontstaat met de deelnemers aan het onderzoek.

⁴ De term ‘intaker’ zal in de rest van het rapport worden gebruikt om de medewerkers in het mbo aan te duiden die betrokken zijn bij en verantwoordelijk zijn voor de intake en plaatsing van vmbo-leerlingen.

vmbo-leerlingen. Dat bestand is opgebouwd via a) een telefonische benadering van BVE-instellingen, veelal de contactpersonen van sectoren of studierichtingen en b) via informatie die beschikbaar is op de websites van de onderwijsinstellingen. Het opgebouwde bestand van ongeveer 1200 intakers⁵ vormde het steekproefkader voor deze doelgroep. Alle medewerkers zijn schriftelijk en/of via hun mailadres benaderd voor deelname aan het onderzoek.

2.1.2 Instrumenten en variabelen⁶

Onderzoek onder leerlingen

Het onderzoek moet inzicht geven in twee afstemmingsprocessen mede in relatie tot de schoolloopbaan van vmbo-leerlingen in het mbo. Het gaat om de afstemming van de competenties van vmbo-leerlingen en het opleidingsniveau en om de afstemming van interesses en beroepsperspectieven van leerlingen en de opleidingsrichting. Hoe verhoudt zich die afstemming en de eventuele problemen die daarbij optreden tot de schoolloopbaan van leerlingen. Bij de schoolloopbaan gaat het zowel om de korte, middellange als langere termijn. De afstemming in relatie tot de schoolloopbaan op korte termijn (na drie maanden) wordt onderzocht bij leerlingen in cohort 2. In cohort 1 wordt de afstemming in relatie tot de schoolloopbaan na een jaar bekeken. In beide cohorten komt ook de verwachting over de verdere invulling van de schoolloopbaan in het mbo aan de orde, wat indicaties oplevert voor de gevolgen op langere termijn.

Het opleidingsniveau: de doorstroomregeling

De afstemming van de plaatsing op het niveau van de leerlingen is in de *doorstroomregeling* beschreven. Daarin is rekening gehouden met de sectoren in het vmbo en het mbo (verwante en niet-verwante sectoren), de leerwegen in het vmbo en de opleidingsniveaus in het mbo, het diploma en het vakkenpakket in het vmbo voor zover het de niet-verwante doorstroom naar de sector Economie & Handel en de sector Techniek in het mbo betreft. In het afstemmingsproces zijn een aantal stappen te onderscheiden: de aanmelding bij een instelling voor een bepaalde opleiding, de intake en de plaatsing.

In de vragenlijst voor de leerlingen zijn over de vooropleiding in het vmbo vragen over de volgende kenmerken opgenomen:

- de sector (Economie, Zorg & Welzijn, Techniek, Landbouw);
- de leerweg (basisberoepsgerichte leerweg, kaderberoepsgerichte leerweg, gemende leerweg en theoretische leerweg);
- de uitstroomstatus (leerjaar van uitstroom, vakkenpakket, diploma).

Over de mbo-opleiding waarin leerlingen zijn geplaatst is gevraagd naar:

- de opleidingsrichting (en daarmee naar de sector);
- de leerweg (BOL, BBL);
- het opleidingsniveau (niveau 1, niveau 2, niveau 3 en niveau 4).

⁵ Door een misverstand zijn de intakers van de vakscholen buiten beschouwing gelaten. De vakscholen vallen daardoor buiten het steekproefkader.

⁶ Zie voor een gedetailleerde uitwerking van de variabelen de bijlagen met de vragenlijsten.

Wat betreft de afstemmingsprocedure is in de enquête gevraagd naar:

- de begeleiding van de studiekeuze in het vmbo (begeleiding decaan, mentor en/of docent)
- de opleiding(en) waar een leerling zich voor heeft aangemeld, waarbij de eerder genoemde opleidingskenmerken moeten worden aangegeven;
- de intakeprocedure die is gevolgd (intakegesprek, assessment competenties, assessment van kennis algemene vakken);
- de reden(en) voor een eventuele afwijzing van de gekozen opleiding.

Beroepsperspectief en (beroeps)interesse

Bij leerlingen uit cohort 2 worden gegevens gevraagd waaruit duidelijk moet worden of ze in een opleiding zijn geplaatst die overeenkomt met hun interesses of hun beroepsperspectief. Gevraagd wordt naar het beroepsperspectief van leerlingen, de studie- en beroepskeuzebegeleiding in het vmbo en de plaatsing in een opleiding die bij hun interesses aansluit.

Het beroepsperspectief is alleen globaal geoperationaliseerd, namelijk of een leerling wist wat hij/zij wilde worden (redelijk goed, deels, niet).

Wat betreft de begeleiding in het vmbo wordt gevraagd:

- of er aandacht is besteed aan studie- en beroepskeuzebegeleiding;
- van wie begeleiding is ontvangen (decaan, mentor, docent);
- de beoordeling van het nut van die begeleiding;
- de mate waarin een beroepsperspectief is ontwikkeld.

Wat betreft plaatsing wordt nagegaan:

- of een leerling in de opleiding is terecht gekomen die hij het liefste wilde gaan doen (aansluiting bij de interesse).

Schoolloopbaan

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen de afstemmingsproblemen en de eerste fase van de schoolloopbaan zijn voor cohort 2 de volgende variabelen in de vragenlijst opgenomen:

- de relatie van de moeilijkheidsgraad van de opleiding en de eigen capaciteiten;
- de relatie tussen de inhoud van de opleiding en de eigen interesses (sluit de opleiding aan bij de eigen interesses en het beroepsperspectief van de leerling);
- de feitelijke overstap naar een andere opleiding binnen drie maanden;
- de verwachting om de opleiding af te ronden.

Bij leerlingen uit cohort 1 wordt verder ingezoomd op de schoolloopbaan. Allereerst wordt nagegaan of een leerling nog een opleiding in het mbo volgt en zo niet wat de redenen waren om te stoppen en of betere begeleiding de voortijdige uitval had kunnen voorkomen.

Bij de leerlingen die nog in het mbo een opleiding volgen wordt de schoolloopbaan in kaart gebracht:

- het leerjaar waarin de leerling een opleiding volgt (1 of 2) en als een leerling nog in leerjaar 1 zit, de reden(en) van het doubleren;
- de opleiding die wordt gevolgd, een eventuele overstap naar een andere opleiding en de redenen om over te stappen;
- de leerweg, een vergelijking met de instroom en bij switchen naar een andere leerweg de reden(en);
- het niveau, een vergelijking met de instroom en bij switchen naar een ander niveau de reden(en);
- de verwachting de opleiding af te ronden.

Om de verdere ontwikkeling van het beroepsperspectief in relatie tot de gevolgde opleiding(en) na te kunnen gaan, is in de vragenlijst de vraag naar het beroepsperspectief en naar de afstemming van het beroepsperspectief op de opleiding opgenomen.

Achtergrondkenmerken

Van de scholen (zowel vmbo als mbo) wordt de plaats van vestiging opgevraagd om de geografische spreiding na te kunnen gaan. Bij de leerlingen zijn een drietal persoonskenmerken opgevraagd: geslacht, leeftijd en afkomst.

Procedures in het vmbo en het mbo om de afstemming te regelen

Bij vmbo-decanen en intakers (mbo) wordt informatie verzameld over de procedures die worden gevolgd om de plaatsing van leerlingen zo goed mogelijk te regelen. Voor het vmbo en mbo zijn aparte versies van de vragenlijst gemaakt.

Vmbo

Met de enquête van de vmbo-decanen wordt informatie verzameld over:

- de procedures die zijn gevolgd om leerlingen aan te melden en te kunnen plaatsen;
- de condities waaraan voldaan moet worden/zijn om procedures goed te kunnen uitvoeren (o.a. aard en mate van samenwerking met mbo);
- de problemen die zich bij de procedures voordoen;
- de tevredenheid over de procedures en de plaatsing.

In de bevraging is expliciet gerefereerd aan diverse instrumenten die in het kader van de doorstroom in gebruik zijn, zoals aanvraagformulieren, assessment, intakegesprekken, portfolio, inlichtingenformulier, enz.

Mbo

In de enquête voor mbo-decanen komen dezelfde thema's aan de orde als bij de vmbo-decanen. Verder wordt in de enquête aandacht besteed aan:

- de kennis in het mbo over de typen leerlingen uit de verschillende leerwegen;
- de wenselijkheid om leerlingen volgens de wettelijke afspraken te plaatsen en de eventuele praktijk om daarvan (voor bepaalde studierichtingen) af te wijken inclusief redenen of argumenten daarvoor.

2.2 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode juni 2004 tot maart 2005. In de verschillende fasen van het onderzoek vond overleg plaats met de opdrachtgever (het CLN) en is ook samengewerkt met de NVS-NVL

Constructie van vragenlijsten

Voor drie van de vier doelgroepen zijn dezelfde vragenlijsten gebruikt als in het eerste onderzoek in 2003. Op basis van de ervaringen met de vragenlijsten zijn een aantal aanpassingen doorgevoerd, mede in overleg met het CLN en met medewerking van de NVS-NVL. Voor het vervolgonderzoek bij leerlingen uit cohort 1 is in samenwerking met de NVS-NVL een nieuwe vragenlijst geconstrueerd.

De dataverzameling

In oktober 2004 zijn de vmbo-decanen via het bureau van de NVS-NVL uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek. De decanen is gevraagd:

- 1) medewerking te verlenen aan het onderzoek onder leerlingen door aan CINOP de namen en adressen beschikbaar te stellen van leerlingen die in 2004 waren uitgestroomd of door die leerlingen via de school de enquête toe te sturen;
- 2) de enquête voor vmbo-decanen in te vullen.

De datum waarop de namen en adressen van leerlingen aangeleverd moesten zijn (1 november), bleek te krap en is met een maand opgeschoven. Om een voldoende grote en representatieve steekproef te realiseren is een groot aantal decanen naderhand via de mail, via de telefoon of via persoonlijke contacten nog eens benaderd. Door 150 decanen (150 locaties van vmbo-scholen) is meegewerkt aan het leveren van namen en adressen van leerlingen, wat een bestand van ruim 18.000 leerlingen heeft opgeleverd.

Leerlingen uit cohort 2 kregen tussen eind oktober en begin december een enquête thuis toegestuurd. Bij ongeveer een kwart van hen vond de verzending via de school plaats. Twee tot drie weken na verzending kregen degenen die niet hadden gereageerd een herinnering. Om logistieke redenen was dat niet mogelijk bij leerlingen die via de school waren benaderd. Leerlingen konden de vragenlijst schriftelijk invullen of digitaal via internet. Naast het versturen van een reminder en de mogelijkheid tot digitale beantwoording is een derde maatregel genomen om de respons te verhogen, namelijk de verloting van 50 discmans onder de inzenders van de enquête.

Ruim 2700 leerlingen uit cohort 1 kregen half oktober de vragenlijst op hun huisadres toegestuurd. Leerlingen konden de vragenlijst schriftelijk invullen of digitaal via internet. Begin november is aan degenen die nog niet hadden gereageerd een herinnering verstuurd. Om de respons verdere te verhogen waren 25 discmans beschikbaar gesteld voor de inzenders.

De vragenlijsten voor de intakers in het mbo zijn half oktober verstuurd. Een deel van de intakers is naderhand nog eens via de mail of telefonisch benaderd om aan het onderzoek deel te nemen.

Opbouw databestanden en analyses

Na de invoering van de gegevens in december 2004 en januari 2005 zijn vier bestanden opgebouwd en gecontroleerd op fouten en inconsistenties. In februari zijn analyses uitgevoerd met standaard statistische software (SPSS), waarbij naast beschrijvende statistieken, kruistabelanalyses gebruik is gemaakt van correlatieve technieken.

Rapportage

In februari en maart is het rapport opgesteld. Resultaten zijn doorgesproken met een door de opdrachtgever samengestelde commissie.

3 DEELNAME AAN HET ONDERZOEK

De deelname aan het onderzoek wordt hieronder beschreven voor de vier doelgroepen die in het vorige hoofdstuk zijn aangegeven. Dat wordt uitgebreid gedaan voor de deelname van de leerlingen uit cohort 2 en beknopt voor de drie andere doelgroepen.

3.1 Deelname van leerlingen cohort 2

Ruim 18.400 vmbo-leerlingen die aan het eind van het schooljaar 2003-2004 zijn uitgestroomd, hebben thuis een vragenlijst ontvangen. Van ruim 8250 leerlingen is een reactie ontvangen, wat neerkomt op een respons van 45 procent. Een kleine 100 vragenlijsten waren niet ingevuld geretourneerd vanwege verhuizing. Die leerlingen zijn uit het databestand verwijderd en komen ook niet in de overzichten hieronder voor. In totaal bestaat de steekproef voor cohort 2 derhalve uit 8161 oud-leerlingen. Eerst wordt aan de hand van een aantal tabellen een overzicht van de deelname gegeven. Vervolgens wordt op de representativiteit van de steekproef ingegaan.

3.1.1 Overzicht van de respons

Persoonskenmerken

Drie persoonskenmerken zijn opgevraagd: geslacht, leeftijd en afkomst. Omdat het geslacht van de meeste cursisten die waren aangeschreven bekend was, kan voor die variabele een vergelijking tussen de respons en de non-respons worden gemaakt. voor de twee andere variabelen is dat niet mogelijk.

Tabel 3.1 Verdeling naar geslacht

Respons	Totaal	geslacht	
		man	vrouw
		%	%
respons	8150	45,3	54,7
non-respons	7382	55,1	44,9
Totaal	15541	49,9	50,1

De uitgezette steekproef kende een nagenoeg gelijke verdeling van jongens en meisjes, wat overeen kwam met de verdeling in de populatie (schooljaar 2003-2004; gegevens CBS). In de responsgroep is er echter een verschil: meer meisjes dan jongens

hebben gereageerd, respectievelijk 55 en 45 procent.

De leeftijd van de leerlingen (in november/december) varieerde van 15 tot 20 jaar met een gemiddelde van 16,5 jaar. De helft van de leerlingen was 16 jaar, 40 procent was 17 jaar, bijna 10 procent was ouder dan 17 en minder dan een half procent was nog geen 16.

Bijna 80 procent van de leerlingen was van autochtone afkomst, ruim 20 procent was van allochtone afkomst. Er is, zoals te verwachten, een duidelijk verschil tussen de vier grote steden en de rest van het land. Van vmbo-scholen uit de vier grote steden was de helft van de leerlingen van allochtone afkomst, in de rest van het land was dat 7,5 procent.

Opleidingskenmerken vmbo

Om de representativiteit van de respons te bepalen, zijn de leerlingen naar vier kenmerken van hun vmbo-opleiding onderscheiden: de sector, de leerweg, leerwegondersteuning en het diploma.

Tabel 3.2 Verdeling naar sectoren in het vmbo

Respons	Totaal	Sectoren				
		Economie	Zorg	Techniek	Landbouw	vmbo-t
		%	%	%	%	%
respons	8029	16,0	22,4	17,4	6,2	39,4
non-respons	7132	17,1	15,2	17,4	5,9	44,4
Totaal	15161	16,5	18,5	17,4	6,1	41,7

In de onderste regel van Tabel 3.2 is de verdeling in de totale steekproef weergegeven. Die verdeling komt vrij goed overeen met de landelijke verdeling in het vmbo (CBS, schooljaar 2003-2004). In de responsgroep zijn leerlingen uit de sector Zorg & Welzijn ten opzichte van de steekproef en daarmee ook ten opzichte van de landelijke verdeling met 4 à 5% iets oververtegenwoordigd. Dat weerspiegelt de grotere deelname aan het onderzoek door meisjes. Er is een lichte ondervertegenwoordiging van 1 à 2 procent voor de sector Economie en voor de theoretische leerweg (vmbo-t). De verdeling van de respons in de twee andere sectoren, Techniek en Landbouw, komt overeen met de verdeling in de steekproef en in de totale populatie.

Tabel 3.3 Verdeling naar leerwegen in het vmbo

Respons	Totaal	Sectoren				
		LWT	BL	KL	GL	TL
		%	%	%	%	%
respons	8161	1,4	26,3	27,4	6,2	38,8
non-respons	8173	2,2	31,0	23,9	4,2	38,7
Totaal	16334	1,8	28,6	25,7	5,2	38,7

De respons van leerlingen uit de verschillende leerwegen in het vmbo komt eveneens redelijk goed overeen met de verdeling in de steekproef. Wat betreft de basisberoepsgerichte leerweg komt de respons iets lager uit dan in de steekproef, maar benadert daarmee beter de deelname in de basisberoepsgerichte leerweg in de totale populatie (22,6%; CBS). Omgekeerd is er een lichte oververtegenwoordiging in de kaderberoepsgerichte leerweg en komt het percentage daardoor nagenoeg overeen met dat in de populatie (26,9%; CBS). De percentages deelnemers uit de beide meer theoretisch gerichte leerwegen wijken niet of nauwelijks af van de percentages in de steekproef, maar ze liggen een paar procent onder de percentages in de totale populatie van vierdejaars in het vmbo (respectievelijk 9% en 42%; CBS).

Tabel 3.4 Verdeling naar leerwegondersteuning (lwoo)

Respons	Totaal	lwoo	
		ja	nee
		%	%
respons	5891	7,8	92,2
non-respons	6342	8,5	91,5
Totaal	12233	8,1	91,9

De vraag of leerlingen in het vmbo leerwegondersteuning hadden ontvangen is nagegaan bij de vmbo-scholen. In het onderzoek in cohort 1 was gebleken dat de meeste leerlingen die vraag niet goed konden beantwoorden. Omdat niet alle scholen de gegevens over lwoo konden leveren en omdat een deel van de scholen vanwege privacybeleid geen gegevens leverde, is het percentage leerlingen van wie bekend was dat ze ondersteuning hadden ontvangen lager dan in werkelijkheid. In totaal had 8 procent van de leerlingen van wie informatie op dit punt bekend was lwoo ontvangen. Wordt gekeken naar dat percentage in de responsgroep, dan wijkt dat nauwelijks af van dat in de uitgezette steekproef.

Diploma

Het percentage leerlingen uit de responsgroep dat het vmbo met een diploma afsloot komt uit op 97, wat niet meer dan een procent hoger is dan het percentage in de uitgezette steekproef en daarmee ook iets hoger dan het percentage in de totale populatie (schooljaar 2002-2003: 94,4%; CBS).

Tabel 3.5 Verdeling naar diploma

Respons	Totaal	diploma	
		ja	nee
		%	%
respons	8143	97,0	3,0
non-respons	4098	93,4	6,6
Totaal	12241	95,8	4,2

Ook bij uitsplitsingen naar geslacht, afkomst en leerwegen weken de cijfers in de responsgroep niet meer dan 2 tot 3 procent af van de cijfers in de uitgezette steekproef en/of die in de populatie (CBS).

Locatiekenmerken

De deelname aan het onderzoek kan worden afgezet tegen enkele locatiekenmerken, in casu geografische kenmerken van de vmbo-locaties, namelijk de windstreken, de provincies en de vier grote steden.

Tabel 3.6 Verdeling naar vier windstreken

Respons	Totaal	Windstreken			
		NW	NO	ZW	ZO
		%	%	%	%
respons	8133	21,6	27,6	33,5	17,2
non-respons	10141	25,8	25,5	32,0	16,7
Totaal	18241	23,9	26,5	32,7	16,9

Tabel 3.6 maakt duidelijk dat de verhouding tussen respons en non-respons niet of nauwelijks verschilt voor de vier windstreken. De deelname aan het onderzoek uit het Noordwesten is iets lager (ongeveer 2%) dan de vertegenwoordiging in de steekproef. Omgekeerd hebben relatief iets meer leerlingen uit de drie overige windstreken gereageerd. Ook op provinciaal niveau is de respons in overeenstemming met de verhoudingen in de steekproef. De afwijkingen per provincie zijn niet groter dan 1 procent. Uit regionaal oogpunt is er dus sprake van een representatieve responsgroep.

Tabel 3.7 Verdeling naar de vier grote steden en de rest van het land

Respons	Totaal	4 grote steden	
		ja	nee
		%	%
respons	8161	10,4	89,6
non-respons	10328	17,2	82,8
Totaal	18489	14,2	85,8

De respons uit de vier grote steden is zo'n 4 procent lager dan het percentage leerlingen in de steekproef en blijft daarmee iets achter bij het geschatte percentage leerlingen uit de vier grote steden in de populatie. Die ondervertegenwoordiging is minder een verschil in bereidheid tot medewerking, maar hangt meer samen met de wijze waarop de scholen de adressen van hun oud-leerlingen beschikbaar hadden gesteld. Vanwege privacy-regelingen heeft een deel van de vmbo's de vragenlijsten zelf naar hun oud-leerlingen verstuurd. Dat is verhoudingsgewijs wat vaker gebeurt in de vier grote steden. Het was logistiek niet mogelijk die leerlingen een herinnering te sturen, wat wel bij leerlingen uit de overige scholen is gedaan. Dat leverde bij die scholen een responsverhoging met ongeveer een kwart op. Ondanks de iets geringere deelname zijn er geen aanwijzingen voor een selectieve non-respons uit de vier grote steden. Dat kan allereerst worden afgeleid uit de verhouding tussen leerlingen van autochtone en allochtone komaf in de responsgroep. Verder bleek de verdeling over de sectoren en leerwegen in de responsgroep uit de vier grote steden in de meeste gevallen niet meer dan 1 procent af te wijken van de verhoudingen in de steekproef van de vier grote steden. Voor lwt-leerlingen, lwoo-leerlingen en leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg bleef dat zelfs onder een half procent.

3.1.2 De representativiteit van de responsgroep

In de vorige paragraaf is de deelname aan het onderzoek op een aantal persoons-, opleidings- en locatiekenmerken van de respondenten beschreven. Voor de meeste categorieën van die kenmerken bleek de respons niet meer dan 1 procent af te wijken van de overeenkomstige percentages in de

uitgezette steekproef. De grootste verschillen deden zich voor bij geslacht (meisjes waren met ongeveer 4 à 5 procent oververtegenwoordigd), bij de sectoren (samenhangend met geslacht was hier ook een oververtegenwoordiging van ongeveer 4 procent waar te nemen in de sector Zorg & Welzijn) en tenslotte bij de vier grote steden (een ondervertegenwoordiging met een kleine 4 procent).

De responsgroep bleek op belangrijke kenmerken maar weinig af te wijken van de uitgezette steekproef. Omdat die steekproef zelf een goede weerspiegeling is van de populatie, kan de responsgroep daarmee als voldoende representatief voor de populatie worden beschouwd.

Het risico op selectiviteit is in een steekproef echter nooit helemaal uit te sluiten. Wel is al duidelijk geworden dat van selectiviteit ten aanzien van risicoleerlingen, in de zin dat die leerlingen in de responsgroep ondervertegenwoordigd zouden zijn, nauwelijks sprake. Om de effecten van eventuele selectiviteit in de respons verder te verkleinen, is er een weging toegepast.

Weging vereist de beschikbaarheid van populatiegegevens voor de combinatie van variabelen (kenmerken) waarop wordt gewogen. Voor drie belangrijke kenmerken waren die aantallen via het CBS beschikbaar: geslacht, de sector in het vmbo en de leerweg in het vmbo. In de bijlage is de tabel opgenomen met de populatie, de responsgroep en de toegekende gewichten. Daarin is te zien dat de meeste gewichten rond de waarde 1 schommelen.

Samenvattend kan worden gesteld dat met de weging de kwaliteit van de analyses verder wordt verbeterd, waardoor de resultaten van de responsgroep zonder al teveel risico op fouten naar de populatie kunnen worden gegeneraliseerd. Vergelijking van resultaten van de gewogen en de ongewogen steekproef leverde overigens nauwelijks verschillen op.

3.2 Deelname van leerlingen uit cohort 1

In totaal hadden 2763 leerlingen uit cohort 1 toestemming gegeven om benaderd te worden voor een vervolgonderzoek. Er zijn 1751 vragenlijsten binnengekomen, wat neerkomt op een respons van 63,4 procent.

Tabel 3.8 Verdeling respons naar geslacht

geslacht	deelname aan onderzoek		
	ja %	nee %	totaal %
man	42,1	52,2	45,9
vrouw	57,9	47,8	54,1
Totaal	100	100	100

Ten opzichte van de uitgezette steekproef hebben relatief iets minder jongens meegewerkt aan het onderzoek. De responsgroep bestond uit 42 procent jongens, terwijl dat percentage in de uitgezette steekproef bijna 46 was.

Tabel 3.9 Verdeling respons naar sector in mbo

sector mbo	deelname aan onderzoek		
	ja %	nee %	totaal %
Economie & Handel	30,5	34,7	31,6
Zorg & Welzijn	40,2	29,8	36,4
Techniek	22,0	22,8	22,3
Landbouw	3,9	2,5	3,4
onbekend	4,1	10,3	6,4
Totaal	100	100	100

De laatste kolom van Tabel 3.9 geeft de verdeling naar mbo-sectoren in de uitgezette steekproef. De categorie ‘onbekend’ bestaat voor een uit leerlingen die in 2003 niet naar het mbo waren gegaan, deels ook uit leerlingen die de sector (opleiding) niet hadden opgegeven.

De verhoudingen in de responsgroep komen redelijk overeen met die in de uitgezette steekproef. De grootste afwijking is te zien voor Zorg & Welzijn en dat verschil hangt samen met het verschil in deelname tussen jongens en meisjes.

Tabel 3.10 Verdeling respons naar leerweg

leerweg mbo	deelname aan onderzoek		
	ja %	nee %	totaal %
BOL	80,9	76,4	79,3
BBL	19,1	23,6	20,7
Totaal	100	100	100

De verdeling in de responsgroep naar de twee leerwegen wijkt ook nauwelijks af van de verdeling in de uitgezette steekproef, zoals Tabel 3.10 toont.

Tabel 3.11 Verdeling respons naar opleidingsniveau in mbo

opleidingsniveau mbo	deelname aan onderzoek		
	ja %	nee %	totaal %
1	1,9	3,1	2,3
2	27,0	35,5	30,0
3	25,2	23,1	24,4
4	46,0	38,4	43,3
Totaal	100	100	100

Tabel 3.11 toont de verdeling naar de vier opleidingsniveaus in het mbo. Te zien is dat de twee laagste niveaus in de responsgroep licht zijn ondervertegenwoordigd ten opzichte van het steekproefkader en de twee hoogste niveaus derhalve licht oververtegenwoordigd.

De steekproef voor het vervolgonderzoek van cohort 1 komt in de meeste opzichten redelijk overeen met de verhoudingen in de uitgezette steekproef. De verschillen zullen nauwelijks leiden tot ernstige vertekeningen.

Gezien de omvang van de steekproef in combinatie met de ondervertegenwoordiging van de vier grote steden zoals dat vorig jaar al was geconstateerd, leiden ertoe dat de resultaten uit dit vervolgonderzoek vooralsnog als een indicatie moeten worden gezien van de schoolloopbanen van leerlingen.

3.3 Deelname van vmbo-decanen en intakers mbo

Vmbo-decanen

In totaal zijn rond de 1100 vmbo-decanen die bij de NVS-NVL als lid stonden ingeschreven benaderd voor deelname aan het onderzoek. Van 230 decanen is een ingevulde vragenlijst ontvangen. Dat zou neerkomen op een respons van minder dan 20 procent. Omdat niet alle aangeschreven vmbo-decanen betrokken waren bij de begeleiding van leerlingen uit leerjaar 4, komt de respons iets hoger uit (ongeveer 22%). Uit onderzoek van de NVS-NVL in het eigen ledenbestand bleek 6 à 7 procent van de decanen namelijk alleen de onderbouw te begeleiden (“Het decanaat in kaart” NVS, maart 2004).

Tabel 3.12 Vmbo-decanen verdeeld naar geografische spreiding, scholen en locaties

Regio	aantal decanen		decanen afkomstig uit			
	aantal	%	aantal vmbo's		aantal locaties	
			aantal	%	aantal	%
Noordwest	46	20	37	20	44	21
Noordoost	57	25	49	26	51	24
Zuidwest	75	33	57	30	70	33
Zuidoost	52	22	46	24	48	23
Totaal	230	100	189	100	213	100

In Tabel 3.12 is te zien dat er een redelijke geografische spreiding in de deelname van decanen is. Dat de deelname uit het Noordwesten verhoudingsgewijs wat lager is uitgevallen, heeft deels te maken met de grenzen die zijn getrokken tussen het Noordwesten en het Zuidwesten. Uit de vier grote steden is door 28 decanen gereageerd (12%). Dat percentage ligt iets onder het percentage van de locaties in de vier grote steden (15%).

De decanen zijn afkomstig uit 189 vmbo-scholen. Er is eenzelfde lichte vertekening in de geografische spreiding als bij de verdeling van de decanen. Het aantal verschillende locaties is 213. Het Zuidwesten is ook hier licht oververtegenwoordigd.

Intakers

In totaal kregen rond 1000 medewerkers die bij de intake betrokken zijn een vragenlijst toegestuurd. Door een misverstand zijn geen medewerkers van vakscholen aangeschreven. De fout was te laat ontdekt om hersteld te kunnen worden.

Tabel 3.13 Intakers verdeeld naar geografische spreiding en type instelling

Regio	aantal intakers		verdeling over type instelling	
	aantal	%	ROC	AOC
Noordwest	41	16	39	2
Noordoost	86	33	75	11
Zuidwest	66	25	60	6
Zuidoost	67	26	61	6
Totaal	260	100	235	25

Tabel 3.14 Aantal instellingen

Regio	aantal instellingen	
	aantal	%
Noordwest	9	17
Noordoost	15	29
Zuidwest	13	25
Zuidoost	15	29
Totaal	52	100

In totaal hebben 260 intakers aan het onderzoek meegewerkt, wat neerkomt op een respons van ongeveer 25 procent.

Ook bij de intakers kent het Noordwesten de laagste deelname en ook hier heeft dat deels te maken met de ingestelde grenzen. Het aantal ROC's dat (deels) binnen de regio Noordwest valt (8 van de 42) maakt dat duidelijk.

De intakers komen uit 52 verschillende instellingen, waarmee de meeste van de in totaal ruim 60 ROC's en AOC's waren vertegenwoordigd. Gemiddeld is door 5 intakers per instelling aan het onderzoek meegewerkt.

4 DE DOORSTROOM VAN VMBO NAAR MBO: COHORT 2

Na het vmbo vervolgen de meeste leerlingen hun schoolloopbaan in het mbo. Vmbo en mbo werken steeds meer samen om die overgang zo soepel mogelijk te laten verlopen en om zo voor continuïteit in de schoolloopbaan van leerlingen te kunnen zorgen. Toch is er nog steeds sprake van een breukvlak. In de eerste plaats moeten leerlingen (opnieuw) een keuze maken voor een beroepsopleiding. Voor een deel van de leerlingen zal die keuze in het verlengde liggen van een keuze die ze in het vmbo al veel eerder hadden gemaakt. Dat geldt voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg. Leerlingen uit de theoretische leerweg maken die keuze voor het eerst. Om een weloverwogen keuze voor een beroepsopleiding te kunnen maken, zullen leerlingen een beeld moeten hebben van wat ze later willen worden. Leerlingen hebben echter niet de garantie dat ze ook geplaatst worden in de opleiding waar ze zich voor aanmelden.

In de tweede plaats is er de kwestie van de aansluiting van de opleidingsniveaus. In dat opzicht kent het vmbo met zijn leerwegen een andere indeling dan het mbo, waar vier opleidingsniveaus worden onderscheiden. In de doorstroomregeling is de aansluiting van de leerwegen op de niveaus in het mbo beschreven. Onduidelijk is of leerlingen daar ook plaatsingsrechten aan kunnen ontleen, omdat in tegenstelling tot de doorstroomregeling de WEB ruimte laat aan mbo-instellingen om zelf te bepalen welke leerlingen op niveau 3 en 4 worden geplaatst.

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek in cohort 2 naar die beide aspecten die kenmerkend zijn voor de overgang van het vmbo naar het mbo. Eerst wordt een overzicht gegeven van de totale doorstroom. Beschreven wordt hoe leerlingen vanuit de verschillende leerwegen en sectoren in het vmbo doorstromen naar sectoren, leerwegen en niveaus in het mbo (paragraaf 4.1). In paragraaf 4.2 komt het beroepsperspectief aan de orde en in paragraaf 4.3 de vraag of leerlingen geplaatst worden in de opleiding die hun voorkeur heeft. De toepassing van de doorstroomregeling wordt in paragraaf 4.4 beschreven. In paragraaf 4.5 wordt beschreven hoe leerlingen na ongeveer 3 maanden hun opleiding beoordelen en in paragraaf 4.6 wordt ingegaan op verwachtingen om de opleiding af te ronden. In die twee laatste paragrafen worden vergelijkingen gemaakt tussen leerlingen die al dan niet conform hun eigen voorkeur en al dan niet conform de doorstroomregeling zijn geplaatst.

4.1 De doorstroom van het vmbo naar het mbo

4.1.1 De bestemming na het vmbo

Voor veel leerlingen is het mbo een ‘natuurlijk’ vervolg op het vmbo. Toch stroomt niet iedereen door naar het mbo, zoals Tabel 4.1 duidelijk maakt. Ruim 90 procent van de responsgroep is doorgestroomd naar het middelbaar beroepsonderwijs en 1 procent was dat alsnog van plan. Een klein deel van de leerlingen heeft die stap niet gezet en koos (noodgedwongen) voor een langer verblijf in het voortgezet onderwijs: 5 procent ging naar de havo en ruim 1 procent deed leerjaar 4 van het vmbo opnieuw. Tenslotte is er een groep die is gaan werken of op zoek was naar werk. Het betreft 2 procent van de uitstroom.

Tabel 4.1 Bestemming van de uitstroom

leerwegen vmbo	Totaal	bestemming uitstroom				
		in mbo	wil naar mbo	(zoekt) werk	havo	vmbo
		%	%	%	%	%
BL	1835	92,4	2,5	4,5	0,0	0,4
KL	2231	96,6	1,0	2,0	0,0	0,4
GL	612	96,3	0,5	0,2	2,0	1,0
TL	3464	86,1	0,6	1,2	10,8	1,2
Totaal	8142	91,2	1,1	2,1	4,8	0,8

Dat 1 procent van de leerlingen drie maanden na het begin van het schooljaar nog op zoek was naar een geschikte opleiding heeft verschillende redenen en oorzaken. Sommige leerlingen waren afgewezen voor een opleiding of voor een leerwerkplek (BBL) en hadden niet tijdig een nieuwe opleiding gevonden. Andere leerlingen waren op een wachtlijst geplaatst en hadden in de tussentijd geen alternatief, soms ook omdat ze zich te laat hadden ingeschreven. Ten slotte was er een klein aantal leerlingen dat hun opleiding al had afgebroken en ook weer zocht naar een andere opleiding.

Tussen de leerwegen zijn enkele verschillen op te merken. Vanuit de theoretische leerweg is er een aanzienlijke doorstroom naar de havo (10 à 11%), wat overeenkomt met het cijfer van het CBS (10%). Ook vanuit de gemengde leerweg gaan leerlingen naar de havo: 2 procent (CBS: 2%). Vanuit de basisberoepsgerichte leerweg gaan relatief veel leerlingen direct naar de arbeidsmarkt: 3 procent had werk gevonden en 1,5 procent was op zoek naar werk.

De doorstroomcijfers komen voor alle vier de leerwegen redelijk goed overeen met de cijfers die bij het CBS zijn te vinden. Afwijkingen waren niet groter dan 1 à 2 procent.

Naast verschillen tussen leerwegen zijn er binnen leerwegen enkele vermeldenswaardige verschillen gevonden. Allereerst de theoretische leerweg. Het percentage leerlingen dat naar de havo ging, is twee keer zo hoog onder leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden (18%) als onder leerlingen met een redelijk tot goed beroepsperspectief (8 à 9%). Leerlingen met een slecht ontwikkeld beroepsperspectief uit een basisberoepsgerichte leerweg zijn vaker gaan werken (9% versus 3% van degenen met een deels of goed ontwikkeld beroepsperspectief). Voor die leerlingen is er geen andere onderwijsroute dan het mbo en wellicht dat het ontbreken van een beroepsperspectief hen niet langer motiveerde om verder te leren. De kwetsbaarheid van leerlingen zonder beroepsperspectief uit de basisberoepsgerichte leerweg blijkt verder uit een groter aantal leerlingen dat nog naar een mbo-opleiding zocht (4% versus 2% van de overige leerlingen uit die leerweg). Deze leerlingen die nog op zoek waren naar een opleiding waren afgewezen of ze hadden geen leerwerkplek (BBL) gevonden.

Tenslotte speelt de afkomst van leerlingen een geringe rol. Drie keer zoveel allochtone als autochtone leerlingen zochten aan het eind van het eerste trimester nog steeds naar een geschikte mbo-opleiding (3% versus 1% van de autochtone leerlingen). Ook deden drie keer zoveel allochtone leerlingen het vierde leerjaar van het vmbo opnieuw (1,7% versus 0,6%).

4.1.2 De bestemming binnen het mbo

Leerlingen die naar het mbo waren gegaan, is naar kenmerken van hun opleiding gevraagd. Aan de hand van die kenmerken wordt de doorstroom verder in kaart gebracht.

Doorstroom naar type instellingen

Bij het type instelling gaat het om het onderscheid tussen ROC's, AOC's, vakscholen, particuliere instellingen en instellingen in het buitenland.

Verreweg de meeste leerlingen zaten op een ROC, 4 procent zat op een vakschool en 6 procent volgde landbouwonderwijs op een AOC⁷. Een klein percentage leerlingen had voor een particuliere opleiding gekozen, terwijl in de grensstreken wat leerlingen een beroepsopleiding over de grens volgden, met name in België.

De uitstroom uit de sector Landbouw wijkt van dit beeld af: ruim 40 procent van de leerlingen stroomde door naar een AOC. Het merendeel koos dus niet voor een vervolg op een AOC. Uit de theoretische leerweg gingen relatief wat meer leerlingen naar een AOC. De keuze voor een vakschool kwam het meest voor bij leerlingen uit de sector Techniek. Dat is niet verrassend, omdat de meeste vakscholen opleidingen in die sector aanbieden.

Tabel 4.2 Doorstroom naar type instellingen in het mbo

Sector vmbo	Totaal aantal	type mbo-instelling				
		ROC %	AOC %	vakschool %	particulier %	buitenland %
Economie	1236	94,8	1,0	2,6	1,1	0,5
Zorg&Welzijn	1371	95,5	1,5	1,4	1,4	0,2
Techniek	1333	90,5	2,0	6,1	1,2	0,1
Landbouw	490	52,3	42,2	3,4	2,1	
vmbo-t	2988	88,6	5,8	4,1	1,5	0,0
Totaal	7419	88,8	6,0	3,7	1,4	0,1

Voor enkele achtergrondkenmerken zijn lichte trends gevonden. Jongens kozen vaker voor een vakschool (5% versus 2,5% van de meisjes), wat uiteraard samenhangt met de keuze voor Techniek, terwijl omgekeerd meisjes vaker naar een particuliere opleiding gingen (2% versus 1% van de jongens). Die grotere toeloop naar particuliere onderwijsinstellingen hangt bij meisjes vooral samen met de keuze voor Uiterlijke Verzorging (kappersopleiding, schoonheidsspecialiste). Het percentage leerlingen van allochtone afkomst dat naar een ROC ging, ligt 10 procent hoger dan bij autochtone leerlingen (97% versus 87%). Er gaan dan ook relatief weinig allochtone leerlingen naar een AOC (1%) of naar een vakschool (1,5%). Uit vmbo's in de vier grote steden gaan eveneens minder leerlingen naar een AOC (2,9% versus 6,3% elders).

Doorstroom naar sectoren

De meeste leerlingen zijn naar de sector Economie & Handel en naar de sector Zorg & Welzijn gegaan: beide sectoren ontvingen elk ongeveer eenderde van de doorstroom. Een kwart vervolgde zijn

⁷ Tot die groep zijn ook de leerlingen gerekend die naar het Prinsentuin College in Breda zijn gegaan, dat onderdeel uitmaakt van ROC West-Brabant.

schoolloopbaan in de sector Techniek, terwijl naar Landbouw het minste aantal leerlingen ging (6%). De verhoudingen wijken iets af van die in het mbo als totaal, zoals die voor het schooljaar 2003-2004 door het CBS zijn vermeld⁸. In vergelijking met de cijfers van het CBS gingen in de responsgroep iets minder leerlingen naar Techniek (4 à 5%) en iets meer naar Zorg & Welzijn (3%). De cijfers van het CBS, waarin geen onderscheid tussen leerjaren wordt gemaakt, zijn waarschijnlijk niet accuraat voor leerjaar 1, met name niet voor de instroom vanuit het vmbo. Zie ook hieronder bij leerwegen.

Een interessante vraag is in welke mate leerlingen naar verwante opleidingen in het mbo doorstromen, dus naar opleidingen die in het vmbo en mbo tot dezelfde sector behoren. In Tabel 4.3 zijn de resultaten van die analyses opgenomen. De diagonaal toont de doorstroom naar dezelfde sectoren.

Tabel 4.3 Doorstroom naar sectoren in het mbo

Sector vmbo	Totaal aantal	sector in mbo				
		E&H %	Z&W %	Techniek %	Landbouw %	onbekend %
Economie	1236	74,5	14,6	9,0	0,7	1,2
Zorg&Welzijn	1371	14,8	79,3	3,5	1,7	0,7
Techniek	1333	14,0	3,3	78,8	3,2	0,7
Landbouw	490	18,2	24,1	15,7	40,9	1,0
vmbo-t	2988	38,7	35,6	19,8	5,1	0,8
Totaal	7418	34,4	33,6	25,3	5,8	0,8

Bijna driekwart van alle leerlingen uit de beroepsgerichte sectoren ging naar eenzelfde sector in het mbo. Voor Zorg & Welzijn en Techniek ligt dat percentage iets hoger. Zoals hiervoor al duidelijk werd, wijkt het beeld voor Landbouw hier sterk van af.

Ruim een kwart van de leerlingen gaat dus niet in dezelfde sector door, maar kiest voor een opleiding in een andere sector. Daarbij krijgt Economie & Handel verreweg het grootste deel van de ‘overlopers’. Vanuit Techniek vertrekken er nauwelijks leerlingen naar Zorg & Welzijn en omgekeerd geldt het zelfde (in beide gevallen ongeveer 3%). Zorg & Welzijn ontvangt in absolute zin de meeste leerlingen uit de sector Economie & Handel, in relatieve zin de meeste uit de sector Landbouw. Landbouw heeft zelf nauwelijks aantrekkingskracht op leerlingen uit andere sectoren, ook niet op leerlingen uit de theoretische leerweg.

In de keuze van een beroepsopleiding doen zich een paar interessante trends voor samenhangend met het beroepsperspectief van leerlingen bij de overgang naar het mbo (zie ook Tabel 4.4). Als eerste valt de keuze voor de sector Economie & Handel op. Naarmate het beroepsperspectief vager is, kiezen meer leerlingen voor een opleiding in die sector. Dat patroon is bij alle vmbo-sectoren op te merken, ook bij de sector Economie zelf. Zo ging vanuit de sector Zorg & Welzijn, als voorbeeld, zo’n 10 procent van de leerlingen met een duidelijk beroepsperspectief naar Economie & Handel en 16 à 17 procent van degenen met een deels ontwikkeld beroepsperspectief. Dat percentage komt op 25 procent bij leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden. Die trend is niet of nauwelijks terug te vinden in de doorstroom naar de overige sectoren.

⁸ Het CBS heeft geen gegevens voor afzonderlijke leerjaren beschikbaar

Tabel 4.4 Doorstroom naar sectoren in het mbo onderscheiden naar het beroepsperspectief

Sector vmbo	heeft een beroepsperspectief	Totaal Aantal	sector in mbo				
			E&H %	Z&W %	Techniek %	Landbouw %	onbekend %
Economie	ja	469	73,3	16,1	8,8	1,3	0,4
	deels	406	74,2	16,1	7,7	0,3	1,8
	nee	360	76,4	11,2	10,3	0,6	1,4
Zorg&Welzijn	ja	659	9,7	85,3	2,8	1,4	0,8
	deels	428	15,5	79,7	2,4	2,2	0,2
	nee	285	25,4	65,6	6,5	1,8	0,7
Techniek	ja	684	9,7	2,7	82,7	3,9	1,1
	deels	429	16,8	3,8	76,0	3,1	0,2
	nee	220	22,1	4,2	72,3	0,9	0,5
Landbouw	ja	248	13,8	25,5	14,6	45,2	0,8
	deels	145	19,3	21,4	18,6	39,3	1,4
	nee	98	28,4	25,3	13,7	31,6	1,1
vmbo-t	ja	1191	31,7	43,7	17,6	6,1	1,0
	deels	1044	42,0	31,9	20,8	4,6	0,7
	nee	753	45,0	28,3	21,9	4,2	0,5

De geconstateerde trend is omgekeerd bij een keuze voor een opleiding in dezelfde sector, maar de sector Economie vormt hier een uitzondering op. Naarmate leerlingen minder goed weten wat ze willen worden, stromen ze namelijk minder vaak door binnen dezelfde sector. Als de sector Zorg & Welzijn weer als voorbeeld wordt genomen, dan is het hoogste percentage doorstromers binnen die sector te vinden in de groep met een goed beroepsperspectief (85%) en dat neemt af tot 65 procent in de groep die niet wist wat ze wilden worden.

Bovenstaande resultaten maken duidelijk dat leerlingen die in het vmbo een beroepsgerichte opleiding volgen niet als vanzelfsprekend eenzelfde opleiding(srichting) in het mbo kiezen. Er zijn leerlingen die gaandeweg het vmbo ontdekken dat de opleiding of het vakgebied toch niet leuk of interessant (genoeg) is of die erachter komen, dat ze niet over de vereiste kwaliteiten voor die opleiding (en het vakgebied) beschikken. Als leerlingen hun aanvankelijke interesse in een beroepsopleiding of vakgebied verliezen en ze nog niet (goed) weten wat ze wel willen worden, besluiten ze vrij vaak tot een overstap naar een opleiding in een andere sector. Voor veel leerlingen uit de sector Zorg & Welzijn is een overstap naar Techniek bijna uitgesloten en voor leerlingen uit de sector Techniek zal, gezien hun aanvankelijke affiniteit met techniek, de weg naar Zorg & Welzijn evenmin voor de hand liggen. Voor een grote groep blijft dan alleen de sector Economie & Handel nog als een reële mogelijkheid over. Die sector trekt derhalve veel leerlingen die ontdekt hebben wat ze niet willen worden of wat ze niet leuk vinden, maar nog niet of nauwelijks weten wat ze eigenlijk wel willen of wat ze wel leuk vinden.

Een tweede trend betreft een verschil in doorstroom tussen leerlingen in en buiten de vier grote steden. Relatief veel leerlingen uit de grote steden kiezen voor een opleiding in de sector Economie & Handel (42% versus 32% elders) en relatief weinig voor Techniek (15% versus 25% elders). Die verschillen hangen grotendeels samen met het verschil tussen autochtone en allochtone leerlingen en de bevinding dat relatief meer allochtone leerlingen niet goed weten wat ze willen worden. Dat het verschil tussen de

grote steden en de rest van het land een goede weerspiegeling is van de verschillen tussen autochtone en allochtone, is te verklaren door de samenstelling van de schoolbevolking in de vier grote steden, die zoals hiervoor bleek, voor de helft uit allochtone leerlingen bestaat.

Doorstroom naar de BOL en de BBL

In de responsgroep is de doorstroom naar de BOL en de BBL respectievelijk 87 en 13 procent. Als dat wordt vergeleken met de populatiegegevens, zoals beschikbaar bij het CBS, dan is er een groot verschil: landelijk omvat de BOL bijna tweederde van alle cursisten en de BBL ruim eenderde. Dit doet vermoeden dat er alsnog sprake is van een zeer selectieve respons. Dat valt echter niet te rijmen met de hoge mate van representativiteit zoals die tot nu toe steeds is gebleken. Omdat bij het CBS geen gegevens zijn gevonden die een adequate vergelijking mogelijk maken (geen informatie voor afzonderlijke leerjaren en geen andere persoonlijke gegevens dan het geslacht van leerlingen) zijn eerst de beschikbare gegevens in dit onderzoek verder geanalyseerd en is vervolgens gebruik gemaakt van twee omvangrijke databases waarover CINOP beschikt en waarin wel gegevens van leerlingen uit leerjaar 1 van het mbo afzonderlijk kunnen worden bekeken⁹.

Van bijna 2300 leerlingen in dit onderzoek was via de vmbo-decaan informatie beschikbaar over de aanmelding en voorlopige plaatsing, waarbij ook de leerweg in het mbo was vermeld. Ruim driekwart van die leerlingen ging naar de BOL en 23 procent naar de BBL. Van die 2300 leerlingen behoorden er 1250 tot de responsgroep en in die groep kwamen de percentages overeen met die in de totale groep van 2300 leerlingen: 79 procent wilde naar de BOL en 21 procent naar de BBL. Dit wijst in ieder geval niet op een selectieve respons, maar de nog steeds geringere deelname aan opleidingen in de BBL zou nog op een bias in de uitgezette steekproef kunnen wijzen. Daarom zijn de twee databases geraadpleegd. In beide databases is nagegaan hoeveel procent van de eerstejaars een opleiding in de BOL of in de BBL volgde. Daarbij is een uitsplitsing naar leeftijd gemaakt, omdat het vermoeden bestond dat een flink deel van de eerstejaars in de BBL niet rechtstreeks vanuit het vmbo was ingestroomd. In de database van het ROC, met populatiegegevens van 5 jaar, kwam 77 procent uit de BOL en 23 procent uit de BBL. Beperkt tot de leeftijdsgroep tot en met 18 jaar zijn die percentages respectievelijk 86 en 14. De analyses van de database sociale veiligheid leverden vergelijkbare resultaten op: van alle eerstejaars kwam 80 procent uit de BOL en 20 procent uit de BBL en beperkt tot de 16- t/m 18-jarigen waren de percentages eveneens 86 en 14 procent.

De verhouding in de doorstroom naar BOL en BBL zoals die in dit onderzoek bleek (87% BOL en 13% BBL) wijkt dus niet echt af van de percentages in de twee hierboven genoemde databases en is er dus vanuit het perspectief van de doorstroom naar die leerwegen geen sprake van een selectieve respons.

Tabel 4.5 maakt duidelijk dat de keuze voor de BBL duidelijk afneemt bij een hoger opleidingsniveau in het vmbo. Gaat vanuit de basisberoepsgerichte leerweg ruim een kwart van de leerlingen naar de BBL, in de kaderberoepsgerichte leerweg is dat percentage nagenoeg gehalveerd en het zakt ver onder de 10 procent in de twee meer theoretische gerichte leerwegen.

⁹ Een database is in het kader van een landelijk representatief onderzoek naar de sociale veiligheid in de bve-sector opgebouwd in 2004 en omvat gegevens van bijna 13.000 eerstejaars. De tweede database is tussen 2000 en 2004 in het kader van een kwaliteitszorgonderzoek op een ROC opgebouwd en omvat vergelijkbare gegevens van bijna 6200 eerstejaars.

Tabel 4.5 Doorstroom naar de BOL en de BBL

Leerweg in vmbo	Totaal aantal	leerweg in mbo	
		BOL %	BBL %
BL	1682	72,1	27,9
KL	2140	85,3	14,7
GL	588	93,2	6,8
TL	2968	95,4	4,6
Totaal	7377	87,0	13,0

Ook voor de sectoren zijn er duidelijke verschillen gevonden. Vanuit de theoretische leerweg gaan relatief weinig leerlingen naar de BBL (4 à 5%). Voor Economie en Zorg & Welzijn is dat percentage al twee keer zo hoog (10%) en voor Landbouw loopt het verder op (16%), maar verreweg de grootste doorstroom naar de BBL komt vanuit de sector Techniek (37%).

Doorstroom naar de opleidingsniveaus

Als laatste wordt de doorstroom naar de vier opleidingsniveaus in het mbo beschreven. De resultaten zijn uitgesplitst voor sectoren (Tabel 4.6) en voor de leerwegen (Tabel 4.7).

Tabel 4.6 Doorstroom van vmbo-sectoren naar opleidingsniveaus in het mbo

Sector vmbo	Totaal aantal	opleidingsniveaus			
		1 %	2 %	3 %	4 %
Economie	1236	2,9	34,3	28,3	34,5
Zorg&Welzijn	1371	1,8	34,5	35,8	27,8
Techniek	1333	5,3	52,0	10,7	31,9
Landbouw	490	3,6	37,9	29,6	28,9
vmbo-t	2988	1,2	7,8	19,0	72,0
Totaal	7419	2,5	27,0	22,9	47,6

Bijna de helft van de leerlingen ging naar een middenkaderopleiding (niveau 4), rond een kwart naar een basisberoepsopleiding (niveau 2) of een vakopleiding (niveau 3) en een klein deel (2 à 3%) stroomde door naar een assistentenopleiding (niveau 1). In die cijfers zijn de leerlingen met en zonder diploma opgenomen. Het beeld verandert nauwelijks als alleen naar gediplomeerde leerlingen wordt gekeken, omdat de groep zonder diploma niet meer dan 2 procent van de doorstroom omvat.

Het geschetste beeld is een gemiddelde voor het vmbo als geheel. Voor de afzonderlijke sectoren ziet het er toch wat anders uit. Vanuit de sectoren Economie en Zorg & Welzijn zijn leerlingen in vrijwel gelijke mate doorgestroomd naar niveau 2, 3 en 4. Vanuit de sector Landbouw zijn verhoudingsgewijs meer leerlingen naar de twee laagste niveaus van het mbo gegaan. Voor de sector Techniek wijkt de doorstroom vanuit de twee beroepsgerichte leerwegen duidelijk af van het gemiddelde beeld: ruim de helft van de leerlingen ging naar niveau 2 en niet meer dan 10 procent naar niveau 3, terwijl relatief veel leerlingen in een assistentenopleiding zijn geplaatst. De grootste afwijking is op te merken voor de

theoretische leerweg. Bijna driekwart van de leerlingen ging naar een middenkaderopleiding (niveau 4) en maar een klein deel naar niveau 2 (7 à 8%) en niveau 1 (1%).

Zoals eerder is aangegeven, levert de verwijdering van niet-gediplomeerde leerlingen nauwelijks een ander beeld op.

Tabel 4.7 Doorstroom leerwegen vmbo naar niveaus in het mbo

Leerweg vmbo	Totaal aantal	opleidingsniveaus			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	1682	6,2	77,5	11,8	4,5
KL	2140	1,8	19,7	36,6	41,9
GL	588	0,9	8,8	23,8	66,5
TL	2968	1,2	7,8	19,0	72,0
Totaal	7377	2,5	27,0	22,9	47,6

Dat de doorstroom vanuit de leerwegen naar de opleidingsniveaus in het mbo sterk verschilt, zal niet zo verrassend zijn. Uit de basisberoepsgerichte leerweg ging ruim driekwart van de leerlingen naar een basisberoepsopleiding (niveau 2), 6 procent naar een assistentenopleiding en 16 à 17 procent naar niveau 3 of 4. Van de leerlingen uit een kaderberoepsgerichte opleiding vervolgde bijna 80 procent zijn schoolloopbaan op niveau 3 of 4 van het mbo, 20 procent deed dat op niveau 2 en een klein aantal zelfs op niveau 1. Uit de twee meer theoretisch gerichte opleidingen stroomde 90 procent door naar niveau 3 of 4 en een kleine 10 procent kwam terecht op een lager niveau van wie het merendeel op niveau 2.

Samenhangend met het verschil in doorstroom vanuit de sectoren Zorg & Welzijn en Techniek gingen meer meisjes naar niveau 3 (30% versus 19% van de jongens) en omgekeerd meer jongens naar niveau 2 (32% versus 22% van de meisjes). Allochtone leerlingen startten vaker op de twee laagste niveaus, namelijk een kleine 40 procent tegenover een kleine 30 procent van de autochtone leerlingen.

Er is apart gekeken naar lwoo- en lwt-leerlingen¹⁰. Lwoo-leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg bleken gemiddeld genomen iets lager te zijn geplaatst. Beperkt tot de gediplomeerde leerlingen ging 8 procent van de lwoo-leerlingen naar niveau 1 tegenover 4 à 5 procent van de overige leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. Omgekeerd zijn er verhoudingsgewijs minder lwoo-leerlingen geplaatst in een opleiding boven niveau 2: zo'n 10 procent tegenover 16 à 17 procent van de BL-leerlingen zonder leerwegondersteuning. De steekproef van lwoo-leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg was beperkt (300), zodat rekening moet worden gehouden met een ruimere nauwkeurigheidsmarge (3 à 4 procent naar beneden en naar boven). Met een slag om de arm kan worden gesteld dat lwoo-leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg iets vaker op niveau 1 worden geplaatst, maar dat ruim 90 procent een opleiding op tenminste niveau 2 begint.

¹⁰ Het aantal leerlingen met een lwoo-indicatie in de responsgroep is groter dan het aantal dat nu bekend was. Omdat een deel van de vmbo-scholen deze informatie niet kon leveren zijn niet alle lwoo-leerlingen in de responsgroep als zodanig geregistreerd.

De groep leerlingen uit een kaderberoepsgerichte en een theoretische leerweg met een lwoo-indicatie is nog geringer (KL: 64 en TL: 43), zodat die resultaten met nog meer reserve moet worden bekeken. Ook bij de kaderberoepsgerichte leerweg is op te merken dat lwoo-leerlingen wat vaker lager instromen dan andere leerlingen: uit de kaderberoepsgerichte leerweg is 1 op de 4 lwoo-leerlingen lager dan niveau 3 geplaatst tegenover 1 op de 5 leerlingen zonder die indicatie. Voor de theoretische leerweg is geen verschil gevonden, maar zoals aangegeven gaat het hier een zeer kleine groep, zodat er geen duidelijke conclusies uit af te leiden zijn.

Van 80 lwt-leerlingen met een vmbo-diploma was bekend waar ze naar toe waren gegaan. Negen van de tien waren in een opleiding op niveau 2 gestart en 1 op de 10 op niveau 1. Die cijfers zijn positiever dan wat Vrieze et al (2005) rapporteren. Zij vonden in een grotere steekproef (bijna 1300 lwt-leerlingen) dat driekwart van de gediplomeerde lwt-leerlingen die voor het mbo kozen op niveau 2 was geplaatst. Het gunstigere resultaat in dit onderzoek moet dan ook hoogstwaarschijnlijk worden toegeschreven aan een geringere nauwkeurigheid van de gepresenteerde percentages.

4.2 Het beroepsperspectief van leerlingen

De beroepsinteresse of het beroepsperspectief zal voor veel leerlingen richtinggevend zijn bij de keuze van een beroepsopleiding in het mbo. Daarom wordt in deze paragraaf nagegaan of leerlingen bij de overstap van het vmbo naar het mbo wisten wat ze wilden worden. De vraag naar het beroepsperspectief is op een globale wijze geoperationaliseerd. Leerlingen konden de vraag of ze wisten wat ze wilden worden toen ze overstapten van het vmbo naar het mbo als volgt antwoorden: *ja*, *deels* of *niet echt*. Tabel 4.8 toont het resultaat.

Tabel 4.8 Beroepsperspectief van leerlingen bij de overstap naar het mbo

sectoren vmbo	wist beroep		
	ja %	deels %	nee %
Economie	37,3	32,5	30,1
Zorg&Welzijn	47,0	31,2	21,8
Techniek	51,2	30,6	18,2
Landbouw	50,1	29,0	20,9
vmbo-t	38,5	33,5	28,0
Totaal	43,1	32,1	24,9

Zoals uit het onderzoek in cohort 1 al duidelijk werd, hebben lang niet alle leerlingen bij de overstap naar het mbo goed voor ogen wat ze willen worden. Evenals in cohort 1 wist in cohort 2 minder dan de helft van de leerlingen (43%) redelijk goed welk soort werk ze wilden gaan doen, bijna een derde wist dat deels en een kwart wist dat nog helemaal niet. Leerlingen uit die laatste groep hadden waarschijnlijk voor zichzelf al diverse mogelijkheden uitgesloten (zie vorige paragraaf), maar konden niet zeggen wat hen wel interesseerde.

Relatie met persoonskenmerken

In de ontwikkeling van het beroepsperspectief is geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes, maar afkomst speelt wel een rol. Vergeleken met autochtone leerlingen hadden minder allochtone leerlingen een redelijk goed beeld van wat ze wilden worden (33% versus 44%). Omgekeerd waren er verhoudingsgewijs meer allochtone leerlingen die nog niet wisten wat ze wilden worden (30% versus 24% van de autochtone leerlingen).

Relatie met opleidingskenmerken

Opleidingskenmerken spelen een rol in het ontwikkelen van het beroepsperspectief. Dat geldt in ieder geval voor de leerweg en de sector.

Leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg wisten vaker wat ze wilden worden (48%) dan leerlingen uit de kaderberoepsgerichte en gemengde leerweg (44%) en met name dan leerlingen uit de theoretische leerweg (38%). Het percentage leerlingen dat nog helemaal niet kon zeggen waar hun interesse naar uit ging, is het hoogst voor de theoretische leerweg (28%). Voor de andere leerwegen is dat zo'n 5 procent lager (23%).

Voor de sectoren zijn de resultaten te vinden in Tabel 4.8. Voor drie van de vier sectoren, te weten Techniek, Landbouw en Zorg & Welzijn, zijn de resultaten redelijk vergelijkbaar: ongeveer de helft van de leerlingen uit die sectoren wist aan het eind van het vmbo wat ze wilden worden, terwijl ongeveer 20 procent het nog niet wist. Voor de sector Economie zijn de cijfers duidelijk ongunstiger: niet meer dan 37 procent had een redelijk goed beeld, wat ruim 10 procent lager is dan in de andere sectoren. Omgekeerd telt de sector Economie zo'n 10 procent meer leerlingen die nog helemaal niet wisten wat ze wilden worden (30%). De cijfers voor de theoretische leerweg komen overeen met die voor Economie.

4.3 De gewenste opleiding

Bij de aanmelding op een instelling moeten leerlingen ook een opleiding aangeven. Dat sluit niet uit dat ze zich ook voor andere opleidingen (in dezelfde of in een andere instelling) kunnen aanmelden. Voor leerlingen die weten wat ze willen worden, zal de keuze van een beroepsopleiding in het algemeen minder moeilijk zijn dan voor leerlingen die daar nog geen zicht op hebben. Een aanmelding is overigens geen garantie voor plaatsing in de gekozen opleiding. Naast (aanvullende) selectieprocedures die tot afwijzing kunnen leiden, is er een kans dat de opleiding vol zit. Verder kan vanwege te weinig aanmeldingen een opleiding niet doorgaan of pas later starten. Leerlingen die voor een opleiding in de BBL kiezen lopen bovendien het risico dat ze geen leerwerkplek kunnen vinden en om die reden niet tot de opleiding worden toegelaten. Aangenomen mag worden dat leerlingen die een bepaalde opleiding kiezen voor die richting ook het meest gemotiveerd zijn. Als een leerling dan ook niet toegelaten wordt, kan dat negatieve gevolgen hebben voor zijn studiemotivatie. Het is daarom zaak dat leerlingen in het vmbo goed begeleid worden bij het maken van hun keuze, zodat ze zich vroegtijdig bewust zijn of ze een risico lopen om afgewezen te worden. Ook van de intakers mag verwacht worden dat ze zorgvuldig omgaan met de keuzes van leerlingen. De procedures bij de begeleiding en bij de intake komen in hoofdstuk 6 en 7 aan de orde, hier wordt nu nagegaan of de voorkeur van leerlingen wordt gehonoreerd en welke factoren daarbij een rol spelen. Verder in het hoofdstuk en in het volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de gevolgen van het niet honoreren van de voorkeur van een leerling.

4.3.1 Plaatsing conform de voorkeur van leerlingen

Leerlingen is gevraagd of ze geplaatst waren in de opleiding die ze ook het liefst hadden willen gaan doen. De beantwoording was simpel: *ja* of *nee*. Tabel 4.9 toont de resultaten.

Tabel 4.9 Plaatsing in de opleiding van de eerste voorkeur

sector mbo	BOL			BBL		
	geplaatst in opleiding die voorkeur had			geplaatst in opleiding die voorkeur had		
	Totaal aantal	ja %	nee %	Totaal aantal	ja %	nee %
Economie & Handel	2289	81,8	18,2	163	66,3	33,7
Zorg & Welzijn	2245	85,3	14,7	159	90,6	9,4
Techniek	1264	87,0	13,0	538	85,9	14,1
Landbouw	360	87,8	12,2	52	80,8	19,2
Totaal	6158	84,5	15,5	912	82,9	17,1

Verreweg de meeste leerlingen zijn geplaatst in de opleiding van hun voorkeur. In totaal geldt dat voor 84 à 85 procent van de leerlingen. Een tamelijk grote groep, 15 à 16 procent van de instroom, kwam in een andere opleiding terecht dan waar hun voorkeur naar uit ging. Een deel van die leerlingen had zich waarschijnlijk voorafgaand aan de aanmelding al neergelegd bij een afwijzing. Dat is af te leiden uit de beantwoording van de vraag voor welke opleiding ze zich hadden aangemeld. In ieder geval was het percentage leerlingen dat zich voor twee of meer opleidingen had aangemeld lager dan het percentage leerlingen dat aangaf dat ze liever een andere opleiding hadden willen volgen.

4.3.2 Samenhang met de leerweg en de sector in het mbo

De vraag is hoe de afwijzingen zich verhouden tussen sectoren en leerwegen in het mbo. De cijfers in Tabel 4.9 wijzen erop, dat er in dit opzicht nauwelijks verschillen zijn tussen de BOL en de BBL. In ieder geval zijn ze te klein om er verder aandacht aan te besteden.

Binnen de beide leerwegen zijn de verschillen wel groter. Met name lopen leerlingen die voor een opleiding in de sector Economie & Handel kiezen, een grotere kans niet tot de opleiding van hun voorkeur toegelaten te worden (verderop wordt aangegeven welke opleidingen daartoe bijdragen). In de BOL blijft het verschil tussen Economie & Handel en de andere sectoren nog beperkt: het percentage leerlingen dat liever een andere opleiding was gaan doen dan ze nu volgden is in de sector Economie & Handel 3 tot 5 procent hoger dan in andere sectoren.

In de BBL zijn de verschillen groter, maar er moet hier, uitgezonderd voor Techniek, rekening worden gehouden met grotere nauwkeurigheidsmarges vanwege de geringe aantallen leerlingen. Zo zal het gevonden percentage voor Economie & Handel met een kans van 95 procent liggen tussen 27 en 40 procent. Desondanks onderscheidt het resultaat voor Economie & Handel zich duidelijk, dat wil zeggen statistisch significant, van dat van de andere sectoren.

4.3.3 Samenhang met het beroepsperspectief

In het eerste onderzoek in cohort 1 bleek dat leerlingen die minder goed wisten wat ze wilden worden een grotere kans liepen niet geplaatst te worden in de opleiding die ze graag wilden doen. Er is daarom ook nu weer nagegaan of er een relatie is tussen het beroepsperspectief van leerlingen en de kans op plaatsing in de gewenste opleiding. Tabel 4.10 toont de resultaten van de analyses.

Tabel 4.10 Plaatsing in opleiding van eerste voorkeur

wist beroep bij overstap naar mbo	BOL			BBL		
	geplaatst in opleiding die voorkeur had			geplaatst in opleiding die voorkeur had		
	Totaal aantal	ja %	nee %	Totaal aantal	ja %	nee %
ja	2540	92,4	7,6	572	93,5	6,5
deels	2134	84,9	15,1	211	76,3	23,7
nee	1487	70,2	29,8	133	48,1	51,9
Totaal	6161	84,5	15,5	916	83,0	17,0

De resultaten zijn een bevestiging van de bevindingen uit het eerste onderzoek. Zowel in de BOL als in de BBL is de trend duidelijk: leerlingen met een duidelijk beroepsperspectief zijn aanzienlijk vaker geplaatst in de opleiding van hun voorkeur dan leerlingen die deels wisten wat ze wilden worden en met name dan leerlingen die het nog helemaal niet wisten. In beide leerwegen zag ruim 90 procent van de leerlingen met een duidelijk beroepsperspectief zijn voorkeur gehonoreerd. Voor de leerlingen die deels of helemaal nog niet wisten komen de percentages duidelijk lager uit. Voor de BOL ligt het percentage 7 procent lager bij leerlingen die deels wisten wat ze wilden worden (85%) en bijna een kwart lager bij leerlingen die nog geen idee hadden welk beroep ze later wilden uitoefenen (70%). Dit resultaat komt overeen met dat in cohort 1.

In de BBL tekent zich een nog scherpere trend af. Naarmate leerlingen minder goed weten wat ze willen worden, neemt de kans om geplaatst te worden in de gewenste opleiding veel sterker af dan in de BOL. Hoewel de nauwkeurigheid van de schattingen ook hier met name voor de groepen die deels of helemaal niet wisten wat ze wilden worden geringer is (vanwege de kleinere aantallen), is er toch sprake van een scherpere trend dan in de BOL. Ook dat is in cohort 1 al geconstateerd: de percentages waren toen respectievelijk 92, 79 en 64.

In het onderzoek zelf zijn geen gegevens verzameld die het verschil tussen de BOL en de BBL kunnen verklaren. Het is aannemelijk om het verschil deels te zoeken in de sollicitatie voor een leerwerkplek. Aangenomen mag worden dat leerlingen die hun keuze voor een bepaalde functie of een bepaald beroep niet of niet goed kunnen motiveren, een grotere kans lopen door een bedrijf of organisatie te worden afgewezen. Gegeven het verschil tussen de BOL en de BBL lijkt het er op dat bedrijven en organisaties strengere criteria aan de dag leggen om leerlingen aan te nemen dan onderwijsinstellingen dat doen voor plaatsing in een opleiding. Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt kunnen hier van invloed zijn. Naarmate er minder behoefte aan personeel is, zullen bedrijven wellicht strengere eisen stellen voor toelating tot een leerwerkplek.

Verschillen in toelatingsbeleid zijn echter ook in het onderwijs zelf op te merken: voor sommige opleidingen wordt strenger geselecteerd dan voor andere opleidingen. De kans om afgewezen te worden als een leerling geen duidelijk beroepsperspectief heeft, zal groter zijn bij opleidingen waar strenger op motivatie en competenties wordt geselecteerd.

Hoewel bij de onderwijsinstellingen niet is geïnventariseerd welke opleidingen extra voorwaarden stellen in termen van motivatie of competenties of welke opleidingen zo populair zijn dat de kans op een 'leerlingenstop' groot is, kan achteraf wel worden nagegaan of er opleidingsrichtingen zijn waar leerlingen het risico op afwijzing zelf al hoger inschatten. Dat zal namelijk het geval zijn bij opleidingen die vaker samengaan met een tweede of derde aanmelding door leerlingen. Dat hoeft niet per se een andere opleiding te zijn, maar het kan ook gaan om een vergelijkbare opleiding in een andere instelling. In de analyse zijn alleen de opleidingen betrokken waarvoor zich tenminste 60 leerlingen uit de steekproef hadden ingeschreven. Die opleidingen zijn in de volgorde geplaatst van het percentage leerlingen dat zich voor meer opleidingen had ingeschreven. Ver bovenaan staan de Sportopleidingen (CIOS), waar bijna 60 procent van de aangemelde leerlingen zich ook voor een tweede (of een derde) opleiding had aangemeld. Dan komt er een hele tijd niets en volgen een aantal opleidingsrichtingen waar 20 tot ruim 30 procent zich tevens voor een andere opleiding had ingeschreven: Grafische technieken (35%), Beveiliging en Uniformberoepen (33%), Toerisme (24%), ICT (19%) en Uiterlijke Verzorging (18%).

Bij leerlingen met een duidelijk beroepsperspectief wijkt de kans op plaatsing in de genoemde opleidingen niet af van de kans op plaatsing in de overige opleidingen: in beide gevallen was 92 à 93 procent geplaatst in de gewenste opleiding. Bij leerlingen met een deels ontwikkeld beroepsperspectief en met een voorkeur voor de genoemde opleidingen is de kans op plaatsing duidelijk kleiner: 80 procent was geplaatst tegenover 86 procent die een voorkeur had voor een andere opleiding. Een vergelijkbaar verschil is er bij leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden. Van de leerlingen met een voorkeur voor de genoemde opleidingen was 64 procent geplaatst tegenover 70 procent van de leerlingen met een voorkeur voor een andere opleiding.

Ook deze resultaten wijzen erop dat bij een strenger selectiebeleid leerlingen met een minder goed beroepsperspectief eerder worden afgewezen dan leerlingen die weten wat ze willen worden.

4.4 Het opleidingsniveau: toepassing van de doorstroomregeling

Een van de hoofdvragen in het onderzoek is naar welk opleidingsniveau leerlingen doorstromen, met name in welke mate dat conform de doorstroomregeling gebeurt. De doorstroomregeling, zoals gepubliceerd in het Gele Katern (zie Bijlage 1) komt er op neer dat gediplomeerde leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg recht op plaatsing hebben in mbo-opleidingen op niveau 2 als het gaat om: a) verwante opleidingen, dat wil zeggen opleidingen uit dezelfde sector in vmbo en het mbo of b) als bij doorstroom naar niet-verwante opleidingen in de sector Economie & Handel leerlingen economie, wiskunde of een extra moderne vreemde taal in hun vakkenpakket hebben en bij doorstroom naar Techniek wiskunde of natuur- en scheikunde. Voor leerlingen uit de andere leerwegen in het vmbo is de regeling analoog voor plaatsing op niveau 3 of 4. Aan de doorstroom uit een andere sector naar

Zorg & Welzijn of Landbouw worden geen extra aanvullende eisen gesteld. In tegenstelling tot de doorstroomregeling spreekt de WEB niet van doorstroom- of plaatsingsrechten voor niveau 3 en 4. Voor het ministerie van OCW en voor veldpartijen, zoals met name de NVS-NVL, is het desondanks belangrijk inzicht te hebben hoe de doorstroomregeling wordt toegepast.

De resultaten worden apart gepresenteerd voor de BOL en de BBL. Binnen de leerwegen is er aandacht voor de uitkomsten in de vier sectoren. Leerlingen die met een geschikt vakkenpakket doorstroomden naar Techniek of Economie & Handel zijn ingedeeld bij de doorstroom naar verwante opleidingen. Ze worden hieronder niet apart onderscheiden, omdat er geen duidelijke verschillen zijn gevonden tussen die leerlingen en de groep die uit een verwante opleiding naar Techniek of Economie & Handel ging.

4.4.1 Doorstroom naar de BOL

Het totaalbeeld

Eerst worden de resultaten gepresenteerd voor alle sectoren tezamen. Tabel 4.11 toont de resultaten. Links in de tabel staat het resultaat voor de doorstroom naar de verwante sectoren, inclusief dus de leerlingen uit andere sectoren die naar Zorg & Welzijn en Landbouw zijn doorgestroomd en inclusief de leerlingen uit andere sectoren die met een geschikt vakkenpakket naar Techniek of Economie & Handel zijn gegaan. Rechts staan de resultaten voor de doorstroom naar niet-verwante opleidingen voor zover het leerlingen betreft die niet beschikten over het vereiste vakkenpakket voor Economie & Handel of Techniek. De resultaten voor die groep, waar geen verdere aandacht aan wordt besteed, zijn vanwege de geringe aantallen als niet meer dan een globale indicatie voor de werkelijke percentages te beschouwen.

Tabel 4.11 Toepassing van de doorstroomregeling:
doorstroom naar de BOL verdeeld naar verwante en niet-verwante opleidingen

leerweg vmbo	verwante opleidingen E&H*/Techniek** alle opleidingen Z&W / Landbouw					niet-verwante opleidingen E&H/Techniek				
	Totaal aantal	opleidingsniveau				Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	1099	4,4	75,6	14,0	6,0	35	5,7	82,9	2,9	8,6
KL	1700	1,2	10,7	38,8	49,3	29	0,0	27,6	20,7	51,7
GL/TL	3160	0,7	5,6	19,3	74,5	43	7,0	16,3	7,0	69,8

* E&H: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met economie of wiskunde of extra moderne vreemde taal naast Engels

**Techniek: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met wiskunde of natuur- en scheikunde

Verreweg de meeste leerlingen die naar de BOL gingen zijn conform de doorstroomregeling geplaatst, maar 7,5 procent is op een lager opleidingsniveau terecht gekomen dan de doorstroomregeling aan geeft. Er zijn verschillen tussen leerwegen, met name is er een duidelijk verschil tussen de kaderberoepsgerichte leerweg en de overige leerwegen.

Afwijking van de doorstroomregeling komt het minst voor bij leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg: 4,5 procent is in een mbo-opleiding op niveau 1 gestart. Voor de gemengde en theoretische leerweg is 6 à 7 procent afwijkend geplaatst, wat statistisch significant hoger is dan voor de basisberoepsgerichte leerweg. Procentueel is het verschil weliswaar niet groot, maar omgerekend naar

absolute aantallen gaat het op jaarbasis voor de gemengde en theoretische leerweg toch om ruim 2000 leerlingen meer dan voor de basisberoepsgerichte leerweg.

De grootste afwijking van de doorstroomregeling is, evenals in cohort 1, aangetroffen bij leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg. Ongeveer 12 procent van de leerlingen uit die leerweg is niet conform de doorstroomregeling geplaatst.

Verhoudingsgewijs lopen leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg dus een twee keer zo grote kans om niet conform de doorstroomregeling geplaatst te worden dan leerlingen uit de gemengde of de theoretische leerweg en een bijna drie keer zo grote kans als leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. In absolute aantallen gaat het om ongeveer evenveel leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg en uit de gemengde en theoretische leerweg.

Resultaten voor de afzonderlijke sectoren

In Tabel 4.12a t/m 4.12d zijn de resultaten uit Tabel 4.11 uitgesplitst voor de sectoren in het mbo.

Een vergelijking van de tabellen laat zien dat in de sectoren Economie & Handel en Techniek duidelijk meer leerlingen niet conform de regeling zijn geplaatst dan in de sectoren Zorg & Welzijn en Landbouw. Opgemerkt moet worden dat de percentages voor Landbouw gebaseerd zijn op tamelijk geringe aantallen leerlingen, waardoor de nauwkeurigheidsmarges aanzienlijk groter zijn dan voor de overige sectoren. De resultaten voor Landbouw moeten dan ook als niet meer dan een indicatie worden opgevat. Omdat in cohort 1 vergelijkbare cijfers voor Landbouw zijn gevonden, zullen de resultaten waarschijnlijk ook niet al teveel afwijken van de hier gepresenteerde percentages.

In de doorstroom vanuit de *basisberoepsgerichte leerweg* naar de sector Zorg & Welzijn zijn er nauwelijks afwijkingen van de doorstroomregeling aangetroffen (1%) en in de sector Landbouw helemaal niet. Gediplomeerde leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg die voor Zorg & Welzijn of Landbouw kiezen stromen dus (vrijwel) allemaal op tenminste niveau 2 in. Dat kan niet worden gezegd van leerlingen die naar Economie & Handel of Techniek gaan. Uit de basisberoepsgerichte leerweg is 6 procent van de doorstroom naar Economie & Handel op niveau 1 geplaatst. Bij de doorstroom naar Techniek gaat het om relatief nog iets meer leerlingen (9%). Het verschil met Economie & Handel is echter niet statistisch significant en moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan toevalligheden in de samenstelling van de betrekkelijk kleine steekproeven. De resultaten van vorig jaar duiden daar ook op. Weliswaar is voor Economie & Handel het percentage hetzelfde, maar voor Techniek kwam het percentage in cohort 1 lager uit dan in cohort 2.

De doorstroom uit de *kaderberoepsgerichte leerweg* geeft eenzelfde tweedeling te zien. In de doorstroom naar Zorg & Welzijn en Landbouw bleef het percentage lager geplaatste leerlingen beperkt tot respectievelijk 2,5 en 3,5 procent, wat overeenkomt met de in cohort 1 gevonden percentages. Voor de twee andere sectoren liggen de percentages een stuk hoger: in de sector Economie & Handel was 19 procent van de leerlingen niet conform de doorstroomregeling geplaatst en in de sector Techniek 17 procent. Het verschil tussen beide sectoren is niet statistisch significant. Voor Economie & Handel verschilt het resultaat ook nauwelijks van dat in cohort 1, maar voor Techniek is het nu duidelijk hoger. Naast de nauwkeurigheidsmarges waar altijd rekening mee moet worden gehouden, zal dat verschil mede het gevolg zijn van de geringere representativiteit in cohort 1. Desalniettemin wijzen de resultaten

uit cohort 1 en cohort 2 in eenzelfde richting, namelijk dat het probleem van een lagere plaatsing in de doorstroom van de kaderberoepsgerichte leerweg naar de sectoren Economie & Handel en Techniek aanzienlijk groter is dan in de doorstroom naar de twee andere sectoren.

Tabel 4.12a Doorstroom naar E&H (BOL) verdeeld naar verwante en niet-verwante opleidingen

leerweg vmbo	verwante opleidingen E&H*				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	271	6,3	77,8	9,3	6,8
KL	459	2,6	16,2	35,9	45,3
GL/TL	643	1,5	9,6	19,5	69,4

* E&H: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met economie of wiskunde of extra moderne vreemde taal naast Engels

Tabel 4.12b Doorstroom naar Techniek (BOL) verdeeld naar verwante en niet-verwante opleidingen

leerweg vmbo	verwante opleidingen Techniek*				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	201	9,0	70,6	8,5	11,9
KL	404	0,7	16,1	11,6	71,5
GL/TL	610	0,3	4,8	6,1	88,9

*Techniek: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met wiskunde of natuur- en scheikunde

Tabel 4.12c Doorstroom naar Z&W (BOL)

leerweg vmbo	Z&W				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	421	1,2	78,9	16,9	3,1
KL	591	0,3	2,4	59,1	38,2
GL/TL	1195	0,1	2,8	27,9	69,2

Tabel 4.12d Doorstroom naar Landbouw (BOL)

leerweg vmbo	Landbouw				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	77	0,0	59,7	37,7	2,6
KL	89	0,0	3,4	47,2	49,4
GL/TL	193	0,0	1,0	6,7	92,2

In de plaatsing van leerlingen die uit een *gemengde of theoretische leerweg* doorstroomden naar de verschillende sectoren in het mbo zijn ook duidelijke verschillen aangetroffen. Uitgezonderd het verschil tussen Zorg & Welzijn en Landbouw, zijn die verschillen statistisch significant.

In de sector Landbouw zijn bijna alle leerlingen conform de doorstroomregeling geplaatst: niet meer dan 1 procent is lager dan niveau 3 geplaatst. In de doorstroom naar Zorg & Welzijn gebeurde dat weliswaar iets vaker (3% van de leerlingen), maar het verschil met Landbouw is niet statistisch aantoonbaar en berust waarschijnlijk op toeval. De bevinding uit cohort 1, toen de afwijking voor beide sectoren op ongeveer 2 procent uitkwam, wijst daar op. Grotere afwijkingen van de doorstroomregeling komen voor bij Techniek (5%) en met name bij Economie & Handel (11%).

Factoren die de plaatsing beïnvloeden

Vershillende factoren kunnen meespelen bij het lager plaatsen van leerlingen: aan de ene kant kunnen dat meer structurele kenmerken zijn, met name opleidingskenmerken, aan de andere kant kan het gaan om meer individuele kenmerken die te maken hebben met het kennis- en vaardigheidsniveau van leerlingen of met hun interesse of motivatie.

Structurele factoren

Van een structurele factor is sprake als leerlingen systematisch lager worden geplaatst dan volgens de doorstroomregeling mogelijk is. Daarbij valt met name aan opleidingskenmerken te denken. Het eerste doorstroomonderzoek leverde daar al enkele aanwijzingen voor op. Met name in de sectoren Techniek en Economie & Handel is een lagere plaatsing relatief vaak waargenomen in een beperkt aantal opleidingsrichtingen. Bij Techniek is driekwart van de afwijkingen waargenomen bij drie richtingen: Bouwkunde (12%), Elektrotechniek (12%) en Motorvoertuigetechniek (50%). Met name in de doorstroom naar Motorvoertuigetechniek zijn relatief veel leerlingen niet overeenkomstig de regeling geplaatst. Die structurele afwijking is bij Motorvoertuigetechniek toe te schrijven aan enkele veel gekozen opleidingen die alleen op niveau 2 worden aangeboden. Uit een steekproef van het aanbod aan opleidingen voor die richting (websites ROC's) bleek dat bepaalde opleidingen alleen op niveau 2 worden aangeboden, zoals de tweejarige opleiding 'Autotechnicus'. De toelatingseis op de website van één van de ROC's is als volgt geformuleerd:

Je kunt tot deze basisberoepsopleidingen worden toegelaten, als je 16 jaar of ouder bent en in het bezit bent van één van de volgende diploma's: (B = basisberoepsgerichte leerweg)

- *vmbo, sector techniek of landbouw (B);*
- *vmbo, sector zorg en welzijn of economie (B + wiskunde of natuur-/scheikunde)*
- *gelijkwaardig diploma.*

Bij Economie & Handel zijn twee opleidingsrichtingen verantwoordelijk voor driekwart van de afwijkingen, namelijk Beveiliging en Uniformberoepen (49%) en de Horeca (22%). Voor beide sectoren gaat het om opleidingen waarvan in het vorige onderzoek al het vermoeden bestond dat daar relatief vaker van de doorstroomregeling wordt afgeweken. Wat betreft de opleidingsrichting Beveiliging en Uniformberoepen levert een ronde langs de websites van ROC's op, dat het grootste deel van het aanbod bestaat uit opleidingen op niveau 1 en 2. Slechts hier en daar is er een opleiding op niveau 3.

Individuele kenmerken

Hoewel niet is uit te sluiten dat naast de hierboven genoemde kenmerken er nog enkele, aan opleidingen gebonden systematische factoren zijn, lijkt het beperkt aantal lager geplaatste leerlingen in de overige

opleidingen toch eerder te wijzen op de rol van persoonlijke factoren die samenhangen met het kennis- en vaardigheidsniveau en/of de motivatie van leerlingen. Eerst is gekeken naar achtergrondkenmerken van leerlingen waarvan een relatie met het kennis- en vaardigheidsniveau voor de hand ligt: de afkomst, deelname aan een leerwerktraject en extra begeleiding in de vorm van leerwegondersteunend onderwijs.

Voor de afkomst van leerlingen zijn er geen duidelijke verschillen gevonden tussen autochtone en allochtone leerlingen, noch voor het totaal aan afwijkende plaatsingen en noch voor afwijkingen binnen drie van de vier sectoren. Alleen in de sector Economie & Handel was er een statistisch significant verschil, maar dat bleek tegenovergesteld aan de verwachting. Twee keer zoveel autochtone dan allochtone leerlingen zijn daar namelijk lager geplaatst. Dat verschil is echter terug te voeren op de keuze voor Beveiliging en Uniformberoepen. Vergeleken met allochtone leerlingen kiezen autochtone leerlingen veel vaker voor die richting en, zoals hierboven bleek, komt een lagere plaatsing in die beroepsrichting vrij veel voor.

Voor de persoonskenmerken gerelateerd aan de vooropleiding, namelijk het leerwerktraject en leerwegondersteuning, was het niet mogelijk de samenhang met een lagere plaatsing goed na te gaan, omdat die informatie slechts van een deel van de leerlingen bekend was. Een vergelijking van de resultaten bij leerlingen van wie die kenmerken wel bekend waren, wijst niet op hoge samenhang met een lagere plaatsing. Dat is af te leiden uit het zeer geringe aantal lwt- en lwoo-leerlingen dat niet conform de doorstroomregeling was geplaatst. In absolute aantallen ging het om 1 leerling uit sector Techniek en om 8 leerlingen uit de sector Economie & Handel. De bevindingen van Vrieze et al (2005), die onderzoek hebben uitgevoerd bij lwt-leerlingen, ondersteunen dat beeld. Uit dat onderzoek blijkt dat niet meer dan 30 procent van alle lwt-leerlingen naar de BOL gaat, dat driekwart van de lwt-leerlingen op niveau 2 wordt geplaatst (dus conform de regeling) en dat een deel van de leerlingen die lager zijn geplaatst uit niet-verwante opleidingen afkomstig was. Relatief gezien worden er dus wel iets meer lwt-leerlingen lager geplaatst, maar in het geheel gezien is het een factor zonder al te grote betekenis.

Uit bovenstaande valt af te leiden dat de meeste lagere plaatsingen bij Zorg & Welzijn en Landbouw ingegeven lijken te zijn door twijfels over het kennis- en vaardigheidsniveau van individuele leerlingen en dat dat eveneens geldt voor ongeveer een kwart van de lagere plaatsingen bij Economie & Handel en Techniek. Gegevens verzameld bij intakers (hoofdstuk 7) wijzen ook op de rol van die factor. Op grond van opmerkingen van een aantal decanen en intakers is niet uit te sluiten dat tot die groep ook leerlingen behoren uit bepaalde opleidingsrichtingen van bepaalde vmbo's die bij enkele ROC's minder goed te boek staan (zie hoofdstuk 6).

4.4.2 Doorstroom naar de BBL

Het totaalbeeld

Tabel 4.13 toont voor de sectoren tezamen de percentages gediplomeerde leerlingen die op de vier niveaus in de BBL zijn ingestroomd. Gediplomeerde leerlingen uit niet-verwante opleidingen die zonder over het vereiste vakkenpakket te beschikken doorstroomden naar Techniek of Economie & Welzijn zijn niet apart vermeld, zoals bij de BOL. Hun aantal was nog geringer, waardoor percentages niet meer informatief zijn.

Tabel 4.13 Doorstroom naar de BBL

leerweg vmbo	verwante opleidingen E&H*/Techniek** alle opleidingen Z&W / Landbouw				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	415	8,2	84,8	6,7	0,2
KL	280	4,3	67,1	27,5	1,1
GL/TL	154	4,5	40,9	32,5	22,1

* E&H:plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met economie of wiskunde of extra moderne vreemde taal naast Engels

**Techniek: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met wiskunde of natuur- en scheikunde

Ruim eenderde van de leerlingen die naar de BBL zijn gegaan, is lager geplaatst dan de doorstroomregeling mogelijk maakt. Achter dat percentage gaan echter aanzienlijke verschillen schuil. Dat geldt niet alleen voor de leerwegen in het vmbo, maar ook voor de sectoren in het mbo, zoals hieronder zal blijken.

Bij leerlingen uit de *basisberoepsgerichte leerweg* bleef een lagere plaatsing beperkt tot minder dan 10 procent van de leerlingen. Het betekent dat ruim 90 procent in ieder geval conform de regeling is geplaatst. Zo'n 7 procent was zelfs hoger geplaatst, namelijk op niveau 3. Dit resultaat komt overeen met de bevinding in cohort 1. Ook in het eerste doorstroomonderzoek was 8 procent lager geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft.

In de BBL komt het percentage lager geplaatste leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg daarmee bijna twee keer zo hoog uit als in de BOL en ook dat was in cohort 1 niet veel anders.

Voor de doorstroom vanuit de *kaderberoepsgerichte* en de twee meer theoretisch gerichte leerwegen komen de percentages lager geplaatste leerlingen aanzienlijk hoger uit. Van de leerlingen uit een *kaderberoepsgerichte leerweg* startte ruim 70 procent op niveau 1 of 2 en daarmee lager dan de doorstroomregeling mogelijk maakt. In vergelijking met het onderzoek in cohort 1, waarin een percentage van 50 procent werd gevonden, gaat het dus om duidelijk meer leerlingen. Hoewel het percentage in cohort 1 minder nauwkeurig en minder representatief was, kan het resultaat wel gezien worden als een ondersteuning voor het hoge percentage dat in cohort 2 is gevonden. Gezien de steekproef van 280 leerlingen in cohort 2 moet er ook hier rekening mee worden gehouden dat het percentage lager geplaatste leerlingen kan liggen tussen ongeveer 67 en 77 procent.

Van de leerlingen die vanuit de *gemengde of de theoretische leerweg* naar de BBL doorstroomden, is 46 procent op niveau 1 of 2 geplaatst. Rekening houdend met de nauwkeurigheidsmarges in de tamelijk kleine steekproef van 154 leerlingen, zal het werkelijke percentage ergens uitkomen tussen iets minder dan 40 procent en iets meer dan 50 procent. Dat is in vergelijking met het gevonden percentage in het onderzoek van cohort 1 (29%) duidelijk hoger. Hier geldt dezelfde verklaring als die hierboven bij de kaderberoepsgerichte leerweg is gegeven.

Resultaten voor de afzonderlijke sectoren

Tabel 4.14a t/m 4.14d toont de plaatsing in de BBL uitgesplitst naar de vier sectoren in het mbo. Met uitzondering van Techniek gaat het in de andere sectoren om vrij geringe aantallen leerlingen. Voor die

sectoren moeten de percentages daarom met het nodige voorbehoud worden geïnterpreteerd. Dat wil zeggen, dat de werkelijke percentages in de populatie sterk kunnen afwijken van de gevonden percentages.

Tabel 4.14a Doorstroom naar E&H (BBL)

leerweg vmbo	verwante opleidingen E&H*				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	53	7,5	84,9	7,5	0,0
KL	50	2,0	48,0	48,0	2,0
GL/TL	35	5,7	25,7	60,0	8,6

* E&H: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met economie of wiskunde of extra moderne vreemde taal naast Engels

Tabel 4.14b Doorstroom naar Techniek (BBL)

leerweg vmbo	verwante opleidingen Techniek*				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	301	8,6	86,0	5,3	0,0
KL	160	5,6	85,0	9,4	0,0
GL/TL	48	6,3	81,3	8,3	4,2

*Techniek: plus niet-verwant, maar wel vakkenpakket met wiskunde of natuur- en scheikunde

Tabel 4.14c Doorstroom naar Z&W (BBL)

leerweg vmbo	Z&W				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	33	9,1	72,7	18,2	0,0
KL	54	3,7	31,5	61,1	3,7
GL/TL	62	1,6	16,1	40,3	41,9

Tabel 4.14d Doorstroom naar Landbouw (BBL)

leerweg vmbo	Landbouw				
	Totaal aantal	opleidingsniveau			
		1 %	2 %	3 %	4 %
BL	28	3,6	85,7	7,1	3,6
KL	16	0,0	68,8	31,3	0,0
GL/TL	9	11,1	55,6	0,0	33,3

Het percentage leerlingen dat bij doorstroom vanuit de *basisberoepsgerichte leerweg* lager is geplaatst loopt voor de vier sectoren uiteen van 4 procent (Landbouw) tot 9 procent (Zorg & Welzijn en

Techniek). Zoals aangegeven gaat het met uitzondering van de sector Techniek om betrekkelijk geringe aantallen leerlingen, waardoor de nauwkeurigheidsmarges groot zijn en er derhalve ook geen sprake is van statistische significante verschillen. In het eerste onderzoek in cohort 1 varieerde het percentage lager geplaatste leerlingen van respectievelijk 6 en 7 procent in de sectoren Techniek en Zorg & Welzijn tot 15 procent in de sector Economie & Handel. Met dergelijke steekproeffluctuaties moet bij kleine aantallen rekening worden gehouden, zonder dat er dus gesproken kan worden van een trend. De resultaten van cohort 1 en cohort 2 bij elkaar genomen, maken in ieder geval aannemelijk, dat de percentages lager geplaatste leerlingen bij doorstroom uit de basisberoepsgerichte leerweg naar de BBL voor drie van de vier sectoren onder de 10 procent uitkomen. Voor Economie & Handel is dat iets minder duidelijk, maar ook daar zal het percentage hoogstwaarschijnlijk in de buurt van de 10 procent liggen.

De doorstroom naar drie van de vier sectoren is zeer beperkt, waardoor het absolute aantal lagere plaatsingen gering blijft, zelfs al zouden de percentages boven de 10 procent uitkomen.

Bij leerlingen die uit een *kaderberoepsgerichte leerweg* naar de BBL gingen, speelde de mbo-sector wel een duidelijke rol. Met name het percentage lager geplaatste leerlingen in de sector Techniek (90%) wijkt duidelijk af van de overige percentages. Hoewel de gevonden percentages voor de drie andere sectoren onderling aanzienlijk verschillen, zijn die verschillen niet statistisch aantoonbaar en moeten waarschijnlijk worden toegeschreven aan fluctuaties die kenmerkend zijn voor kleine steekproeven. Wel is duidelijk dat het bij Techniek om een structurele afwijking van de doorstroomregeling gaat. Het resultaat van cohort 1, waar 80 procent lager was geplaatst, onderstreept dat.

De percentages in de drie andere sectoren zijn moeilijker af te bakenen vanwege de geringe aantallen, maar evenals hiervoor bij de basisberoepsgerichte leerweg, kan worden gesteld dat de omvang van het probleem in termen van het aantal lager geplaatste leerlingen gering is, omdat er relatief weinig leerlingen vanuit een kaderberoepsgerichte leerweg overstappen naar BBL-opleidingen in die drie sectoren.

Voor de *gemengde en theoretische leerweg* komt het resultaat overeen met dat voor de kaderberoepsgerichte leerweg. Met bijna 90 procent lager geplaatste leerlingen is er ook hier sprake van een structureel probleem in de sector Techniek. Mogelijk dat het percentage in werkelijkheid iets lager uitvalt, gezien de uitkomst van vorig jaar in cohort 1 (67%), maar dan nog worden verreweg de meeste leerlingen lager geplaatst.

In de andere sectoren is het probleem duidelijk geringer. Mede afgaande op de bevindingen uit cohort 1 moet er vanuit worden gegaan dat de afwijkingen van de doorstroomregeling in de overige sectoren in de buurt van de 20 procent uitkomen. Ook als de percentages daar iets boven liggen, heeft dat geen grote invloed op het totaal aantal lager geplaatste leerlingen.

Factoren die de plaatsing beïnvloeden

In de sector Techniek stromen de meeste leerlingen op niveau 2 in. In het rapport over cohort 1 is al gewezen op de rol van het bedrijfsleven, dat nauwelijks leerlingen aanneemt die op niveau 3 of 4 worden geplaatst. In de regionale besprekingen die vorig jaar volgden op de presentatie van de onderzoeksresultaten in cohort 1 werd dat bevestigd. Een belangrijk argument voor bedrijven is, dat leerlingen niet over de vakinhoudelijke kennis beschikken om op een hoger niveau dan 2 te kunnen functioneren. Mede vanwege de koppeling van de salariering van BBL-leerlingen aan het

opleidingsniveau bieden veel bedrijven leerlingen daarom geen leerwerkplek aan als ze hoger worden geplaatst dan niveau 2. Het aanbod aan opleidingen in de BVE-instellingen speelt hier ook mee, maar wellicht is dat een afgeleide van de opstelling van het bedrijfsleven. In ieder geval kent de richting Motorvoertuigtechniek geen opleidingen op niveau 3 of 4 waar leerlingen vanuit het vmbo rechtstreeks toegelaten worden. De eisen die één van de ROC's aan toelating voor opleidingen op niveau 3 en 4 heeft geformuleerd onderstrepen dat (zie inzet hieronder).

Eerste Autotechnicus, niveau 3

In het algemeen zullen deelnemers die zich aanmelden voor een niveau 3-opleiding (BBL) en wettelijk toelaatbaar zijn, eerst een niveau 2-opleiding volgen. De mogelijkheid bestaat voor deelnemers die dat willen en kunnen, om hun opleiding versneld door te lopen. Dat is echter mede afhankelijk van het leerbedrijf (BBL).

Eerste Bedrijfsautotechnicus, niveau 3

In het algemeen zullen deelnemers die zich aanmelden voor een niveau 3-opleiding (BBL) en wettelijk toelaatbaar zijn, eerst een niveau 2-opleiding volgen. De mogelijkheid bestaat voor deelnemers die dat willen en kunnen, om hun opleiding versneld door te lopen. Dat is echter mede afhankelijk van het leerbedrijf (BBL).

Eerste Auto-elektrotechnicus, niveau 4

Je kunt tot de specialistenopleiding worden toegelaten met:

- het diploma eerste autotechnicus
- het diploma eerste bedrijfsautotechnicus.

Diagnosetechnicus personenauto's, niveau 4

Wanneer word ik toegelaten? Je kunt tot de specialistenopleiding worden toegelaten met:

- het diploma eerste autotechnicus
- het diploma eerste bedrijfsautotechnicus.

De rol van werkgevers, zoals die hierboven bij Techniek is besproken, lijkt bij Zorg & Welzijn en Economie & Handel, minder aan de orde. In de sector Economie & Handel kwam een afwijkende plaatsing weliswaar het meest voor bij Detailhandel en Horeca, maar voor die opleidingsrichtingen hadden zich ook verreweg de meeste leerlingen aangemeld. Hetzelfde geldt voor Zorg & Welzijn. Plaatsingen die niet overeenstemden met de doorstroomregeling zijn alleen gemeld voor Verpleging (4) en Uiterlijke Verzorging (16), maar daar ging tezamen 95 procent van de leerlingen in die sector naar toe. Bij Verpleging gaat het om niet meer dan 6 procent van de leerlingen die lager zijn geplaatst en bij Uiterlijke Verzorging om 20 procent. Bij Uiterlijke Verzorging hangt een lagere plaatsing deels samen met de doorstroom naar particuliere instellingen, waar de betrouwbaarheid van de niveauplaatsing mogelijk ook meespeelt.

4.5 Beoordeling van de opleiding na 3 maanden mbo

De overstap van het vmbo naar het mbo verloopt niet voor alle leerlingen naar wens, zoals uit de voorgaande paragrafen kan worden opgemaakt. Een belangrijk vraag is of de schoolloopbaan van leerlingen die niet conform hun voorkeur of die niet conform de doorstroomregeling worden geplaatst anders verloopt of dreigt te gaan verlopen, dan bij de andere leerlingen.

Om dat na te kunnen gaan is de leerlingen gevraagd hun opleiding op een aantal punten te beoordelen. Gevraagd is: 1) of een leerling al van opleiding was gewisseld, 2) of een leerling zijn opleiding vond passen bij zijn (beroeps)interesse, 3) of een leerling de opleiding vond passen bij zijn capaciteiten en 4) of een leerling al wist of hij zijn opleiding van plan was af te ronden. Die vragen kregen de leerlingen ongeveer drie maanden na het begin van het schooljaar voorgelegd. De eerste drie vragen worden in deze paragraaf behandeld, de vierde in de volgende paragraaf (4.6).

4.5.1 Tussentijds overstappen

Leerlingen die tussentijds van opleiding wisselen, geven zo te kennen een verkeerde keuze te hebben gemaakt. Dat signaal is door 2 procent van de leerlingen afgegeven. Die leerlingen waren namelijk voor de kerstvakantie al overgestapt naar een andere opleiding. Een belangrijke vraag is of een vroegtijdige overstap samenhangt met problemen die bij de doorstroom zijn geconstateerd. Daarnaast is het nuttig te weten of het switchen sterker met bepaalde opleidingskenmerken samenhangt dan met andere.

Kenmerken vmbo-opleiding

Leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg zijn iets vaker tussentijds geswitcht dan leerlingen uit de andere leerwegen. De percentages zijn: BL-leerlingen 2,9 procent, KL-leerlingen 2,1 procent en GL- en TL-leerlingen 1,2 procent. De verschillen zijn weliswaar niet groot en evenmin statistisch significant, maar een trend in de omgekeerde richting was juist te verwachten. Leerlingen uit een BL-traject hebben hun keuze immers op grond van meer praktijkervaring kunnen maken, in ieder geval in vergelijking met leerlingen uit de twee meer theoretisch gerichte leerwegen.

Leerlingen uit de sector Economie en Landbouw bleken iets vaker te zijn overgestapt (respectievelijk 2,9% en 2,5%) dan leerlingen dan met name leerlingen uit de theoretische leerweg (1,2%) en hetzelfde geldt voor lwoo-leerlingen (3%) vergeleken met de overige leerlingen (1,5%). Omdat, zoals eerder is vermeld, niet van alle leerlingen bekend was of ze al dan niet leerwegondersteuning hadden ontvangen, moet dit resultaat met wat meer terughoudendheid worden bekeken.

Kenmerken mbo-opleiding

Een vergelijking van de sectoren gaf geen duidelijke verschillen te zien, maar een vergelijking van de leerwegen wel. In de BBL zijn voor de kerstvakantie relatief iets meer leerlingen overgestapt naar een andere opleiding dan in de BOL: 3,3 versus 1,7 procent. Het hogere percentage voor de BBL kan te maken hebben met het vinden of behouden van een leerwerkplek. Of dat feitelijk het geval is, is op basis van de beschikbare gegevens niet te zeggen.

Vroegtijdig switchen hangt ook samen met het opleidingsniveau. Het percentage leerlingen dat switcht neemt toe bij een afname van het opleidingsniveau. Dat is in de BOL en in de BBL geconstateerd. In de BOL loopt het percentage dat was geswitcht op van 1 procent op niveau 4 naar 7 procent op niveau 1 en in de BBL van 0 procent op niveau 4 naar 5 procent op niveau 1. Leerlingen die zijn overgestapt is niet naar hun beweegredenen gevraagd. Het zou kunnen dat leerlingen op een lager niveau eerder de interesse in het vakgebied verliezen vanwege beperktere mogelijkheden die dat werk te bieden heeft.

De rol van het beroepsperspectief en van de plaatsing

Leerlingen die niet goed wisten wat ze wilden worden zijn in het eerste trimester iets vaker overgestapt dan leerlingen met een deels of redelijk goed beroepsperspectief. Het percentage dat was overgestapt

was ruim 3 procent in de groep die niet wist wat ze wilden worden en 1 procent in de groep met een redelijk duidelijk beroepsperspectief. Als tevens rekening wordt gehouden met het gegeven dat leerlingen al dan niet in de opleiding van hun voorkeur waren geplaatst, dan is het effect van het beroepsperspectief alleen te zien in de groep leerlingen die niet de opleiding volgden die ze het liefst hadden willen doen. In de groep leerlingen die wel overeenkomstig hun voorkeur waren geplaatst, was ongeveer 1 procent overgestapt en waren er geen verschillen tussen leerlingen met een meer of minder goed beroepsperspectief. In de groep die zijn voorkeur niet zag gehonoreerd, ligt het percentage overstappers duidelijk hoger (7%) en is er hier ook een verschil, zij het niet statistisch significant, tussen degenen die (deels) wisten wat ze wilden worden (6%) en degenen die dat bij de overstap naar het mbo nog niet wisten (9%).

4.5.2 De opleiding past bij de beroepsinteresse

Leerlingen is gevraagd om aan te geven of ze hun opleiding vonden passen bij hun (beroeps)interesse. Hoewel leerlingen ook gevraagd is naar hun beroepsperspectief bij de overstap naar het mbo, hoeft dat beeld niet samen te vallen met het beroepsperspectief of de (beroeps)interesse na drie maanden. In die eerste drie maanden van het schooljaar kan de (beroeps)interesse zich namelijk verder ontwikkelen, maar omgekeerd is het ook mogelijk dat leerlingen gaan twijfelen over hun aanvankelijke keuze. Met die kanttekening moeten de resultaten in deze paragraaf worden bekeken.

Tabel 4.15 Opleiding past bij de (beroeps) interesse

leerweg vmbo	Totaal aantal	passende opleiding			
		ja %	deels %	nee %	w.n. %
BL	1632	70,6	20,0	3,7	5,6
KL	2077	71,1	19,7	2,8	6,4
GL/TL	3470	71,5	19,7	1,8	7,0
Totaal	7179	71,2	19,8	2,5	6,5

In Tabel 4.15 is te zien dat ruim 70 procent van de leerlingen hun opleiding goed vond passen bij de eigen interesses, 20 procent vond dat deels en 2 à 3 procent van de leerlingen had het idee dat ze totaal verkeerd zaten. Overigens konden niet alle leerlingen dat al beoordelen: 6 à 7 procent kon op de vraag geen antwoord geven.

Kenmerken van vmbo-opleidingen

Leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg vonden hun opleiding iets vaker niet passen bij hun interesses dan leerlingen uit de andere leerwegen. Hoewel het effect statistisch significant is, zijn de verschillen relatief gering: een kleine 4 procent van de leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg had het gevoel niet goed te zitten en dat daalt naar 2 procent bij leerlingen uit een gemengde of theoretische leerweg.

Er is ook een duidelijk effect voor de sectoren. Leerlingen uit de sector Economie van het vmbo zijn het minst zeker van hun zaak. Minder dan tweederde vond dat hun opleiding aansloot bij hun interesses, 5 procent had het gevoel helemaal verkeerd te zitten en 8 à 9 procent kon het nog niet zeggen.

Ook bij leerlingen uit de theoretische leerweg blijft het percentage dat in een passende opleiding zat iets achter (70%) bij dat van leerlingen afkomstig uit de overige drie sectoren. Voor de drie andere sectoren komt het percentage uit op 74.

Voor zover was na te gaan onderscheiden lwoo-leerlingen zich hier niet van de andere leerlingen. De resultaten in de laatste regel van Tabel 4.16 zijn ook van toepassing op lwoo-leerlingen.

Tabel 4.16 Opleiding past bij de (beroeps) interesse

sector vmbo	Totaal aantal	passende opleiding			
		ja %	deels %	nee %	w.n. %
Economie	1194	63,7	23,4	4,5	8,5
Zorg & Welzijn	1332	74,8	18,5	2,8	4,0
Techniek	1291	75,2	17,7	1,6	5,5
Landbouw	477	73,8	15,5	3,6	7,1
vmbo-t	2906	70,3	20,5	1,9	7,3
Totaal	7200	71,2	19,8	2,5	6,5

Kenmerken van mbo-opleidingen

In de BBL zijn duidelijk meer leerlingen zeker van de gekozen opleiding dan in de BOL: 80 procent vond de opleiding goed aansluiten bij hun interesse versus 70 procent van de BOL-leerlingen.

Omgekeerd was er een lager percentage leerlingen uit de BBL dat hun opleiding als deels passend typeerde (14% versus 21% in de BOL) en eveneens een lager percentage dat het nog niet wist (3% versus 7% in de BOL).

Hiervoor bleek dat leerlingen uit de sector Economie van het vmbo relatief vaak hun opleiding niet vonden aansluiten bij hun interesse. Dat komt terug in de sector Economie & Handel. Daar is het percentage dat de juiste opleiding dacht te volgen namelijk ruim 10 procent lager dan in de andere sectoren (62% versus 76%). Ook is in de sector Economie & Handel het percentage dat zeker wist dat ze verkeerd zaten twee keer zo hoog (4% versus 2%), terwijl er bovendien meer leerlingen waren die nog niet konden zeggen of ze een passende opleiding volgden (10% versus ongeveer 6% in de andere sectoren).

Wat betreft het opleidingsniveau is er alleen een duidelijke trend als het gaat om het percentage dat dacht een verkeerde opleiding te volgen. Ongeveer 5 procent van de leerlingen op niveau 1 meende verkeerd te zitten en dat percentage loopt terug naar 1,5 bij leerlingen op niveau 4.

Het beroepsperspectief en de gewenste opleiding

Het is te verwachten dat leerlingen die bij de overstap naar het mbo niet weten wat ze willen worden gemiddeld genomen vaker hun opleiding als niet passend zullen ervaren dan leerlingen die met een duidelijk beroepsperspectief naar het mbo gaan. Zeker op korte termijn, dus na zo'n drie maanden in het eerste schooljaar, lijkt dat een aannemelijke veronderstelling. Dat kan ook worden verondersteld bij leerlingen die niet geplaatst zijn in de opleiding die ze het liefst hadden willen doen. Die beide veronderstellingen zijn nagegaan en Tabel 4.17 toont de resultaten.

In Tabel 4.17 is een onderscheid gemaakt tussen leerlingen die bij de overstap in de opleiding van hun voorkeur waren geplaatst (links in de tabel) en leerlingen die dat niet waren (rechts in de tabel). Van de leerlingen die naar de gewenste opleiding waren doorgestroomd, vond ruim driekwart die opleiding goed aansluiten bij hun interesse, terwijl 1,5 procent dat niet vond. Dat beeld contrasteert scherp met dat voor leerlingen die niet konden beginnen in de opleiding van hun voorkeur. In die groep had namelijk niet meer dan zo'n 41 procent het gevoel de juiste opleiding te volgen en ervoer bijna 10 procent de opleiding als niet passend. Bovendien is in die groep het percentage dat nog geen oordeel had gevormd duidelijk hoger (bijna 11% versus 5,6% in de groep die conform hun voorkeur was geplaatst).

Tabel 4.17 Opleiding past bij het beroepsperspectief/interesse

wist beroep bij overstap naar mbo	in opleiding 1-ste voorkeur opleiding passend bij interesse					niet in opleiding 1-ste voorkeur opleiding passend bij interesse				
	Totaal aantal	ja %	deels %	nee %	w.n. %	Totaal aantal	ja %	deels %	nee %	w.n. %
ja	2893	89,7	8,8	0,7	0,8	227	46,7	36,6	11,5	5,3
deels	1974	74,5	21,6	0,9	3,0	371	49,1	40,7	5,9	4,3
nee	1111	48,6	25,3	3,6	22,5	513	33,3	38,4	10,1	18,1
Totaal	5978	77,0	16,1	1,3	5,6	1111	41,3	38,8	9,0	10,9

Voor het beroepsperspectief is eveneens een effect gevonden, zowel bij leerlingen die in de gewenste opleiding waren geplaatst alsook bij leerlingen die dat niet waren.

In de groep die in de gewenste opleiding was begonnen is de trend overduidelijk en gaat ook in de verwachte richting. Het percentage leerlingen dat hun opleiding als passend ervoer is het hoogst in de groep die met een redelijk duidelijk beroepsperspectief naar het vmbo was gegaan (90%). Het ligt al een stuk lager in de groep die deels wist wat ze wilden worden (75%) en het loopt verder terug in de groep die geen idee had wat ze later wilden gaan doen (49%). Omgekeerd lopen de percentages die hun opleiding als niet passend hadden beoordeeld en die nog geen oordeel hadden gevormd juist op, zoals in Tabel 4.17 is te zien. Met name valt op dat bijna een kwart van degenen die zonder beroepsperspectief naar het mbo waren gegaan na drie maanden nog niet kon beoordelen of ze al dan niet een passende opleiding volgden.

In de groep die niet was geplaatst in een opleiding die ze het liefst hadden willen doen, is er weliswaar niet zo'n duidelijke trend, maar ook daar zijn de resultaten voor leerlingen die bij de overstap niet wisten wat ze wilden worden het minst gunstig. Niet meer dan eenderde in die groep vond de opleiding die ze volgden passen bij hun interesse.

De gevonden trends, zowel die voor de gewenste opleiding als die voor het beroepsperspectief, zijn in alle sectoren van het mbo op te merken, maar ze zijn het sterkst in de sector Economie & Handel.

4.5.3 De opleiding past bij de capaciteiten

Naast de informatie of een opleiding inhoudelijk aansluit bij de (beroeps)interesse van leerlingen, is het belangrijk te weten of de moeilijkheidsgraad van de opleiding is afgestemd op de capaciteiten van de leerlingen. Die gegevens zijn met name van belang bij de beoordeling van de doorstroomregeling. Als bij de opstelling van de doorstroomregeling zorgvuldig is gekeken naar de afstemming van de vmbo-leerwegen op de opleidingsniveaus in het mbo, dan mag verwacht worden dat leerlingen die lager worden geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft, gemiddeld genomen hun mbo-opleiding vaker als te gemakkelijk zullen ervaren dan leerlingen die conform de regeling zijn doorgestroomd. Het eerste doorstroomonderzoek in cohort 1 leverde daar in ieder geval evidentie voor op.

In het onderzoek in cohort 2 is daarom de vraag naar de moeilijkheidsgraad van de opleiding opnieuw aan de leerlingen voorgelegd. De leerlingen moesten zelf beoordelen of hun opleiding goed paste bij hun capaciteiten, of de opleiding te moeilijk was of te gemakkelijk. Hoewel het gaat om een subjectieve beoordeling, zullen leerlingen in hun afweging hoogstwaarschijnlijk rekening houden met de ervaren studiebelasting en met reeds behaalde studie- en toetsresultaten. Die beoordeling hoeft echter niet noodzakelijkerwijs samen te vallen met meer objectieve criteria. In Tabel 4.18 zijn de resultaten van de analyses weergegeven, waarbij de resultaten zijn uitgesplitst voor de BOL en de BBL en eveneens voor leerlingen die al dan niet conform de doorstroomregeling waren geplaatst.

Tabel 4.18 Opleiding passend bij capaciteiten

geplaatst conform doorstroomregeling	opleiding past bij eigen capaciteiten							
	Totaal aantal	BOL			BBL			
		ja %	te moeilijk %	te makkelijk %	Totaal aantal	ja %	te moeilijk %	te makkelijk %
ja	5487	91,4	2,3	6,3	543	93,6	1,1	5,3
nee	444	76,4	1,4	22,3	300	82,7	1,3	16,0
Totaal	5931	90,3	2,2	7,5	843	89,7	1,2	9,1

Verreweg de meeste leerlingen vonden hun opleiding passen bij hun capaciteiten. Zowel in de BOL als in de BBL was dat het oordeel van 9 op de 10 leerlingen. Relatief weinig leerlingen vonden hun opleiding te moeilijk: in de BOL betrof dat 2 procent van de leerlingen en in de BBL 1 procent. Het percentage leerlingen dat de opleiding te gemakkelijk vond, komt duidelijk hoger uit: 7,5 procent in de BOL en 9 procent in de BBL.

Als vanuit de toepassing van de doorstroomregeling naar de resultaten wordt gekeken, dan is op te merken dat het percentage leerlingen dat de opleiding als te moeilijk beoordeelde niet echt verschilt bij leerlingen die al dan niet conform de regeling waren geplaatst. Daarentegen is er wel een duidelijk verschil als het gaat om leerlingen die hun opleiding te gemakkelijk vonden. Zowel in de BOL als in de BBL gaat het verschil in de verwachte richting. In de BOL vond 22 procent van de leerlingen die lager waren geplaatst de opleiding te gemakkelijk tegenover 6 procent van de leerlingen die conform de regeling waren ingestroomd. Die percentages zijn in de BBL respectievelijk 16 en 5.

Bij verdere analyses waarin rekening werd gehouden met de vmbo-leerweg van leerlingen, kwam nog een interessant verschil aan het licht. Tabel 4.19 toont de resultaten. De categorie ‘te moeilijk’ is daarin, vanwege de geringe aantallen, niet opgenomen.

In vergelijking met leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg typeerden relatief meer leerlingen uit de basisberoepsgerichte en de gemengde en theoretische leerweg hun opleiding als te gemakkelijk. Interessanter is de vergelijking van leerlingen die niet conform de doorstroomregeling zijn geplaatst. In de tabel is te zien dat verhoudingsgewijs veel leerlingen uit de gemengde en de theoretische leerweg hun opleiding te gemakkelijk vonden: 30 procent vond dat tegenover 13 procent van de leerlingen uit de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Dat beeld verschilt nauwelijks voor de BOL en de BBL.

Tabel 4.19 Opleiding passend bij capaciteiten*

geplaatst conform doorstroomregeling	opleiding past bij eigen capaciteiten								
	basisberoepsgerichte leerweg			kaderberoepsgerichte leerweg			gemengde/theoretische leerweg		
	Totaal aantal	ja, passend %	te makkelijk %	Totaal aantal	ja, passend %	te makkelijk %	Totaal aantal	ja, passend %	te makkelijk %
ja	1433	88,4	9,2	1584	93,9	2,9	3054	92,0	6,5
nee	82	82,9	13,4	401	85,5	13,7	266	68,0	30,5
Totaal	1515	88,1	9,4	1985	92,2	5,1	3320	90,1	8,4

*In deze tabel zijn de leerlingen die hun opleiding te moeilijk vonden niet opgenomen

4.6 Verwachtingen over de verdere schoolloopbaan

Van de responsgroep was ongeveer 2 procent in het eerste trimester overgestapt naar een andere opleiding, zo bleek hierboven. Gegeven de bevindingen betreffende de aansluiting van de opleiding bij de (beroeps)interesse en bij de capaciteiten van leerlingen, is te verwachten dat meer leerlingen met de gedachte speelden om van opleiding te switchen. Het eerdere onderzoek in cohort 1 leverde daar in ieder geval aanwijzingen voor op. De leerlingen uit cohort 2 is daarom dezelfde vraag voorgelegd als de leerlingen van cohort 1, namelijk of ze van plan waren hun opleiding af te ronden. De vraag kon met *ja*, *nee* of *weet ik niet* worden beantwoord.

Rond 86 procent van de leerlingen heeft aangegeven dat ze van plan waren de opleiding af te ronden, ongeveer 2 procent was van plan met de opleiding te stoppen en circa 12 procent kon er nog niets over zeggen. Deze percentages geven de verwachting weer voor de populatie als geheel. Analyses met een aantal relevante factoren brachten aanzienlijke verschillen tussen groepen leerlingen aan het licht. Die factoren zijn: 1) plaatsing conform de doorstroomregeling en 2) de plaatsing conform de voorkeur van leerlingen, 3) de aansluiting van de opleiding bij de (beroeps)interesses en 4) de aansluiting van de opleiding bij de capaciteiten van leerlingen. Alvorens de resultaten van die analyses te beschrijven, wordt eerst naar de samenhang met opleidingskenmerken gekeken.

4.6.1 Samenhang met opleidingskenmerken

Kenmerken van vmbo-opleidingen

Er zijn geen opvallende verschillen gevonden tussen leerlingen afkomstig uit de vier vmbo-sectoren. Voor zover er verschillen zijn, waren relatief iets meer leerlingen uit de sector Zorg & Welzijn van plan hun opleiding af te ronden, terwijl juist iets meer leerlingen uit de sector Economie & Handel daar twijfels over hadden. Verschillen tussen de vier vmbo-leerwegen waren nog kleiner en niet interessant om er aandacht aan te besteden. De factor 'lwoo' gaf helemaal geen effect te zien: de resultaten voor lwoo-leerlingen en de overige leerlingen kwamen nagenoeg overeen.

Kenmerken van mbo-opleidingen

Iets meer leerlingen in de BBL dan in de BOL dachten hun opleiding af te ronden (91% versus 85%). Voor de sectoren is eenzelfde verschil op te merken als bij het vmbo: in de sector Zorg & Welzijn ligt het percentage leerlingen dat de opleiding dacht af te maken boven het gemiddelde en omgekeerd komt het in de sector Economie & Handel onder het gemiddelde uit. Verder hebben iets meer leerlingen op niveau 1 en 2 aangegeven hun opleiding af te zullen ronden (88% versus 85% op niveau 3 en 4) en waren er op niveau 3 en 4 iets meer twijfelaars (13% om 9% op niveau 1 en 2). De geconstateerde verschillen zijn statistisch significant.

4.6.2 Samenhang met plaatsingsfactoren: voorkeur en doorstroomregeling

De vraag is of de plaatsingsfactoren die in voorgaande paragrafen zijn besproken, samenhang vertonen met de prognoses van leerlingen over het afronden van hun opleiding. Die twee factoren zijn: plaatsing in een door de leerling gewenste opleiding en plaatsing conform de doorstroomregeling. Beide factoren zijn tezamen met de vraag naar de afronding van de opleiding geanalyseerd. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 4.20.

Tabel 4.20 Afronden of stoppen opleiding onderscheiden naar plaatsing in opleiding

geplaatst in gewenste opleiding	conform doorstroomregeling afronden van de opleiding				niet-conform doorstroomregeling afronden van de opleiding			
	Totaal aantal	ja %	nee %	w.n. %	Totaal aantal	ja %	nee %	w.n. %
ja	5109	87,7	1,4	10,9	597	92,6	1,0	6,4
nee	887	72,9	5,9	21,2	144	74,3	11,8	13,9
Totaal	5996	85,5	2,1	12,4	741	89,1	3,1	7,8

Leerlingen die een opleiding volgden die bij de overstap ook hun voorkeur had, bleken vaker van plan die opleiding af te ronden dan leerlingen die hun voorkeur niet gehonoreerd hadden gezien. In totaal 88 procent uit die eerste groep was van plan door te gaan, 10 procent wist het nog niet en niet meer dan 1,5 procent dacht dat ze hun opleiding niet zouden afmaken. In de groep die niet volgens hun voorkeur was geplaatst, waren veel minder leerlingen van plan hun opleiding voort te zetten: minder dan driekwart dacht de opleiding af te ronden, terwijl 20 procent het nog niet wist en 7 procent wilde stoppen.

In de onderste regel van Tabel 4.20 kunnen de resultaten worden vergeleken van de leerlingen die al dan niet conform de doorstroomregeling waren geplaatst. Iets meer leerlingen die lager waren geplaatst dan de regeling aangeeft hadden het voornemen hun opleiding af te ronden (89% versus 85% van de conform geplaatste leerlingen), terwijl iets minder leerlingen uit die groep nog geen oordeel hadden (8% versus 12%).

Het gunstigste resultaat valt waar te nemen in de groep die conform hun voorkeur was geplaatst, maar niet conform de doorstroomregeling. Zo'n 93 procent van die leerlingen dacht hun opleiding af te zullen maken, terwijl niet meer dan 1 procent eerder wilde stoppen. Als leerlingen daarentegen én niet in de opleiding van hun voorkeur zitten én ook lager zijn geplaatst, dan is de kans het grootst dat ze hun opleiding voortijdig beëindigen: 12 procent in die groep was dat van plan.

De resultaten maken duidelijk dat van de twee plaatsingsfactoren de inhoudelijke factor (plaatsing conform voorkeur) van grotere invloed is dan de 'niveaufactor' (plaatsing conform doorstroomregeling) als het gaat om plannen van leerlingen om hun opleiding al dan niet voort te zetten. Als leerlingen niet geplaatst worden volgens hun voorkeur en evenmin conform de doorstroomregeling dan is de kans op voortijdige beëindigen verreweg het grootst. In absolute aantallen gaat het om een relatief kleine groep en derhalve ook om een relatief beperkt aantal leerlingen dat hun opleiding wilde stoppen.

4.6.3 Samenhang met de beoordeling van de opleiding

De factoren die hier worden bekeken zijn: 1) de aansluiting van de opleiding bij de (beroeps)interesse en 2) de aansluiting van de opleiding bij de capaciteiten van leerlingen. In beide gevallen gaat het om beoordelingen van de leerlingen na zo'n 3 maanden opleiding en ze liggen in het verlengde van de twee factoren uit de vorige paragraaf. Ze vallen er echter niet mee samen. Leerlingen die in een opleiding worden geplaatst die ze het liefst willen gaan doen, zullen die opleiding eerder als passend bij hun interesse ervaren dan leerlingen die niet conform hun voorkeur zijn geplaatst. Toch zal dat niet voor iedereen gelden. Een opleiding kan immers tegenvallen of niet blijken overeen te komen met het beeld dat een leerling ervan had. Omgekeerd kan een opleiding meevallen en gaandeweg bij een leerling interesses opwekken die hij aanvankelijk niet of in veel geringere mate bezat.

Ook een lagere plaatsing dan de doorstroomregeling en de beoordeling dat de opleiding te gemakkelijk is hoeven niet samen te vallen. Dat dat niet zo is, bleek hierboven al. Het merendeel van de lager geplaatste leerlingen vond de opleiding namelijk passen bij hun capaciteiten.

Gezien die verschillen is het toch zinvol om voor deze twee meer psychologische factoren de samenhang met de verwachting over het vervolgen van de opleiding te analyseren. De resultaten van die analyses zijn in Tabel 4.21 opgenomen.

Gegeven de resultaten in de vorige paragraaf zal het niet verrassend zijn dat ook hier de inhoudelijke factor een grotere invloed heeft dan de 'niveaufactor'. Voor 94 à 95 procent van de leerlingen die hun opleiding als passend bij hun (beroeps)interesse hadden beoordeeld stond het vast dat ze de opleiding zouden afronden, terwijl minder dan een half procent eerder wilde stoppen. De percentages in de groep leerlingen die de opleiding niet vond passen bij hun interesse staan daarmee in schril contrast: niet meer dan ongeveer 40 procent was van plan de opleiding af te maken, terwijl een vergelijkbaar percentage

dacht eerder te zullen stoppen. Deze groep die hun (beroeps)interesse niet herkende in de opleiding die ze volgden is qua omvang weliswaar gering, maar ‘levert’ toch 43 procent van de leerlingen die van plan waren te switchen. Leerlingen die nog geen uitspraak konden doen over de passendheid van hun opleiding waren in de meeste gevallen van plan toch met hun opleiding door te gaan. Percentages in die groep komen uit tussen die van de groep die hun opleiding als deels passend ervoer en de groep die hun opleiding helemaal niet vond aansluiten bij hun interesse.

Tabel 4.21 Afronden of stoppen opleiding onderscheiden naar passendheid van de opleiding

opleiding is passend bij de (beroeps)interesse	opleiding past bij capaciteiten afronden van de opleiding				opleiding is te gemakkelijk afronden van de opleiding			
	Totaal aantal	ja %	nee %	w.n. %	Totaal aantal	ja %	nee %	w.n. %
ja	4512	94,2	0,2	5,6	281	94,7	0,7	4,6
deels	1113	75,4	2,2	22,4	158	65,8	7,0	27,2
nee	102	42,2	34,3	23,5	42	35,7	40,5	23,8
weet het nog niet	364	62,9	4,1	33,0	42	40,5	14,3	45,2
Totaal	6091	88,0	1,4	10,6	523	76,9	6,9	16,3

Ook de ‘niveaufactor’ hangt samen met de prognoses van leerlingen. Als de opleiding aansluit bij de capaciteiten, zoals ingeschat door leerlingen zelf, rondt bijna 90 procent van de leerlingen de opleiding naar verwachting af, terwijl 1 à 2 procent eerder zal stoppen. De prognose is duidelijk ongunstiger in de groep leerlingen die hun opleiding als te gemakkelijk had beoordeeld. Het percentage dat dacht door te gaan komt ruim 10 procent lager uit (77%), terwijl verhoudingsgewijs meer leerlingen willen stoppen (7%). In de groep die hun opleiding als te moeilijk inschatte (niet in de tabel opgenomen) gaf ruim 20 procent aan te zullen stoppen en wist ongeveer de helft niet wat ze zouden doen. Het gaat hier echter om een relatief kleine groep, waardoor de invloed op de totale cijfers beperkt blijft.

Wordt tegelijkertijd naar beide factoren gekeken, dan is duidelijk dat plannen tot voortijdig stoppen verhoudingsgewijs het meest voorkomen bij leerlingen die hun opleiding én qua inhoud én qua niveau niet als passend beoordeelden of die dat aan het eind van het eerste trimester nog niet wisten.

5 DE SCHOOLLOOPBAAN NA EEN JAAR MBO: COHORT 1

Hoe ziet de schoolloopbaan van leerlingen ruim een jaar na het verlaten van het vmbo eruit? Hoe groot is de uitval in het eerste jaar van het mbo en hoeveel leerlingen switchen van opleiding? Wat zijn de effecten van plaatsing in een opleiding die niet de voorkeur van een leerling had. Dezelfde vraag kan gesteld worden voor plaatsing op een lager niveau dan de doorstroomregeling aangeeft. In het eerste onderzoek in cohort 1 vond een aanzienlijk deel van de leerlingen hun opleiding namelijk onvoldoende aansluiten bij hun (beroeps)interesse. Dat beeld werd in het onderzoek in cohort 2 (zie vorige hoofdstuk) bevestigd. Maar hoe is dat ruim een jaar later?

Om die vragen te kunnen beantwoorden zijn een jaar na het eerste onderzoek de leerlingen uit cohort 1 opnieuw benaderd. De resultaten daarvan worden in dit hoofdstuk beschreven. In paragraaf 5.1 komt eerst weer het beroepsperspectief aan de orde. In paragraaf 5.2 wordt de loopbaan van leerlingen ruim een jaar na het vmbo beschreven en in paragraaf 5.3 wordt specifiek ingegaan op de loopbaan van leerlingen die hun opleiding in het mbo vervolgden. De prognoses van leerlingen over hun verdere schoolloopbaan komen in paragraaf 5.4 aan de orde.

De resultaten die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd moeten echter als indicatief worden beschouwd. De steekproef was vorig jaar niet voldoende representatief, mede door het ontbreken van voldoende deelname uit de vier grote steden. Bovendien zullen door de geringere omvang van de steekproef de gevonden percentages wat meer kunnen fluctueren.

5.1 Het beroepsperspectief na een jaar mbo

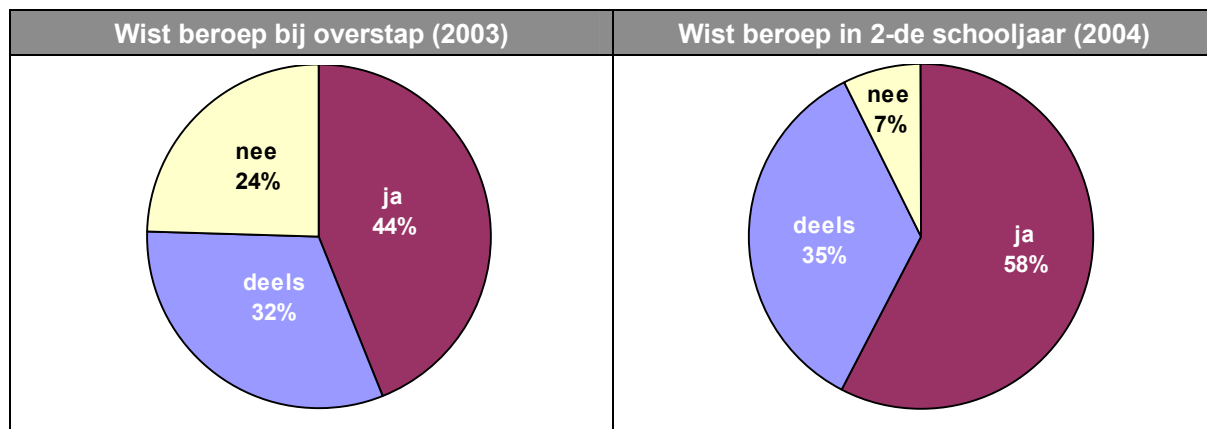
Bij de overstap van het vmbo naar het mbo wist circa 45 procent van de leerlingen redelijk goed wat ze willen worden, eenderde wist dat deels en een kwart wist het nog niet (zie Figuur 5.1; zie ook het vorige hoofdstuk). Een aanzienlijk deel van de leerlingen die deels of helemaal niet wisten wat ze wilden worden, was van mening dat het pas in het mbo lukt om erachter te komen wat je graag wilt worden. Om na te kunnen gaan hoe het beroepsperspectief zich ontwikkelt tussen het moment van doorstroom en ruim een jaar later, is de leerlingen uit cohort 1 opnieuw de vraag gesteld of ze wisten wat ze wilden worden. De resultaten zijn weergegeven in Figuur 5.1.

5.1.1 Ontwikkelingen in het beroepsperspectief

Na ruim een jaar mbo¹¹ hebben duidelijk meer leerlingen een idee van wat ze willen worden dan op het moment dat ze naar het mbo gingen. Bijna 6 op de 10 leerlingen heeft aangegeven te weten wat ze wilden worden. Dat is bijna 15 procent meer dan een jaar eerder. Omgekeerd is het percentage dat nog geen enkel idee had van wat ze wilden worden duidelijk afgenomen: bij de overstap naar het mbo wist ongeveer een kwart niet wat ze later wilden gaan doen, na ruim een jaar mbo is dat minder dan 10 procent (7%). Het percentage dat gedeeltelijk een idee had van het werk dat ze wilden gaan doen is vrijwel gelijk gebleven (ongeveer eenderde van de leerlingen).

¹¹ Een klein deel van die leerlingen had het mbo binnen die tijd al verlaten (zie paragraaf 5.2).

Figuur 5.1 Beroepsperspectief leerlingen cohort 1

Dat het beroepsperspectief van leerlingen in ontwikkeling is, blijkt nog duidelijker bij een vergelijking van het beroepsperspectief van dezelfde leerlingen op de twee onderzoeksmomenten. Bijna driekwart van de leerlingen die bij de overgang naar het mbo een redelijk goed beroepsperspectief had, had dat ruim een jaar later nog, maar voor ruim 1 op de 5 leerlingen was die invulling toch minder duidelijk dan een jaar eerder en bij een paar procent was de invulling zelfs op losse schroeven komen te staan. Die leerlingen konden niet langer zeggen wat ze wilden worden.

Van de leerlingen die bij de doorstroom gedeeltelijk wisten wat ze wilden worden, had ruim een jaar later bijna de helft een scherper beeld, maar voor een kleine 10 procent was het juist minder duidelijk geworden wat ze wilden gaan doen. Voor ruim 4 op de 10 leerlingen was er niet veel veranderd: ze hadden nog steeds niet meer dan een gedeeltelijk idee over wat ze later graag wilden gaan doen.

Van de leerlingen die bij de overstap naar het mbo niet of nauwelijks wisten wat ze wilden worden, wist ruim 40 procent dat nu redelijk goed en een vergelijkbaar percentage wist dat deels. Ongeveer 15 procent kon echter nog steeds geen invulling geven aan het soort werk dat ze na hun opleiding zouden willen gaan doen.

De vergelijking van de eerste en de tweede meting laat zien dat er niet alleen sprake is van een ontwikkeling naar een steeds duidelijker beroepsperspectief bij leerlingen, maar dat er ook omgekeerde bewegingen plaatsvinden, dat wil zeggen dat er leerlingen zijn die gaan twijfelen over hun aanvankelijke keuze of die ontdekken dat die aanvankelijke keuze toch niet was wat ze eigenlijk willen.

5.1.2 De invloed van een passende opleiding op het beroepsperspectief

De verdere ontwikkeling van het beroepsperspectief lijkt gebaat bij het volgen van een passende opleiding. Op het moment dat een leerling niet een naar zijn gevoel passende opleiding volgt, geeft hij daarmee immers te kennen dat die opleiding hem in een richting leidt die hij zelf niet wenselijk vindt. Om die veronderstelling na te kunnen gaan, is de ontwikkeling van het beroepsperspectief apart nagegaan voor leerlingen die in het onderzoek in 2003 hadden aangegeven al dan niet een passende opleiding te volgen. De resultaten van die analyse zijn weergegeven in Tabel 5.1.

Om na te kunnen gaan of de mate waarin een opleiding aansluit bij de (beroeps)interesse van leerlingen van invloed is op de verdere ontwikkeling van het beroepsperspectief moeten de resultaten in Tabel 5.1 per rij met elkaar worden vergeleken.

Als dan eerst wordt gekeken naar degenen die bij de overstap van het vmbo naar het mbo wisten wat ze wilden worden (categorie ‘ja’), dan is te zien dat driekwart van de leerlingen die een passende opleiding hadden gevolgd nog steeds wist welk beroep ze later wilden uitoefenen, terwijl dat in de groep die in 2003 hun opleiding als niet-passend had beoordeeld bijna een kwart lager is (50%).

In de groep die bij de overstap deels wist wat ze wilden worden (categorie ‘deels’), had meer dan de helft van de leerlingen uit een passende opleiding ruim een jaar een redelijk goed beroepsperspectief, terwijl dat in de groep die geen passende opleiding volgde niet meer dan ongeveer eenderde van de leerlingen betrof (34%). Ook is er een duidelijk verschil in het percentage dat het niet meer wist. Dat is ongeveer 5 procent bij leerlingen die een passende opleiding volgden en het is drie keer zo hoog in de groep die geen passende opleiding volgde (16%).

Tabel 5.1 Beroepsperspectief na ruim een jaar mbo

wist beroep bij overstap van vmbo naar mbo	passende opleiding (november 2003)				geen passende opleiding (november 2003)			
	wist beroep na een jaar mbo (november 2004)				wist beroep na een jaar mbo (november 2004)			
	Totaal aantal	ja %	deels %	nee %	Totaal aantal	ja %	deels %	nee %
ja	692	73,7	24,0	2,3	69	50,7	43,5	5,8
deels	373	52,5	42,6	4,8	135	34,1	50,4	15,6
nee, niet echt	168	53,6	39,3	7,1	171	29,2	46,2	24,6
Totaal	1233	64,6	31,7	3,7	375	34,9	47,2	17,9

Eenzelfde tendens is er in de groep die bij de overgang van het vmbo naar het mbo nog geen idee had over het toekomstige beroep dat ze wilden uitoefenen (categorie ‘nee, niet echt’). Ook hier is een gunstigere ontwikkeling op te merken als leerlingen een passende opleiding volgden. Ruim de helft wist nu wel wat ze wilden gaan doen, terwijl minder dan 10 procent het nog niet wist. In de groep die geen passende opleiding volgde waren die percentages respectievelijk 29 en 25 procent. In die groep hadden dus verhoudingsgewijs aanzienlijk minder leerlingen een redelijk idee wat ze wilden worden en was de groep die het nog steeds niet wist relatief 3 à 4 keer zo groot als in de groep die hun opleiding wel als passend had beoordeeld.

Samenhangend met het verschil tussen leerlingen die al dan niet een passende opleiding volgden in het eerste leerjaar, is er ook een verschil gevonden tussen leerlingen die bij de doorstroom naar het mbo al dan niet waren geplaatst in de opleiding van hun voorkeur. In de groep die was geplaatst volgens hun voorkeur wist zo’n 6 procent na een jaar nog niet wat ze wilden worden. In de groep die niet in de opleiding van hun voorkeur was geplaatst is dat percentage twee keer zo hoog (14%). De invloed van plaatsing in de gewenste opleiding wordt verder zichtbaar als wordt gekeken naar het percentage dat wel wist wat ze wilden worden: dat lag in de groep die conform hun voorkeur was geplaatst 15 procent hoger dan in de groep die niet conform hun voorkeur was geplaatst.

5.1.3 De doorstroomregeling en het beroepsperspectief

De toepassing van de doorstroomregeling lijkt nauwelijks van invloed op de ontwikkeling van het beroepsperspectief van leerlingen. Tussen leerlingen die al dan niet conform de doorstroomregeling

waren geplaatst zijn geen verschillen gevonden. Leerlingen die conform de doorstroomregeling waren geplaatst beschikten in doorsnee dus niet over een beter ontwikkeld beroepsperspectief dan leerlingen die op een lager niveau dan de doorstroomregeling voorschrijft doorstroonden naar het mbo.

5.1.4 De invloed van de sector op het beroepsperspectief

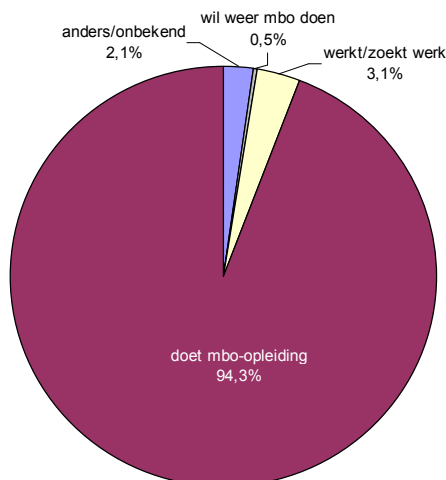
De sector is wel weer een factor van betekenis. De ontwikkeling van het beroepsperspectief blijft bij leerlingen uit de sector Economie & Handel namelijk duidelijk achter bij die van leerlingen uit andere sectoren. Rond 45 procent van de leerlingen die een opleiding Economie & Handel volgden, wist na ruim een jaar mbo wat ze wilden worden. Dat percentage ligt in de andere sectoren zo'n 20 procent hoger. Omgekeerd telde de sector Economie & Handel duidelijk meer leerlingen die helemaal nog geen idee hadden wat ze later wilden gaan doen: 14 procent versus 4 à 5 procent in de andere sectoren. De sector Economie & Handel lijkt dus minder goed in staat dan de andere sectoren om leerlingen te helpen bij het ontwikkelen van een beroepsperspectief. Wel moet opgemerkt worden dat die sector een grotere instroom van leerlingen kent die niet weten wat ze willen worden. Maar ook als daar rekening mee wordt gehouden, blijft de ontwikkeling van het beroepsperspectief in die sector achter bij de ontwikkeling in de andere sectoren.

Naast het gegeven dat de sector Economie & Handel een duidelijk grotere instroom van leerlingen kent die niet of niet goed weten wat ze willen worden, is een mogelijke andere reden voor het verschil in de ontwikkeling van het beroepsperspectief de geringere mogelijkheden tot beroepsherkenning en beroepsidentificatie bij diverse opleidingsrichtingen in die sector.

5.2 De (school)loopbaan ruim een jaar na het vmbo

Ruim 94 procent van de leerlingen uit cohort 1 die aan de tweede meting hadden meegewerkt, zat in november 2004, ruim een jaar na het verlaten van vmbo, nog in het mbo, terwijl 6 procent was gestopt. Iets meer dan de helft van de groep schoolverlaters werkte of zocht werk en 2 procent deed iets anders. Ongeveer 1 op de 10 leerlingen die waren gestopt (0,5% van de steekproef) wilde weer terug naar het mbo om een andere opleiding te beginnen.

Figuur 7.3 Loopbaan jaar na vmbo

5.2.1 Samenhang met het beroepsperspectief en de doorstroomregeling

Leerlingen die na het eerste leerjaar mbo (nog) niet wisten wat ze wilden worden, breken hun opleiding eerder af. Van de leerlingen zonder beroepsperspectief was 20 procent in of aan het eind van het eerste leerjaar gestopt. Dat percentage is aanzienlijk hoger dan bij leerlingen die wel wisten wat ze wilden worden of dat in ieder geval deels wisten. In die groep was de uitval 4 procent.

De doorstroomregeling speelt ook een zekere rol in het voortijdig schoolverlaten, maar dan alleen in combinatie met het ontbreken van een beroepsperspectief bij leerlingen. Leerlingen die lager waren geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft én die bij de overstap naar het mbo deels of helemaal niet wisten wat ze wilden worden zijn vaker met hun opleiding gestopt (20%) dan leerlingen die conform de regeling waren geplaatst, maar die nog geen (goed) beroepsperspectief hadden ontwikkeld (5%). In de groep die wel wist wat ze wilden worden, zijn geen verschillen in uitval gevonden tussen al dan niet conform de doorstroomregeling geplaatste leerlingen.

5.2.2 Samenhang met studieprestaties

Het zal niet verbazen dat het afbreken van de opleiding samenhangt met de studieprestaties. Bijna de helft van de schoolverlaters had, naar eigen zeggen te kort studiepunten gehaald om door te kunnen gaan naar leerjaar 2.

In dat verband is het eveneens begrijpelijk dat leerlingen die hun opleiding als te moeilijk hadden beoordeeld, ook verhoudingsgewijs vaker het onderwijs de rug hebben toegekeerd. Een op de vijf leerlingen die de opleiding te moeilijk vond was in of direct na het eerste leerjaar gestopt. Overigens is de groep die de opleiding als te moeilijk beoordeelde klein (zie hoofdstuk 4), zodat het effect in termen van het aantal leerlingen dat uitvalt relatief gering is. Bovendien is er een overlap met leerlingen die te weinig studiepunten hadden gehaald om te kunnen starten in het tweedejaars programma.

Dat de studieprestatie niet een alles verklarende factor is, blijkt uit het feit dat de helft van de afgehaakte leerlingen wel voldoende studiepunten had verzameld om aan het programma van het tweede jaar te kunnen beginnen. Bovendien kunnen slechte studieprestaties samenhangen met de motivatie.

5.2.3 Samenhang met opleidingskenmerken

Leerlingen op een lager opleidingsniveau breken hun opleiding eerder af dan leerlingen op een hoger niveau. Het aantal dat voortijdig met een opleiding stopte, is namelijk het hoogst op niveau 1 (17%) en dat percentage neemt vervolgens systematisch af via 9 en 6 procent op niveau 2 en 3 naar zo'n 3 procent van de leerlingen op niveau 4. Die trend is maar ten dele te verklaren door de studieduur van hooguit een jaar voor opleidingen op niveau 1.

Leerlingen in de BBL lijken ook eerder geneigd om 'uit te stappen' dan leerlingen in de BOL. Het percentage schoolverlaters in de BBL is namelijk 10 procent tegenover 4 à 5 procent in de BOL. Of de problematiek van beschikbaarheid van leerwerkplekken hier meespeelt, kan niet worden gezegd.

Er is aan leerlingen die gestopt waren expliciet gevraagd of de studiebegeleiding in het mbo mede van invloed is geweest op hun beslissing, met name is de schoolverlaters gevraagd of ze bij een betere

begeleiding wel door waren gegaan met hun opleiding. Voor 1 op de 10 schoolverlaters stond vast dat ze bij een betere begeleiding zouden zijn doorgegaan, terwijl nog eens 2 op de 10 dat misschien hadden gedaan. Voor 70 procent van de uitvallers had de kwaliteit van de begeleiding geen invloed gehad op hun beslissing.

5.3 De schoolloopbaan in het mbo

Ruim 90 procent van de leerlingen uit cohort 1 volgde een jaar na de overstap uit het vmbo nog steeds een mbo-opleiding. Van die groep wordt de schoolloopbaan gedurende het eerste jaar beschreven. Nagegaan is of leerlingen zijn overgestapt naar een andere opleiding, waarbij zowel is gekeken naar de richting (inhoud), het niveau als de leerweg. Verder is nagegaan of leerlingen al aan het tweedejaars programma deelnamen of dat ze nog in een eerstejaars programma zaten. In de analyses is steeds ook rekening gehouden met de plaatsing van leerlingen conform de doorstroomregeling en met plaatsing conform de voorkeur die leerlingen voor een bepaalde opleiding hadden bij de overstap naar het mbo.

5.3.1 Verandering van opleidingsrichting

Van de leerlingen uit de steekproef van cohort 1 die in november 2004 in het mbo zaten, volgde ruim 90 procent nog steeds dezelfde opleiding als waarin ze bij de overstap naar het mbo waren gestart. Een kleine 10 procent was dus van opleiding veranderd.

Van de leerlingen die van opleiding waren geswitcht, volgde ruim de helft een opleiding binnen de sector waarin ze waren begonnen. De overige leerlingen waren uitgeweken naar een andere sector. De uitstroom uit de sector Economie & Handel naar andere sectoren lijkt daarbij iets groter. De verschillen zijn echter beperkt en niet statistisch significant. Of dit een factor van betekenis is, moet volgend jaar blijken in het vervolgonderzoek in cohort 2. Op zich zou een verschil goed te verklaren zijn, omdat juist de sector Economie & Handel relatief veel leerlingen telt die niet weten wat ze willen worden en dus nog zoekende zijn. Vooralnog moet het onderzoek in de grotere en meer representatieve steekproef van cohort 2 worden afgewacht om hier meer over te kunnen zeggen.

Factoren

Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de factoren die ertoe leiden dat leerlingen naar een andere opleiding overstappen. Er is daarom rechtstreeks aan leerlingen die van opleiding waren veranderd gevraagd wat hun beweegreden(en) was of waren. Die beweegredenen zijn deels ook af te leiden uit de samenhang met een aantal hier relevante factoren en die deels ook zelf weer samenhangen met motieven en beoordelingen die leerlingen een jaar eerder kenbaar hadden gemaakt.

Een gewenste en een passende opleiding

Leerlingen die bij de overstap naar het mbo niet waren geplaatst in de opleiding van hun voorkeur zijn twee keer zo vaak geswitcht vergeleken met leerlingen die wel volgens hun voorkeur waren geplaatst (15% versus 8%).

Het switchen blijkt ook samen te hangen met beoordeling die leerlingen een jaar eerder had gegeven over de aansluiting van de opleiding bij hun (beroeps)interesse. Van de leerlingen die hadden gezegd dat de opleiding helemaal niet aansloot bij hun interesse, bleek bijna de helft van opleiding te zijn

veranderd. Ook in de groep die de opleiding als deels passend had beoordeeld was het percentage ‘overstappers’ ruim twee keer zo hoog (14%) als in de groep die in leerjaar 1 had aangegeven wel een passende opleiding te volgen (6%).

Zoals in het vorige hoofdstuk bleek, hangen die beide factoren zelf ook met elkaar samen. De effecten van beide factoren kunnen daarom niet als onafhankelijk van elkaar worden beschouwd en mogen dus ook niet zondermeer bij elkaar worden opgeteld.

De toepassing van de doorstroomregeling

De doorstroomregeling is tot op zekere hoogte van belang, namelijk in samenhang met de factor ‘plaatsing in de gewenste opleiding’. Leerlingen die niet conform de doorstroomregeling waren geplaatst, maar die wel in de gewenste opleiding waren gestart, zijn niet vaker geswitcht dan gemiddeld. Maar bij leerlingen die niet conform de regeling waren geplaatst en bovendien niet in de opleiding die ze het liefst hadden willen doen, ligt het percentage dat was overgestapt duidelijk hoger dan in de totale groep die niet conform hun voorkeur was geplaatst. Het percentage in de totale groep, zo bleek eerder, kwam uit op 15 procent, terwijl dat in de groep die ook nog eens lager was geplaatst 25 procent is. Die toename lijkt samen te hangen met de beoordeling van lager geplaatste leerlingen dat hun opleiding te gemakkelijk was. Dat effect doet zich dus alleen voor als leerlingen tevens niet de opleiding volgen die ze liever hadden willen doen.

Prognose om de opleiding af te ronden

De hierboven besproken factoren klinken deels al door in de prognose van leerlingen om hun opleiding al dan niet voort te zetten (zie vorige hoofdstuk). Toch is het goed apart aandacht te besteden aan deze factor, omdat verschillen zich hier nog scherper aftekenen.

Leerlingen die in het eerste onderzoek, dus na ongeveer 3 maanden in leerjaar 1, hadden aangegeven hun opleiding niet af te zullen maken, blijken dat in meerderheid ook niet te hebben gedaan: ruim 60 procent is namelijk geswitcht. Leerlingen die daar toen nog geen uitspraak over konden doen, zijn ook relatief vaker van opleiding veranderd dan leerlingen die hadden aangegeven de gekozen opleiding wel voort te zetten. De percentages voor beide laatste groepen zijn respectievelijk 20 en 6.

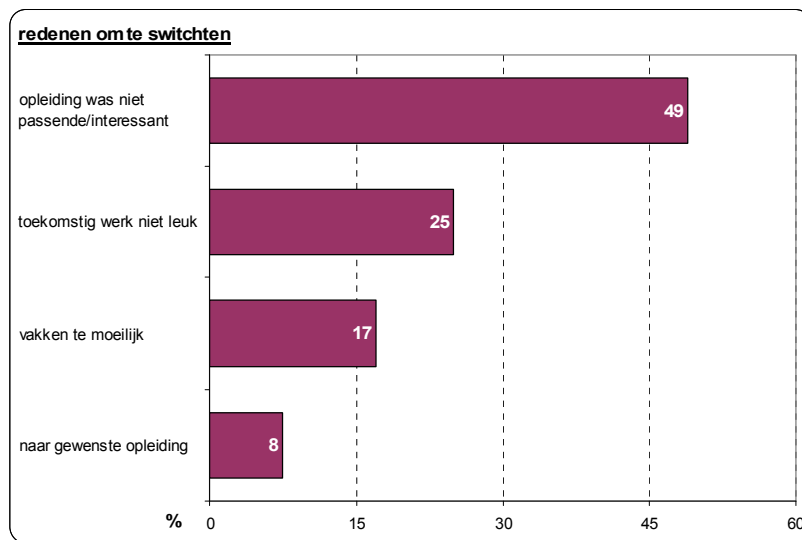
Redenen om te switchen

In het vervolgonderzoek in cohort 1 is aan de leerlingen die naar een andere opleiding waren overgestapt ook gevraagd waarom ze dat hadden gedaan. Figuur 7.4 toont de resultaten.

Voor een kleine 10 procent was de overstap naar een andere opleiding de overstap naar de opleiding die ze bij de instroom al het liefst hadden willen doen, maar waarin ze niet geplaatst waren. In het merendeel van de gevallen betrof het een opleiding in dezelfde sector.

Ongeveer driekwart van de leerlingen die binnen een jaar na instroom was geswitcht, deed dat naar eigen zeggen, omdat de opleiding niet (voldoende) aansloot bij hun (beroeps)interesse. Tweederde van die leerlingen legde daarbij iets meer nadruk op de inhoud van opleiding zelf, eenderde verwees direct naar het toekomstig werk dat men toch niet leuk genoeg vond.

Figuur 7.4 Redenen om naar een andere opleiding over te stappen

Voor 1 op de 6 leerlingen was de opleiding te moeilijk. Een kwart van die leerlingen is daarbij binnen dezelfde opleidingsrichting naar een lager niveau overgestapt. Bij die leerlingen kan dus eigenlijk niet worden gesproken van de overstap naar een andere opleidingsrichting.

5.3.2 Verandering van leerweg

Leerlingen kunnen tussentijds ook van leerweg veranderen. Zo kan iemand die aanvankelijk geen leerwerkplek kon krijgen en daarom voor de BOL koos, alsnog naar de BBL gaan als hij wel een contract krijgt. Het omgekeerde is ook denkbaar en er zijn wellicht nog meer redenen te bedenken om over te stappen.

Toch blijken er maar weinig leerlingen van leerweg te zijn gewicht: dat is door 2,5 procent van de leerlingen gedaan. De overstap naar de BBL lijkt iets vaker gemaakt te worden, dan omgekeerd de overstap naar de BOL: 2 op de 3 leerlingen die van leerweg switchten gingen naar de BBL en 1 op de 3 ging naar de BOL. Gezien de status van de steekproef en de omvang van de betreffende groepen, moet dit verschil vooralsnog als niet meer dan een globale indicatie worden opgevat.

Redenen om van de BOL naar de BBL over te stappen zijn: te veel theorie in de BOL (25%), extra inkomsten via het werk in de BBL (25%) en andere, niet nader gespecificeerde overwegingen (50%). Van degenen die van de BBL naar de BOL gingen, konden er 4 op de 10 geen geschikte leerwerkplek vinden, enkele leerlingen wilden gewoon weer naar school en de helft noemde een andere reden. Niemand was van de BBL naar de BOL overgestapt, omdat de opleiding als te gemakkelijk was ervaren. Die bevinding is met name relevant, omdat juist relatief veel leerlingen in de BBL op een lager niveau waren geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft. Blijkbaar is dat dus voor leerlingen geen reden om na verloop van tijd alsnog naar de BOL te gaan om een vergelijkbare opleiding op een hoger niveau te kunnen volgen.

5.3.3 Verandering van niveau

Leerlingen kunnen doorstromen naar een hoger niveau, maar de omgekeerde weg is ook mogelijk, zoals hiervoor al bleek. De moeilijkheidsgraad van een opleiding kan een reden zijn om over te stappen, maar ook de keuze voor een andere opleidingsrichting kan plaatsing op een ander, meestal lager niveau tot gevolg hebben. Daar moet met name aan worden gedacht bij leerlingen die niet over de vereiste voorkennis of competenties beschikken, zoals dat vaker bij een overstap naar een niet-verwante sector zal voorkomen.

Een overstap naar een ander opleidingsniveau is door 11 procent van de leerlingen uit cohort 1 gemaakt. De meesten (8%) gingen naar een hoger niveau, de overigen (3%) moesten een stapje terug doen. Dat laatste kwam verhoudingsgewijs het meest voor bij leerlingen die op niveau 4 waren gestart. Het terugvallen van niveau 2 naar niveau 1 kwam incidenteel voor (1,5% van de leerlingen die op niveau 2 waren gestart).

Een te gemakkelijke opleiding is door 1 op de 3 leerlingen als reden opgegeven om te switchen naar een hoger niveau. Bij 1 op de 6 vloeide de doorstroom naar een hoger niveau voort uit het afsluiten van een opleiding op niveau 1. De overige leerlingen die naar een hoger opleidingsniveau gingen, hebben een andere, maar niet nader gespecificeerde reden, genoemd.

Voor 4 op de 10 leerlingen die naar een lager opleidingsniveau gingen, was het niveau van de aanvankelijke opleiding te moeilijk, 3 op de 10 waren genoodzaakt lager te beginnen vanwege een overstap naar een andere opleidingsrichting. De overigen hadden een niet nader gespecificeerde reden opgegeven.

Leerlingen die bij de overstap naar het mbo niet conform de doorstroomregeling op een lager niveau waren geplaatst, waren duidelijk vaker dan andere leerlingen doorgestroomd naar een hoger niveau. De percentages leerlingen die op een hoger niveau zaten dan bij de start zijn namelijk respectievelijk 25 en 6 procent. Wat betreft de groep die niet conform de doorstroomregeling was geplaatst, betekent deze uitkomst, dat ruim een jaar na de instroom rond driekwart van die leerlingen nog op dat lagere niveau een opleiding volgde.

5.3.4 De doorstroom naar leerjaar 2

In principe moeten leerlingen na een jaar mbo kunnen deelnemen aan het programma van leerjaar 2. Als te weinig studiepunten zijn behaald is het echter mogelijk dat leerlingen geen toegang krijgen tot het programma van leerjaar 2. Ook leerlingen die van opleiding veranderen, lopen het risico dat ze weer een eerstejaars programma moeten volgen.

Van de leerlingen uit cohort 1 die nog in het mbo zaten was 88 procent doorgestroomd naar leerjaar 2 en zat 12 procent nog in een eerstejaars programma. In de sector Economie & Handel zaten relatief de meeste leerlingen nog in het eerste leerjaar (16%) en in de sector Landbouw de minste (2%). In de twee andere sectoren ligt het percentage tussen de 8 en 10 procent.

Tussen de BOL en de BBL is geen verschil gevonden, maar weer wel tussen de opleidingsniveaus. Er deden verhoudingsgewijs meer leerlingen uit de twee laagste niveaus leerjaar 1 opnieuw (15%) dan leerlingen op de twee hoogste niveaus (9%).

Naast de opleidingskenmerken is er ook een zekere samenhang met een aantal andere factoren. Zo bleek de helft van de leerlingen die hun opleiding in de eerste meting als te moeilijk hadden beoordeeld nog in leerjaar 1 te zitten. Ook relatief veel leerlingen die niet in de door hen gewenste opleiding waren geplaatst zaten nog in het eerste leerjaar (17% versus 10% van de overige leerlingen). Samenhangend daarmee geldt hetzelfde voor leerlingen die hadden aangegeven dat hun opleiding niet paste bij hun interesses. Van degenen die de opleiding helemaal niet als passend hadden beoordeeld zat bijna de helft in een eerstejaars programma, van degenen die de opleiding als deels passend hadden getypeerd of die daar in november 2003 (na drie maanden mbo) nog geen uitspraak over konden doen, bleek 15 à 17 procent nog in het eerste leerjaar te zitten. Van de leerlingen die hun opleiding wel als passend hadden aangemerkt ging het om 8 procent.

Na controle voor de overstap naar een ander opleidingsniveau, bleek er geen duidelijk verschil tussen leerlingen die al dan niet conform de doorstroomregeling in een opleiding waren geplaatst. Relatief veel leerlingen die lager dan de doorstroomregeling waren geplaatst, waren na het eerste leerjaar namelijk geswitcht naar een hoger niveau (zie ook hierboven).

Een te moeilijke opleiding en een niet bij de interesse passende opleiding zijn dus belangrijke factoren die studievertraging tot gevolg hebben. Er is geen direct effect gevonden bij leerlingen die bij instroom lager waren geplaatst dan de doorstroomregeling mogelijk maakt, maar in samenhang met doorstroom naar een hoger niveau eind leerjaar 1, bleken wel relatief meer lager geplaatste leerlingen nog in het eerste leerjaar te zitten.

Dat juist veel leerlingen bij wie de opleiding niet aansloot bij hun (beroeps)interesses nog een eerstejaars programma volgden, heeft voornamelijk te maken met een overstap naar een andere opleiding. Van alle leerlingen die nog in leerjaar 1 zaten, had bijna 60 procent een overstap naar een andere opleiding gemaakt. Dat percentage ligt zelfs tussen de 70 en 80 procent bij leerlingen die bij instroom niet in de gewenste opleiding waren geplaatst en/of die na drie maanden hadden aangegeven dat hun opleiding niet of slechts deels paste bij hun interesses. Overstap naar een hoger niveau was de belangrijkste reden in de groep leerlingen die niet conform de doorstroomregeling was geplaatst. Andere redenen dat leerlingen nog deelnamen aan een eerstejaars programma zijn privé-problemen (zoals ziekte) en een slechte motivatie. Die redenen zijn door 3 tot 5 procent van de leerlingen genoemd. Door niemand is betaald werk als oorzaak van doubleren opgegeven.

5.3.5 Beoordeling van de opleiding na ruim een jaar

Evenals in het eerste onderzoek konden leerlingen hun opleiding opnieuw op een tweetal punten beoordelen: 1) of de opleiding paste bij hun (beroeps)interesse en 2) of de opleiding paste bij hun capaciteiten.

Opleiding passend bij interesse

Circa 70 procent van de leerlingen uit cohort 1 vond de opleiding die bij de tweede meting werd gevolgd goed passen bij hun (beroeps)interesse, een kwart vond dat deels en ongeveer 3 procent vond

de opleiding daar helemaal niet bij aansluiten. Twee à drie procent kon er niets over zeggen. Dat is vergelijkbaar met een jaar eerder.

Van de leerlingen die bij de eerste meting de opleiding goed vonden passen bij hun interesse hadden 8 op de 10 het gevoel dat dat nog steeds zo was, 2 op de 10 beoordeelden de passing als iets geringer (deels passend) en 1 à 2 procent kon zich helemaal niet meer herkennen in de opleiding.

Het resultaat in bovengenoemde groep verschilde duidelijk van de beoordeling van leerlingen die bij de eerste meting hun opleiding deels of helemaal niet vonden passen bij hun (beroeps)interesse of die daar nog geen oordeel over hadden. In de tweede meting had 40 procent van die leerlingen aangegeven nu wel in een goed bij hun interesse passende opleiding te zitten, terwijl bij 2 à 3 procent dat niet het geval was. De resultaten in die groepen bleken niet duidelijk van elkaar te verschillen.

Hoewel een deel van de leerlingen dus iets minder tevreden was over hun opleiding dan bij de eerste meting, hadden veel leerlingen die aanvankelijk minder positief over de aansluiting oordeelden daar in de tweede meting zich wel positief over uitgesproken.

Tabel 5.2 Beoordeling passendheid opleiding bij (beroeps)interesse

sector mbo	opleiding passend bij interesse				
	Totaal aantal	ja %	deels %	nee %	w.n. %
Economie & Handel	465	57,4	35,5	4,5	2,6
Zorg & Welzijn	673	74,3	21,7	2,5	1,5
Techniek	376	73,9	19,4	2,9	3,7
Landbouw	69	81,2	15,9		2,9
Totaal	1583	69,6	25,0	3,1	2,4

Leerlingen uit de sector Economie & Handel blijken, overigens evenals in de eerste meting, duidelijk minder tevreden over de passing van hun opleiding dan leerlingen uit de overige sectoren. Minder dan 60 procent vond hun opleiding passend en ongeveer 5 procent vond dat helemaal niet. In de andere sectoren vond ongeveer driekwart van de leerlingen hun opleiding goed aansluiten bij hun interesse en 2,5 procent vond dat niet. De verschillen tussen die drie sectoren bleken niet statistisch significant.

Er zijn geen duidelijke verschillen gevonden tussen leerlingen die al dan niet van opleiding geswitcht waren. Dat geldt zowel voor een overstap naar een andere opleiding(srichting), een andere leerweg als naar een ander niveau. Evenmin was er een duidelijk verschil tussen leerlingen die nog een eerstejaars programma volgden en leerlingen die al in het tweede leerjaar zaten.

5.4 Verdere verwachtingen omtrent de schoolloopbaan

Evenals in de eerste meting is de leerlingen in de vervolgmeting naar hun verwachtingen gevraagd ten aanzien van het afronden van hun opleiding. Tabel 5.3 toont de resultaten voor de hele steekproef en voor de groepen leerlingen die zijn onderscheiden naar hun beoordeling van de passendheid van de opleiding.

Rond 93 procent van de leerlingen dacht de opleiding af te zullen ronden, bijna 7 procent twijfelde en een half procent gaf aan te zullen stoppen.

Tabel 5.3 Verwachting de opleiding af te ronden

opleiding past bij beroepsinteresse (beoordeling 2004)	Verwachting opleiding af te ronden			
	Totaal aantal	ja %	twijfel %	nee %
ja	1109	96,4	3,5	0,1
deels	399	86,5	12,5	1,0
nee, niet echt	50	66,0	32,0	2,0
Totaal	1558	92,9	6,7	0,4

Als de passendheid van de opleiding erbij betrokken wordt, dan is er in Tabel 5.3 een duidelijke trend waar te nemen. Leerlingen die het gevoel hadden in de juiste opleiding te zitten, zijn er in het algemeen vrij zeker van dat ze hun opleiding afmaken. Dat percentage loopt met duidelijke sprongen terug bij degenen die hun opleiding als deels passend en als helemaal niet passend hadden beoordeeld. Hoewel het percentage in de laatste groep vanwege het zeer geringe aantal leerlingen in die cel minder nauwkeurig is (het percentage kan in de populatie variëren tussen ongeveer 54 en 78 procent) zijn die leerlingen het minst zeker over het afronden van hun opleiding.

Leerlingen die bij de doorstroom van vmbo naar mbo op een lager opleidingsniveau waren geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft, bleken zich niet statistisch significant te onderscheiden van de overige leerlingen. Voor zover er een tendens viel waar te nemen was er eerder sprake van een verschil ten gunste van de niet-conform de doorstroomregeling geplaatste leerlingen dan andersom.

Ook leerlingen die bij de overstap naar het mbo niet in de opleiding waren geplaatst die hun voorkeur had bleken zich op dit punt niet statistisch significant te onderscheiden van de overige leerlingen. Wel viel er een tendens in de verwachte richting waar te nemen: 90 procent wist zeker dat ze doorgingen tegenover 94 in de groep die wel conform hun wensen was geplaatst. Zowel het percentage dat twijfelde, zeker wist dat ze zouden stoppen of die het nog niet wist, was hoger in de groep die niet in de opleiding was begonnen die ze graag wilden doen.

6 LOOPBAANBEGELEIDING IN HET VMBO

In de vorige twee hoofdstukken is de schoolloopbaan van leerlingen in de doorstroom van het vmbo naar het mbo en in het eerste leerjaar mbo beschreven. Dat de studiekeuze voor lang niet alle leerlingen die naar het mbo gaan even gemakkelijk is, werd wel duidelijk.

In dit en in het volgende hoofdstuk wordt nagegaan hoe leerlingen in het vmbo en in de overstap van het vmbo naar het mbo worden begeleid en geholpen bij het maken van een goede studiekeuze.

In het volgende hoofdstuk wordt de begeleiding bekeken van de kant van het mbo. Met name de procedures die de overgang van leerlingen naar het mbo mogelijk moeten maken en de rol van de ‘intakers’ daarin staan dan centraal.

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de begeleiding in het vmbo, waarbij de aandacht met name zal uitgaan naar de rol van de decaan. Om leerlingen in hun studie- en beroepskeuzeproces te kunnen helpen, moeten decanen niet alleen goed op de hoogte zijn van het onderwijsaanbod in hun regio en van de onderwijsontwikkelingen in de BVE-instellingen, maar voor een adequate advisering is het tevens nodig dat ze goed geïnformeerd zijn over plaatsingsproblemen en de schoolloopbaan van (hun) leerlingen in het mbo. In ieder geval zijn die aspecten in het eerste doorstroomonderzoek door decanen als belangrijk aangemerkt.

Eerst wordt aandacht besteed aan de kennis-uitwisseling met het mbo (paragraaf 6.1). Vervolgens wordt beschreven hoe leerlingen in het vmbo worden begeleid bij hun studie- en beroepskeuze (paragraaf 6.2) en bij de aanmelding (paragraaf 6.3). In paragraaf 6.4 wordt ingegaan op knelpunten in de begeleiding.

6.1 Kennisoverdracht van het mbo naar het vmbo

Aan decanen en intakers¹² zijn vragen voorgelegd waarmee is nagegaan wat belangrijke informatie voor de taakuitvoering van decanen is, of er kennisuitwisseling tussen vmbo en mbo plaatsvindt en of decanen op de hoogte zijn van de als belangrijk aangemerkte onderwerpen.

6.1.1 Wat moeten decanen weten van het mbo?

Decanen en intakers konden aangeven wat decanen van het mbo en van hun oud-leerlingen moeten weten om leerlingen in hun loopbaan en in het bijzonder in de overstap naar het mbo te kunnen begeleiden. De volgende onderwerpen zijn voorgelegd: het aanbod aan beroepsopleidingen in de regio, de intake- en plaatsingsprocedures, informatie over de plaatsing zelf en inzicht in de loopbaan van leerlingen in het mbo. Het belang ervan kon op een vierpuntsschaal worden aangegeven (1=niet belangrijk, 4=belangrijk). Tabel 6.1 toont de resultaten.

¹² In dit rapport wordt met de term ‘decaan’, tenzij anders vermeld, steeds verwezen naar de vmbo-decaan. Met de term ‘intaker’ worden medewerker in het mbo bedoeld die betrokken zijn bij en verantwoordelijk zijn voor de intake en/of plaatsing van vmbo-leerlingen in het mbo.

Nagenoeg alle decanen en intakers hebben aangegeven dat decanen goed op de hoogte moeten zijn van het aanbod aan beroepsopleidingen in hun regio en van ontwikkelingen in het mbo. Het resultaat komt overeen met dat uit de eerste meting.

Dat decanen bekend moeten zijn met de gang van zaken rond de aanmelding, intake en plaatsing is voor 9 van de 10 decanen en intakers ook een uitgemaakte zaak, maar ongeveer 1 op de 10 lijkt aan het nut ervan te twifelen. Decanen vinden verder een (tijdige) feedback over de plaatsing van hun leerlingen belangrijk, zij het dat zo'n 15 procent terugkoppeling over de voorlopige plaatsing minder noodzakelijk acht. Dat is opmerkelijk, omdat in die fase leerlingen eventueel nog kunnen worden bijgestaan.

Tabel 6.1 Belangrijke informatie voor vmbo-decanen: de mening van decanen en intakers

Onderwerpen	Beoordeling			
	decanen (vmbo) (n=230)		intakers (mbo) (n=260)	
	(redelijk belangrijk %)	niet/weinig belangrijk %	(redelijk belangrijk %)	niet/weinig belangrijk %
het aanbod aan beroepsopleidingen	99	1	97	3
ontwikkelingen in het aanbod en in de ped.-did. aanpak	98	2	91	9
de intake- en de plaatsingsprocedure	93	6	88	12
structurele plaatsingsproblemen	91	8	82	18
de voorlopige plaatsing van IIn	85	15		
de definitieve plaatsing van IIn	97	3		
de loopbaan van (eerstejaars) IIn in het mbo	95	5	76	24

De opvattingen van de decanen en intakers lopen meer uiteen als het gaat om informatie over de schoolloopbaan van leerlingen in het mbo. Vrijwel alle decanen beschouwen dat als belangrijke informatie, maar ongeveer een kwart van de intakers denkt daar toch anders over.

Voor decanen is informatie over hun oud-leerlingen meer dan alleen een bevrediging van een gezonde belangstelling. De kwaliteit van de advisering vereist een goed inzicht in welke (groepen) leerlingen meer of minder succesvol zijn in bepaalde opleidingen in het mbo. Omdat feedback in de eerste plaats van de mbo's moet komen, is het een voorwaarde dat verantwoordelijke personen in BVE-instellingen die betrokken zijn bij de overgang van leerlingen van het vmbo naar het mbo overtuigd zijn van het nut van die feedback. Daar schort het dus nog aan bij een deel van de intakers.

6.1.2 Welke informatie wordt uitgewisseld?

Informatie kan als belangrijk worden betiteld, maar dat is iets anders dan dat decanen op de hoogte zijn van die onderwerpen. Decanen en intakers is daarom gevraagd om voor dezelfde onderwerpen aan te geven of kennisuitwisseling met het vmbo plaatsvindt.

Informatie-uitwisseling volgens decanen

De decanen is gevraagd om voor de verschillende BVE-instellingen in hun regio waar relatief veel van hun leerlingen naar toegaan, per instelling aan te geven of zij informatie ontvangen (hebben) over het onderwijsaanbod, de gevolgde intake- en plaatsingsprocedures en de plaatsing zelf en over de loopbaan van hun oud-leerlingen. Omdat het aantal instellingen waar vmbo's in een regio mee te maken hebben

sterk kan verschillen, is eerst per vmbo en per onderwerp berekend welk percentage van de mbo's die informatie leverde. Vervolgens is een gemiddeld percentage voor alle vmbo's berekend. Dat percentage geeft dus aan met welk deel van de mbo's er in een regio gemiddeld informatie wordt uitgewisseld. De resultaten staan in Tabel 6.2.

Tabel 6.2 Overdracht van informatie over het mbo naar het vmbo: beeld volgens de decanen

Onderwerp kennisuitwisseling	Uitwisseling informatie			
	alle scholen in regio		ROC's in regio	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
informatie over mbo-opleidingen	96	94	98	94
ontwikkelingen in de mbo-opleidingen	65	64	71	69
de plaatsing(sprocedure)	41	29	46	32
structurele plaatsingsproblemen van leerlingen	24	14	27	16
de voorlopige plaatsing van de eigen lln.	35	30	40	34
de definitieve plaatsing/afwijzing van de eigen lln.	41	31	45	35
de loopbaan in het mbo van de eigen lln.	28	26	32	31

Decanen ontvangen van nagenoeg alle mbo's in hun regio informatie over het aanbod van opleidingen. Er is niet gevraagd hoe die informatie wordt verkregen, maar brochures, studiegidsen en websites zullen daarin ongetwijfeld een belangrijke rol spelen.

Informatie-uitwisseling over onderwijsontwikkelingen gebeurt minder algemeen: volgens de decanen worden zij gemiddeld door 2 van de 3 instellingen in hun regio daarover geïnformeerd. Met 1 van de 3 instellingen gebeurt dat dus niet of veel minder. Het resultaat is vrijwel hetzelfde als de berekeningen alleen voor de ROC's in een regio wordt gemaakt.

Over intake- en plaatsingsprocedures, over de plaatsing van leerlingen zelf en over de schoolloopbaan van leerlingen worden decanen tamelijk slecht geïnformeerd. Afhankelijk van het onderwerp, krijgen ze die informatie gemiddeld van niet meer dan 1 op de 4 tot 2 op de 5 instellingen in hun regio. Een decaan die bijvoorbeeld met drie (afdelingen van) mbo's in de regio te maken heeft, ontvangt dus slechts van een van die drie instellingen informatie over procedures, problemen die zich daarbij voordoen en over de plaatsing en schoolloopbaan van oud-leerlingen. Gemiddeld genomen weten decanen dus van het merendeel van hun oud-leerlingen niet welke opleiding ze volgen en hoe succesvol ze daarin zijn.

Deze resultaten komen in grote lijnen overeen met de bevindingen uit het eerste onderzoek. Of er op onderdelen een toename is in informatie-uitwisseling, zoals een vergelijking suggereert, is echter niet te zeggen. De verschillen die daarvoor nog te gering en kunnen deels het gevolg zijn van fluctuaties in schattingen van de percentages. Een vervolgonderzoek zou moeten uitwijzen of er sprake is van een intensivering van de kennisuitwisseling.

Informatie-uitwisseling volgens de intakers

Intakers is gevraagd of vmbo-scholen worden geïnformeerd over a) het aanbod aan opleidingen, b) ontwikkelingen in het mbo, c) de plaatsing van leerlingen en d) hun schoolloopbaan. Tabel 6.3 toont de resultaten.

Tabel 6.3 Overdracht van informatie naar het vmbo volgens intakers

Onderwerp kennisuitwisseling	De organisatie van de kennisuitwisseling							
	bilateraal overleg		regionale bijeenkomst*		regionaal platform*		totaal**	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
informatie over de opleidingen	39	35	51	49	38	30	89	84
ontwikkelingen in opleidingen en het onderwijs	22	32	48	40	37	47	84	84
plaatsingsprocedure en plaatsingsvoorwaarden	29	39	36	33	33	37	79	81
structurele plaatsingsproblemen	27		26		29		70	
toepassing/afwijkingen in de doorstroomregeling	34	47	30	21	27	26	71	77
de voortgang van IIn in het eerste leerjaar	41	49	17	17	18	17	66	77

*een regionaal platform is een structurele overlegvorm; dat geldt niet voor regionale bijeenkomsten;

**het totaal is berekend als het totaal aantal respondenten dat voor een bepaald kennisaspect had aangegeven, dat er op één of meer manieren informatie met het vmbo wordt uitgewisseld.

De meeste ROC's en AOC's informeren vmbo-scholen in hun regio over opleidingen en ontwikkelingen in opleidingen, maar 1 op de 10 instellingen doet dat niet. Overigens is het beter om van afdelingen van instellingen te spreken dan van instellingen. Het merendeel van de intakers verzorgt namelijk de intake (en plaatsing) voor afdelingen (of clusters van opleidingen) en niet voor een BVE-instelling als geheel.

Als naar de verschillende onderdelen wordt gekeken, dan zijn de afdelingen van ROC's en AOC's duidelijk actiever als het gaat om vmbo's te informeren over hun onderwijsaanbod en ontwikkelingen daarin dan over zaken rond de intake en plaatsing. De verschillen die er zijn komen overeen met de verschillen die bij de decanen zijn geconstateerd.

Toch is er een verschil. Het beeld dat intakers schetsen is rooskleuriger dan dat van de decanen. Die discrepantie viel al op te merken in de eerste meting. Het grote aantal vmbo's waarmee ROC's en AOC's vaak in hun regio te maken hebben, biedt mogelijk deels een verklaring. Het feit dat relatief veel intakers hebben aangegeven dat ze in bilaterale contacten of via een regionaal platform informatie doorspelen, wijst daar op. Instellingen geven wel informatie door, maar in het algemeen niet aan alle vmbo's. Een vergelijking van de uitkomsten van decanen en intakers maakt duidelijk dat niet alle (locaties van) vmbo-scholen worden bereikt. Of de betreffende (locaties van) vmbo's minder actief zijn, of dat (de afdelingen van) de mbo's zich minder openstellen voor (nog meer) contacten, is op grond van de beschikbare gegevens niet te zeggen. Vermoed kan worden dat het organiseren van het grote aantal contacten in een regio een belemmerend werkt.

Oud-leerlingen als bron van informatie

Geconstateerd is dat vanuit het mbo in beperkte mate informatie over leerlingen wordt teruggekoppeld naar het vmbo. Dat geldt voor de plaatsing van leerlingen en voor de schoolloopbaan. Als het zo moeilijk is informatie van mbo's te krijgen, dan zou een andere mogelijkheid zijn om die informatie rechtstreeks bij oud-leerlingen zelf op te vragen. De leerlingen uit cohort 1 is in de tweede meting waaraan ze deelnamen gevraagd of er vanuit het vmbo nog contact met hen was opgenomen en zo ja, door wie en waarover is gesproken.

Met iets meer dan 10 procent van de leerlingen is vanuit het vmbo contact opgenomen. De vraag is of dat percentage een beeld geeft van de meeste vmbo's of dat die leerlingen voornamelijk komen uit een

beperkt aantal vmbo's. Het aantal respondenten was voor veel scholen echter te gering om betrouwbare uitspraken op schoolniveau te kunnen doen. Toch geven de analyses een indicatie hoe oud-leerlingen worden benaderd.

Bijna een kwart van de vmbo-scholen lijkt helemaal geen contact met de oud-leerlingen te zoeken, althans niet binnen ongeveer een jaar nadat leerlingen het vmbo hadden verlaten. De vmbo's die wel contact zochten, lijken dat selectief te doen. Ongeveer eenderde van de vmbo's had namelijk ten hoogste 10 procent van de oud-leerlingen benaderd en eveneens eenderde had dat met 10 tot 25 procent van de oud-leerlingen gedaan. Ongeveer 15 procent van de vmbo's had met meer dan een kwart van de oud-leerlingen contact opgenomen, terwijl enkele scholen geprobeerd hebben alle leerlingen te benaderen. Vanuit de meeste vmbo's zijn dus wel contacten gelegd met oud-leerlingen, maar dat is in de meeste gevallen selectief of op incidentele basis gebeurd.

In bijna de helft van de gevallen was het de decaan of de mentor die het contact had gezocht en in 10 procent van de gevallen een docent. In de overige gevallen was het iemand anders, maar dat is niet verder gespecificeerd.

Als er vanuit het vmbo contact wordt opgenomen, dan wordt bij 7 op de 10 leerlingen geïnformeerd of ze het naar hun zin hebben op het mbo en bij 1 op de 3 of de opleiding aansluit bij de eigen interesses en/of het beroepsperspectief van de leerlingen. Hoe de intake en plaatsing was verlopen en of leerlingen ook in de gewenste opleiding waren geplaatst kwam veel minder vaak ter sprake. Elk van die onderwerpen is door niet meer dan 15 procent van de benaderde leerlingen genoemd.

Maar ook als bij alle benaderde leerlingen is gevraagd in welke opleiding ze zaten, dan maken de resultaten duidelijk dat er relatief weinig gebruik gemaakt wordt om langs deze weg informatie te verzamelen over de plaatsing en schoolloopbaan van oud-leerlingen. Als mbo's die informatie niet leveren, dan mag dus aangenomen worden dat veel decanen die informatie ook niet via een ander kanaal, in casus de oud-leerlingen, in handen krijgen.

6.1.3 Hoe goed zijn decanen op de hoogte van het mbo?

De resultaten in de vorige paragraaf doen vermoeden dat decanen niet altijd even goed geïnformeerd zijn over alle instellingen in hun regio. Voor enkele onderwerpen is bij decanen en intakers ook nagevraagd hoe goed decanen daarvan op de hoogte zijn.

Het beeld bij decanen

Decanen is gevraagd of ze weten hoe mbo's in hun regio de doorstroomregeling toepassen. Dat is apart gevraagd voor leerlingen die naar verwante en niet-verwante opleidingen doorstromen. Ook is gevraagd of decanen weten of er oud-leerlingen afwijkend van de doorstroomregeling zijn geplaatst.

Tabel 6.4 maakt duidelijk dat ongeveer driekwart van de decanen (redelijk) volledig is geïnformeerd over de wijze waarop mbo's in hun regio de doorstroomregeling toepassen bij verwante opleidingen. Ongeveer een kwart van de decanen heeft daarin geen of slechts een beperkt inzicht.

Als het om feitelijke afwijkingen gaat, blijkt 20 procent van de decanen helemaal niet te weten of er oud-leerlingen in afwijking van de doorstroomregeling lager zijn geplaatst. Dat gebrek aan gegevens

komt vaker voor bij decanen die hebben aangegeven niet of slechts ten dele op de hoogte te zijn van het plaatsingsbeleid van de instellingen in hun regio (60%).

Uit deze resultaten kan niet worden afgeleid dat de overige decanen volledig op de hoogte zijn van de plaatsing van hun oud-leerlingen. In de vorige paragraaf bleek namelijk dat de terugkoppeling maar ten dele plaatsvindt. Bovendien verzamelen decanen die ontbrekende informatie ook nauwelijks zelf bij hun oud-leerlingen, zo bleek hiervoor.

Tabel 6.4 Kennis bij vmbo-decanen over de toepassing van de doorstroomregeling in het mbo

Doorstroom van	inzicht in de toepassing van de doorstroomregeling door mbo's			
	zeer onvolledig	beperkt	redelijk volledig	volledig
	%	%	%	%
gediplomeerde IIn naar verwante opleidingen	5	18	48	29
gediplomeerde IIn naar niet-verwante opleidingen	7	35	45	13

De inschatting van intakers

Intakers is gevraagd globaal aan te geven of decanen in hun regio goed op de hoogte zijn van het mbo en van de plaatsing van leerlingen. Het gaat hier dus om een inschatting.

Tabel 6.5 Kennis bij vmbo-decanen over het mbo volgens intakers

Onderwerp kennisuitwisseling	vmbo-decanen goed op de hoogte van zaken in het mbo			
	meesten	± de helft	klein aantal	in platform
	%	%	%	%
algemene informatie over de opleidingen	74	6	5	21
ontwikkelingen in opleidingen en het onderwijs	44	17	14	29
plaatsingsprocedure en plaatsingsvoorwaarden	47	15	13	30
structurele plaatsingsproblemen	36	15	24	30
de voortgang van IIn in het eerste leerjaar	29	17	33	24
toepassing/afwijkingen in de doorstroomregeling	34	14	26	32

De meeste intakers gaan ervan uit dat decanen op de hoogte zijn van het aanbod aan opleidingen in hun instellingen. Driekwart van intakers denkt dat de meeste decanen goed geïnformeerd zijn over het aanbod aan opleidingen en 20 procent denkt dat van decanen met wie in een regionaal platform wordt samengewerkt. Een aantal intakers heeft bovendien aangegeven dat een deel van de decanen die niet in het platform participeren toch bekend zijn met hun onderwijsaanbod.

Aan de kennis bij decanen over ontwikkelingen in het mbo en over de plaatsing van leerlingen bestaat meer twijfel. Rekening houdend met de verschillende soorten contacten, zoals die in de tabel zijn aangegeven, kan voorzichtig worden gesteld dat intakers ervan uitgaan dat, afhankelijk van het onderwerp, 40 tot hooguit 70 procent van de decanen goed op de hoogte is van die zaken. Als het gaat om de toepassing van de doorstroomregeling, komt de inschatting in de buurt van die van de decanen. De overige inschattingen lijken aan de optimistische kant als ze worden vergeleken met wat decanen over de uitwisseling van informatie met het mbo hebben gezegd.

6.2 Begeleiding van de schoolloopbaan

Om een passende beroepsopleiding te kunnen kiezen moeten leerlingen hun sterke en zwakke kanten leren kennen en zich bewust worden van hun beroepsinteresses. Het is de taak van de decaan (en de mentor) om leerlingen in dat proces te helpen en te begeleiden. Niet alleen door zelf voorlichting te geven of door individuele leerlingen te adviseren, maar ook door activiteiten te helpen organiseren waardoor leerlingen zich kunnen oriënteren in de wereld van de arbeid en in de wereld van het beroepsonderwijs. Op die begeleiding gaat deze paragraaf in.

6.2.1 Procedures en activiteiten in het vmbo

Deze paragraaf brengt de activiteiten in beeld die erop gericht zijn om leerlingen in het vmbo een beroepsperspectief te helpen ontwikkelen en ze een passende opleiding te helpen kiezen. Eerst wordt een overzicht gegeven van de verschillende activiteiten die worden aangeboden. Daarna wordt ingezoomd op de ondersteuning door de decanen (mentoren).

Activiteiten om het beroepsperspectief van leerlingen te helpen ontwikkelen

De decanen konden aangeven of ze van bepaalde procedures, activiteiten en middelen bedoeld om leerlingen in hun studie- en beroepskeuze te ondersteunen, ook gebruik maakten en zo ja, voor welke groepen leerlingen ze dat deden. In Tabel 6.6 zijn de activiteiten en middelen zo goed mogelijk gerangordend naar de mate van gebruik.

Tabel 6.6 Procedures in het vmbo om leerlingen te helpen hun beroepsperspectief te ontwikkelen

Activiteiten/middelen om het beroepsperspectief van leerlingen te helpen ontwikkelen	Organisatie van de activiteiten			
	individueel voor alle IIn	groepsgewijs voor all IIn	na indicatie van de mentor	op eigen verzoek IIn.
	%	%	%	%
beschikbaar stellen folders / informatie internet	70	43	4	9
korte oriënterende stages / snuffelstages	57	28	0	5
extra begeleiding(sgesprekken) met decaan	53	9	26	37
studie- en beroepsvoorlichting mentor/decaan	51	70	6	4
gebruik van beroepskeuzetests	50	32	9	25
meeloopdagen in het mbo	30	25	3	28
oriënterende bedrijfsbezoeken	25	34	4	12
simulatie praktijkopdrachten in het programma	16	25	1	5
voorlichting / lessen door mbo-docenten	15	37	2	19
voorlichting werkende of studerende oud-leerlingen	9	18	3	23
andere activiteiten/middelen	10	6	1	2

Als gekeken wordt naar de top 5 van meest ingezette activiteiten en middelen dan valt op dat vier van de vijf een sterk verbaal karakter hebben. Bovenaan staat voorlichting via schriftelijk materiaal, zoals folders, brochures, enz., en mogelijk ook internet. Het ter beschikking stellen (en wellicht bespreken) van dit materiaal gebeurt grotendeels op maat, maar een minderheid van de decanen werkt er (ook) in groepsbijeenkomsten mee. Wellicht gaat dat in combinatie met studie- en beroepsvoorlichting die door 7 op de 10 decanen groepsgewijs wordt aangeboden. De twee andere verbale activiteiten hebben een

sterk individueel karakter, namelijk individuele advisering en het gebruik van beroepskeuzetests om leerlingen te helpen zicht te krijgen op hun interesses. De enige procedure in de top 5 die leerlingen in staat stelt zelf ervaring op te doen zijn de oriënterende stages (snuffelstages). De meeste (afdelingen van) vmbo-scholen bieden die stages aan, maar dat gebeurt niet in gelijke mate in de vier leerwegen. In de basis- en de kaderberoepsgerichte leerweg worden die stages bijna overal georganiseerd, maar in de gemengde en de theoretische leerweg gebeurt dat in ongeveer driekwart van de afdelingen.

Bedrijfsbezoeken en simulaties, twee andere procedures om leerlingen in contact te brengen met de praktijk, worden minder frequent ingezet: bedrijfsbezoeken in ruim de helft van (afdelingen van) vmbo's en simulaties in iets minder dan de helft. Ook die activiteiten zijn aanzienlijk vaker in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg aangeboden dan in de gemengde en theoretische leerweg. Voor bedrijfsbezoeken zijn de percentages respectievelijk 75 en 60 procent en voor simulaties 61 en 12.

Naast beroepsoriënterende activiteiten zijn er ook activiteiten georganiseerd om leerlingen een beeld te geven van beroepsopleidingen in het mbo. Meeloopdagen waarin leerlingen al een of enkele dagen naar het mbo gaan om de opleiding(en) te 'proeven' worden door ruim de helft van de vmbo's samen met mbo's georganiseerd. Een kwart van de decanen heeft aangegeven dat die dagen ook op individueel verzoek van leerlingen kunnen worden georganiseerd. Lessen van mbo-docenten in het vmbo en voorlichting van oud-leerlingen die een mbo-opleiding volgen zijn andere vormen die, zij het minder algemeen, worden benut om leerlingen een beeld te geven van opleidingen in het mbo. In dat soort activiteiten is er ook altijd een spanningsveld tussen voorlichting en promotie van de eigen opleiding (zie ook Regiportret Noord-Kennemerland, blz. 14).

Opgemerkt kan worden dat de meeste activiteiten kunnen worden afgestemd op individuele behoeften en wensen van leerlingen. De studie- en beroepsvoorlichting door de decaan of de mentor wordt daarentegen juist vaker groepsgewijs georganiseerd en dat geldt eveneens voor de activiteiten van docenten en decanen uit het mbo die voorlichting komen geven over de opleidingen.

Tenslotte valt op dat er maar weinig activiteiten op indicatie van een mentor plaatsvinden. Gezien het percentage leerlingen dat aan het eind van het vmbo niet goed weet wat ze willen worden (hoofdstuk 4), was te verwachten dat mentoren daar meer op in zouden springen. Vooralsnog lijkt die hulp zich te beperken tot een of meer extra gesprekken met de mentor zelf.

Individuele begeleiding

De vraag of leerlingen individueel zijn begeleid in hun studie- en beroepskeuzeprocess is zowel voorgelegd aan de decanen als aan de leerlingen uit cohort 2.

Decanen

Naast een inventarisatie van activiteiten is aan de decanen expliciet gevraagd naar individuele begeleiding door de decaan (of de mentor). De resultaten zijn in Tabel 6.7 uitgesplitst naar de leerwegen en naar groepen leerlingen. Voor elke leerweg zijn de percentages berekend op basis van het aantal decanen dat bij de betreffende leerweg was betrokken.

Rond driekwart van de decanen (en mentoren) voert gesprekken met (bijna) alle leerlingen om ze te adviseren of te helpen in hun studie- en beroepskeuzep proces en om ze zaken rond de aanmelding en plaatsing uit te leggen. Die hulp kan klassikaal en/of individueel worden georganiseerd. Ongeveer 1 op de 5 decanen komt in actie op verzoek van leerlingen. Ook decanen betrokken bij leerwerktrajecten en basisberoepsgerichte leerwegen laten het initiatief nogal eens over aan de leerlingen: voor de leerwerktrajecten en de basisberoepsgerichte leerwegen gaat het respectievelijk om 9 en 16 procent van de decanen.

Tabel 6.7 Gesprekken met leerlingen in het kader van studiekeuze en aanmelding

Leerwegen	Leerlingen met wie een begeleidingsgesprek is gevoerd*							
	(bijna) alle leerlingen		alle lwoo-leerlingen		kleine kans op diploma		op eigen verzoek	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
leerwerktrajecten	73		9		1		9	
basisberoepsgerichte leerweg	80	75	6	8	6	3	16	20
kaderberoepsgerichte leerweg	78	72	2	3	2	1	20	23
gemengde leerweg	70	65	3	3	0	1	19	18
theoretische leerweg	78	73	1	1	1	1	18	16

* Per leerweg tellen de percentages niet noodzakelijkerwijs op tot 100, omdat meer mogelijkheden zijn aangekruist (>100%), of omdat decanen soms helemaal niets hadden aangekruist (<100%).

Leerlingen uit cohort 2

Ook aan de leerlingen uit cohort 2 is gevraagd of ze in het kader van hun studie- en beroepskeuze gesprekken hadden gevoerd. Bijna 90 procent van de leerlingen zei een of meer gesprekken over hun studiekeuze met de decaan, de mentor of een docent te hebben gehad. Ruim 10 procent had dus geen gesprek gehad. Er is geen verschil gevonden tussen leerlingen met een meer of minder ontwikkeld beroepsperspectief. Wel is er een klein verschil in het aantal begeleiders met wie is gesproken. Cursisten die niet wisten wat ze wilden worden, hadden met minder begeleiders contact over hun studiekeuze gehad: een kwart van hen had met twee of drie van de genoemde begeleiders gesproken tegenover 30 procent van de overige leerlingen. Hoewel de duur, de frequentie en de intensiteit van de gesprekken niet is gemeten, wijzen de resultaten er niet op dat leerlingen die de meeste problemen hebben met de keuze van een opleiding beter of frequenter worden ondersteund. Voor zover er een verschil is, gaat die eerder in de andere richting. Overigens kan het wel zo zijn, dat leerlingen die met meer begeleiders een gesprek hadden gevoerd, aanvankelijk minder zeker waren van hun zaak, maar het hierboven opgemerkte verschil doet vermoeden dat die begeleiding dan toch niet systematisch genoeg gebeurt.

Hoewel de vraag naar de individuele begeleiding niet op dezelfde wijze is gesteld aan decanen en leerlingen komen de resultaten in grote lijnen overeen. Uit beide bronnen valt op te maken dat met een deel van de leerlingen geen individuele gesprekken worden gevoerd. Bovendien zijn er geen duidelijke aanwijzingen dat leerlingen die meer problemen hadden met hun studiekeuze intensiever zijn begeleid.

6.2.2 De mogelijkheden van het vmbo

Hoe effectief is de begeleiding? Met andere woorden: leidt de begeleiding van leerlingen in het vmbo ertoe dat de meeste leerlingen bij de overstap weten wat ze willen worden en welke opleiding in het mbo het beste bij hen past? In hoofdstuk 4 is gebleken dat in ieder geval een kwart van de leerlingen bij de doorstroom van het vmbo naar het mbo nog niet wist wat ze wilden worden. Weten decanen dat ook? En zo ja, hoe schatten ze dan de mogelijkheden van het vmbo in om bij de meeste leerlingen toch een voldoende duidelijk beroepsperspectief te kunnen helpen ontwikkelen?

Leerlingen uit cohort 1 en 2 is de vraag voorgelegd of er in het vmbo voldoende aandacht is besteed aan de studie- en beroepskeuze. De inschatting van decanen kan zo worden vergeleken met die van de leerlingen, waardoor meer duidelijk ontstaat over de vraag of het reëel is om te verwachten dat de meeste leerlingen bij de overstap naar het mbo zouden moeten weten wat ze willen worden en in staat zijn zo beter een opleiding in het mbo te kiezen.

Het beroepsperspectief aan het eind van het vmbo: inschatting van decanen

Decanen is gevraagd om voor de leerwegen waar zij bij betrokken zijn globaal aan te geven hoe goed leerlingen aan het eind van het vmbo weten wat ze willen worden. Tabel 6.8 toont de resultaten.

Tabel 6.8 Het beroepsperspectief aan het eind van het vmbo: inschatting door vmbo-decanen

Percentage leerlingen van wie het beroepsperspectief:	Leerwegen		
	BL %	KL %	GL/TL %
redelijk ontwikkeld is (kan studiekeuze maken)	59	65	64
deels ontwikkeld is (twijfels over studiekeuze)	24	23	23
slecht ontwikkeld is (probleem met studiekeuze)	16	11	13

Volgens de decanen heeft 60 procent van de leerlingen een redelijk ontwikkeld beroepsperspectief als ze overstappen naar het mbo, ongeveer een kwart weet deels wat ze willen worden en ruim 10 procent weet het nog helemaal niet. De inschatting voor de verschillende leerwegen vertoont meer overeenkomsten dan verschillen. In vergelijking met het oordeel van leerlingen lijken decanen een iets te positief beeld te hebben van de ontwikkeling van het beroepsperspectief, maar ook voor decanen is het duidelijk dat een aanzienlijk deel van de vmbo-leerlingen zonder al te duidelijk beeld van wat ze eigenlijk willen een keuze voor een beroepsopleiding moet maken.

Een belangrijke vraag is of daar verbetering in aan te brengen is. In de vorige hoofdstukken is namelijk gebleken dat leerlingen die niet of minder goed weten wat ze willen meer kans lopen op problemen in hun verdere (school)loopbaan. Als het vmbo erin namelijk zou slagen meer leerlingen met een goed ontwikkeld beroepsperspectief af te leveren, dan mag ervan worden uitgegaan dat de kans op een succesvolle schoolloopbaan voor meer leerlingen toeneemt.

De mogelijkheden van het vmbo

De vraag is of het realistisch is dat het vmbo de meeste leerlingen moet kunnen helpen een redelijk beroepsperspectief te ontwikkelen. In het eerste doorstroomonderzoek werd daar door diverse intakers uit het mbo in ieder geval aan getwijfeld. Die wezen erop dat het voor leerlingen van 15 à 16 jaar

moeilijk is al een beeld te hebben van wat ze willen worden. Het feit dat een deel van de leerlingen in het mbo van interesse verandert en dat een deel van de leerlingen na een jaar mbo nog niet weet wat ze willen worden (zie vorige hoofdstukken), onderstreept die opvatting van intakers. De vraag is hoe decanen en leerlingen aankijken tegen de mogelijkheden in het vmbo om bij meer leerlingen een beter beroepsperspectief te helpen ontwikkelen. Eerst komen de decanen aan het woord, daarna de leerlingen.

De opvatting van decanen

De resultaten voor de decanen zijn weergegeven in Tabel 6.9. Rond de helft van de decanen dacht dat de meeste leerlingen met een redelijk duidelijk beroepsperspectief naar het mbo moeten kunnen overstappen, ruim eenderde ging ervan uit dat zo'n perspectief pas in het mbo haalbaar is en 15 procent kon daar geen uitspraak over doen. Van unanimiteit is geen sprake en dat is slechts zeer ten dele te verklaren door de betrokkenheid van decanen bij de verschillende leerwegen. Ongeveer eenderde van de decanen lijkt zich dus aan te sluiten bij de inschatting van intakers dat een deel van de leerlingen pas in het mbo voldoende zicht krijgt op hun interesse en dan ook pas in staat is een opleiding te kiezen.

Tabel 6.9 Mogelijkheid vmbo om bij meeste leerlingen beroepsperspectief te ontwikkelen:
percentage decanen

Realistisch dat eind vmbo meeste leerlingen een redelijk ontwikkeld beroepsperspectief hebben	decanen betrokken bij een leerweg			
	BL	KL	GL	TL
	%	%	%	%
ja, dat moet mogelijk zijn	51	64	49	45
nee, voor relatief veel lln. lukt dat pas in het mbo	36	24	33	43
niet te zeggen	13	12	18	12

Tussen decanen uit de verschillende leerwegen zijn wel wat verschillen gevonden. Decanen betrokken bij de kaderberoepsgerichte leerweg zijn het meest optimistisch. Tweederde van hen denkt dat het mogelijk moet zijn dat de meeste leerlingen aan het eind van het vmbo een redelijk beeld hebben van wat ze willen worden. Voor de basisberoepsgerichte leerweg en de gemengde leerweg ligt dat percentage rond de 50 procent voor de theoretische leerweg komt het met 45 procent nog iets lager uit.

De opvatting van leerlingen

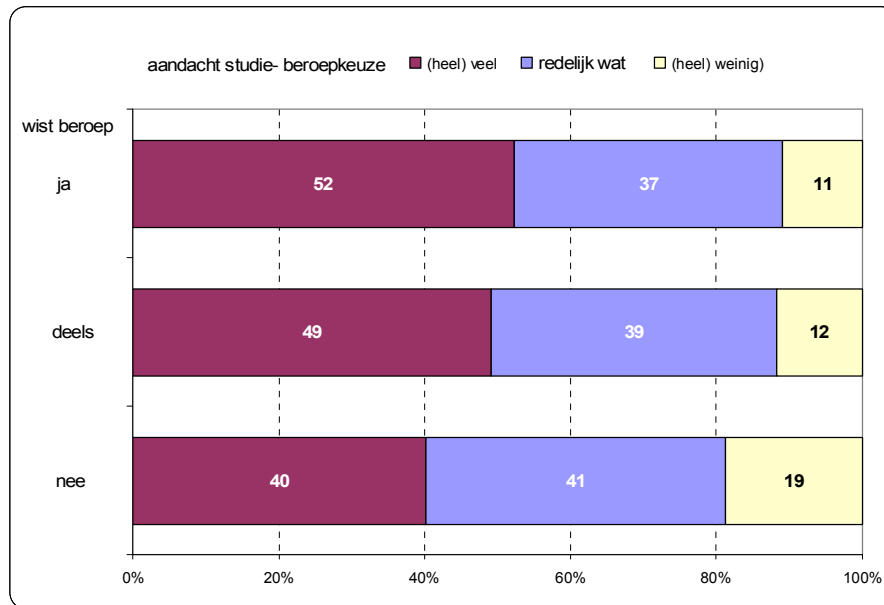
Zowel leerlingen uit cohort 2 als leerlingen uit cohort 1 (tweede meting) is gevraagd een oordeel te geven over de studie- en beroepskeuzebegeleiding.

Leerlingen uit cohort 2 konden aangeven of er in het vmbo voldoende aandacht was besteed aan de studie- en beroepskeuzebegeleiding. Ook konden ze aangeven of de gesprekken die ze met hun begeleiders (decaan, mentor of docent) over hun loopbaan hadden gehad nuttig waren geweest.

Bijna de helft van de leerlingen vond dat in het vmbo voldoende aandacht aan studie- en beroepskeuze was besteed, maar zo'n 13 procent vond dat er (veel) te weinig aandacht naar uitgegaan was. Tussen leerlingen uit de verschillende leerwegen in het vmbo zijn geen duidelijke verschillen gevonden. Ook een vergelijking van lwoo-leerlingen met de overige leerlingen leverde geen verschillen op en evenmin zijn er effecten gevonden voor geslacht en afkomst. Jongens en meisjes oordeelden hetzelfde over de begeleiding en hetzelfde geldt voor autochtone en allochtone leerlingen.

Analyses waarin het beroepsperspectief was opgenomen leverden wel duidelijke verschillen op, zoals in Figuur 6.1 is te zien. Leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden, oordeelden minder gunstig over de mate van begeleiding. Het percentage dat vond dat er veel aandacht aan de studiekeuze was besteed is ruim 10 procent lager dan bij leerlingen met een beter ontwikkeld beroepsperspectief en het percentage dat vond dat er te weinig aandacht naar was uitgegaan is omgekeerd bijna 10 procent hoger.

Figuur 6.1 Aandacht voor studie- en beroepskeuze op vmbo

Dit resultaat hoeft niet te betekenen dat leerlingen die ernstige problemen hadden met hun studiekeuze ook feitelijk minder begeleiding hebben gehad. Wel valt eruit op te maken dat de begeleiding door relatief meer leerlingen uit die groep als ontoereikend is ervaren. Dat kan bijvoorbeeld te maken hebben met (te) hoog gespannen verwachtingen; leerlingen kunnen denken dat de school hun keuzeproblemen wel kan oplossen. Niet uitgesloten moet worden dat er in het vmbo toch nog te weinig oog is voor leerlingen met studie- en beroepskeuzeproblemen, zoals ook al is afgeleid uit de gesprekken die leerlingen hadden met hun begeleiders (paragraaf 6.2.1).

Het algemene oordeel van leerlingen klinkt ook door in het oordeel dat leerlingen hebben gegeven over het nut van de gesprekken die ze met hun begeleiders hebben gevoerd. Ruim een kwart van de leerlingen die met zijn decaan, mentor en/of een docent over de keuze van een beroepsopleiding had gesproken zei daar (zeer) veel aan gehad te hebben, maar bijna een derde had er weinig aan gehad. Leerlingen die met een deels tot redelijk goed ontwikkeld beroepsperspectief overstapten naar het mbo, hebben zich aanzienlijk positiever uitgelaten over de ondersteuning dan cursisten die niet wisten wat ze wilden worden. De grijs gemarkeerde regels met totalen in Tabel 6.10 maken dat duidelijk.

In Tabel 6.10 is voor de drie groepen leerlingen met een meer of minder ontwikkeld beroepsperspectief een onderscheid gemaakt naar het aantal begeleiders met wie over de studiekeuze is gesproken. Als leerlingen met meer begeleiders hadden gesproken, werd de begeleiding als nuttiger ervaren: het percentage leerlingen dat aangaf veel aan die gesprekken gehad te hebben, is namelijk het hoogst in de groep die met drie begeleiders had gesproken en het laagst in de groep die met één begeleider had

gesproken. Omgekeerd is het percentage leerlingen dat weinig tot niets aan die begeleiding had gehad in die laatste groep het hoogst en in de eerste het laagst.

Tabel 6.10 Beoordeling begeleidingsgesprekken over studiekeuze

Wist beroep	gesprek met begeleiders	Totaal aantal	Nut gesprekken		
			(heel) veel %	redelijk wat %	(heel) weinig %
ja	1	1930	26,4	39,7	33,8
	2	815	34,1	42,2	23,7
	3	142	52,8	34,5	12,7
	totaal	2887	29,9	40,2	29,9
deels	1	1450	25,5	42,8	31,7
	2	653	33,8	48,1	18,1
	3	117	53,8	29,9	16,2
	totaal	2220	29,5	43,6	26,9
nee	1	1215	17,9	39,2	43,0
	2	441	24,9	44,9	30,2
	3	61	36,1	36,1	27,9
	totaal	1717	20,3	40,5	39,1

Het gaat hier om een complexe relatie tussen drie variabelen: beroepsperspectief, aantal gesprekken en nut van de gesprekken. Meer gesprekken leiden niet zondermeer tot een beter beroepsperspectief bij leerlingen. Dat blijkt wel uit het feit dat een deel van de leerlingen die meer gesprekken hadden gevoerd toch niet wiste wat ze wilden worden. De bevinding dat een toename van het aantal gesprekken met meer begeleiders door relatief meer leerlingen uit alle drie de categorieën als (zeer) nuttig is ervaren, doet vermoeden dat ze toch bijdragen aan een beter bewustzijn van de eigen interesses en mogelijkheden van leerlingen. Dus ook als dat niet meteen leidt tot een positieve invulling van het beroepsperspectief kunnen meer gesprekken, door meer reflectie, bijdragen aan de ontwikkeling van het beroepsperspectief.

Wel moet er rekening mee worden gehouden dat in de groep die wist wat ze wilden worden het oordeel dat een gesprek geen nut heeft gehad een andere betekenis kan hebben dan in de groep die niet wist wat ze wilden worden. Iemand die al weet wat hij wil worden, zal een gesprek namelijk eerder als minder nuttig ervaren. Iemand die nog niet weet wat hij wil worden en na het gesprek nog even ver is, zal dat gesprek dus om een heel andere reden als niet nuttig typeren. Het feit dat relatief veel leerlingen in de groep die nog niet wisten wat ze wilden worden gesprekken als minder nuttig heeft ervaren, maakt wel duidelijk hoe moeilijk het is om leerlingen alleen via deze ‘verbale weg’ te helpen in hun proces van studie- en beroepskeuze.

Leerlingen uit cohort 1 (tweede meting) konden op de vraag of de studie- en beroepskeuze voldoende aandacht in het vmbo had gekregen antwoorden met: 1) ja, er is voldoende tijd aan besteed, omdat ik toch goed wist welke opleiding ik wilde gaan doen; 2) ja, er is voldoende tijd aan besteed, omdat een echte keuze toch pas in het mbo kan worden gemaakt; 3) nee, er is onvoldoende tijd aan besteed. In Tabel 6.11 staan de resultaten.

Ongeveer driekwart van de leerlingen vond dat er voldoende aandacht in het vmbo is besteed aan de studie- en beroepskeuze. Volgens 1 op de 3 leerlingen uit die groep kun je er pas in het mbo achter komen wat je echt wilt worden. Meer aandacht in het vmbo, draagt volgens die leerlingen dus niet bij aan een oplossing.

Tabel 6.11 Aandacht voor studie- en beroepskeuze in vmbo

wist beroep bij overstap van vmbo naar mbo	voldoende aandacht voor studie- en beroepskeuze in vmbo			
	Totaal aantal	ja	ja, keuze pas in mbo	nee
		%	%	%
ja	775	67,5	16,1	16,4
deels	524	46,2	26,3	27,5
nee, niet echt	356	29,5	35,4	35,1
Totaal	1655	52,6	23,5	23,9

De opvattingen van leerlingen hangen wel samen met het beroepsperspectief dat ze zelf aan het eind van het vmbo hadden ontwikkeld. Van degenen die wisten wat ze wilden worden vond 85 procent dat er voldoende aandacht was besteed aan de studie- en beroepskeuze, maar dat percentage loopt duidelijk terug van 75 procent bij leerlingen die deels wisten wat ze wilden worden naar 65 procent bij degenen die het nog helemaal niet wisten. Een omgekeerde trend is waar te nemen bij leerlingen die vonden dat er wel voldoende tijd aan loopbaanbegeleiding was besteed, omdat een echte keuze toch pas in het mbo kan worden gemaakt. Van de leerlingen die wisten wat ze wilden worden, was 16 procent die mening toegedaan en dat loopt met sprongen van ongeveer 10 procent op naar 35 procent in de groep die nog geen beroepsperspectief had aan het eind van het vmbo.

Leerlingen zijn, evenals de decanen, dus verdeeld over de vraag of meer aandacht voor studie- en beroepskeuzebegeleiding in het vmbo wenselijk is. Die verdeeldheid lijkt nog toe te nemen bij leerlingen die aan het eind van het vmbo niet goed weten wat ze willen worden.

Leerlingen die in de overstap naar het mbo niet goed wisten wat ze wilden worden en derhalve ook veel meer problemen zullen hebben ervaren met de keuze van een beroepsopleiding, hebben dus niet alleen vaker aangegeven dat er te weinig aandacht is besteed aan de studie- en beroepskeuze, ze hebben ook iets minder vaak met begeleiders gesproken en ze hebben de begeleiding ook als minder nuttig ervaren.

6.3 Begeleiding bij de aanmelding

Over de begeleiding bij de aanmelding voor een beroepsopleiding is aan decanen gevraagd of ze hun leerlingen ondersteunen en adviseren. Leerlingen uit cohort 2 konden aangeven voor hoeveel opleidingen ze zich hadden aangemeld. De vraag is of er een samenhang is tussen dat aantal enerzijds en het beroepsperspectief van leerlingen en de begeleiding die ze hebben ontvangen anderzijds?

6.3.1 De begeleiding door decanen

De meeste decanen informeren hun leerlingen over de aanmeldingsprocedures in gesprekken die zij met hun leerlingen hebben. Ook wordt feitelijke hulp geboden, zoals bij het invullen van of het controleren van het aanmeldingsformulier. Nagegaan is in welke mate dat gebeurt. Tabel 6.12 toont de resultaten.

In de basisberoepsgerichte leerweg wordt vaker dan in de andere leerwegen aan alle leerlingen hulp geboden bij de aanmelding. Zo'n 44 procent van de decanen uit die leerweg doet dat en dat neemt systematisch af in de richting van de theoretische leerweg, waar nog 25 procent van de decanen hulp aan alle leerlingen biedt. Bij hulp op verzoek is de trend omgekeerd. Dat komt het minst voor in de basisberoepsgerichte leerweg (30%) en het neemt toe in de richting van de theoretische leerweg, waar 44 procent van de decanen pas op verzoek in actie komt. Decanen betrokken bij de theoretische leerweg laten leerlingen ook vaker zelf die zaken regelen.

Tabel 6.12 Ondersteuning van leerlingen bij de aanmelding in het mbo

Leerwegen	Percentages decanen die hebben aangegeven hoe hulp wordt geboden bij de aanmelding *							
	leerlingen regelen het zelf		hulp voor alle leerlingen		hulp voor lwoo-leerlingen		hulp op eigen verzoek	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
leerwerktrajecten	11		17		5		9	
basisberoepsgerichte leerweg	30	25	44	40	6	3	30	35
kaderberoepsgerichte leerweg	32	26	35	37	1	4	39	35
gemengde leerweg	30	33	30	27	0	2	40	36
theoretische leerweg	39	35	27	28	0	2	44	38

* Per leerweg tellen de percentages niet noodzakelijkerwijs op tot 100, omdat meer mogelijkheden zijn aangekruist (>100%), of omdat decanen soms helemaal niets hadden aangekruist (<100%).

De resultaten uit dit onderzoek komen in grote lijnen overeen met die uit het vorige onderzoek, maar de gevonden trends tekenen zich nu wel scherper af. Of daar in de totale populatie ook sprake van is, of dat we hier toch te maken hebben met toevalsfluctuaties in de steekproeven, is niet te zeggen. Toekomstig onderzoek zou dat kunnen uitwijzen.

Een ander punt is of decanen de doorstroomregeling met hun leerlingen doornemen. In de enquête is daar een globale vraag over gesteld. Uit de antwoorden is op te maken, dat een kleine 90 procent van de decanen de regeling bespreekt, dat 7 procent dat niet doet en dat een nog geringer percentage dat soms wel en soms niet doet. Van de decanen die de regeling wel ter sprake brengen, wijzen 2 van de 3 hun leerlingen erop dat het niet vanzelfsprekend is dat ze zondermeer conform de regeling (en hun aanmelding) geplaatst worden en dat ze dat zelf ook in de gaten moeten houden.

6.3.2 Effecten op de aanmelding

Het lijkt aannemelijk om te veronderstellen dat leerlingen die niet goed weten wat ze willen worden en moeite hebben met de keuze van een beroepsopleiding zich vaker aanmelden voor meer opleidingen dan leerlingen die precies weten wat ze willen. Als dat zo is, dan zou ook verwacht mogen worden dat de rol

van decanen hier zichtbaar wordt. Eerst wordt gekeken voor hoeveel opleidingen leerlingen zich aanmelden en vervolgens wordt de rol van de decaan daarin nagegaan. Tabel 6.13 toont hoeveel leerlingen uit cohort 2 zich voor één dan wel twee of drie opleidingen hadden aangemeld.

Verreweg de meeste leerlingen hadden zich voor één opleiding aangemeld. Niet meer dan 1 op de 10 leerlingen had zich voor twee of drie opleidingen ingeschreven. De veronderstelde trend is aanwezig en is ook statistisch significant, maar het effect is niet groot. Het percentage leerlingen zonder beroepsperspectief dat zich voor meer opleidingen had aangemeld, is namelijk ongeveer 5 procent hoger dan het percentage in de groep met een redelijk goed beroepsperspectief. Verreweg de meeste leerlingen die niet weten wat ze wilden worden, had zich dus maar voor één opleiding aangemeld. Er zullen ongetwijfeld leerlingen tussen gezeten hebben die al lang blij waren dat ze een opleiding hadden gevonden, maar een deel van de leerlingen zal zich wellicht toch onvoldoende bewust zijn geweest van het probleem dat hun keuze verkeerd kon uitpakken, soms, zoals nog zal blijken, al bij de plaatsing. De vraag is of begeleiders in het vmbo hierin nog een rol spelen. Het lijkt aannemelijk dat leerlingen die niet weten wat ze willen, eerder geadviseerd worden om zich voor meerdere opleidingen in te schrijven. Om dat na te gaan is gekeken of er een samenhang is tussen het aantal inschrijvingen en het aantal begeleiders met wie een gesprek is gevoerd.

Tabel 6.13 Aantal aanmeldingen in relatie tot beroepsperspectief

wist beroep bij overstap naar mbo	Totaal aantal	aantal aanmeldingen	
		1 %	2 of 3 %
ja	3206	72,5	7,5
deels	2430	88,4	11,6
nee	1734	87,7	12,3
Totaal	7370	90,1	9,9

De data leveren geen steun voor de geopperde veronderstelling. In geen van de drie groepen die op grond van het beroepsperspectief zijn onderscheiden is er een samenhang gevonden tussen het aantal aanmeldingen en het aantal begeleiders met wie was gesproken. In de groep leerlingen die niet wist wat ze wilden worden komt het percentage dat zich voor twee of drie opleidingen inschreef 12 procent uit, ongeacht het aantal begeleiders met wie was gesproken. Er is zelfs geen effect tussen de groep die helemaal niet met een begeleider had gesproken en de groep die met één of meer begeleiders een gesprek had gevoerd. Leerlingen kunnen uiteraard de gegeven adviezen in de wind hebben geslagen, maar het lijkt er op dat decanen, mentoren en docenten leerlingen onvoldoende bewust (lijken te kunnen) maken van het nut om zich voor meer opleidingen aan te melden.

Slechts een gering percentage leerlingen dat niet goed weet wat ze willen worden schrijft zich dus in voor een tweede of derde opleiding. Dat percentage is nauwelijks hoger dan bij leerlingen die wel redelijk goed weten welk beroep ze willen gaan uitoefenen. Bovendien is er geen aanwijzing dat decanen, mentoren of docenten deze groep extra (kunnen) aansporen om zich voor een tweede opleiding aan te melden. Of begeleiders in de gesprekken te weinig stilstaan bij de mogelijkheden en onmogelijkheden voor leerlingen en/of leerlingen daar te weinig op laten reflecteren of dat veel

leerlingen, wellicht door een gebrek aan ervaringen met werksituaties, daar niet op kunnen reflecteren, valt niet uit dit onderzoek op te maken.

6.4 Knelpunten in de begeleiding van het vmbo naar het mbo

De leerlingen uit cohort 1 konden een oordeel geven over de hulp en begeleiding die ze vanuit het vmbo hadden ontvangen bij hun overstap naar het mbo. Maar ook over de vmbo-opleiding als voorbereiding op het mbo kon een oordeel worden gegeven.

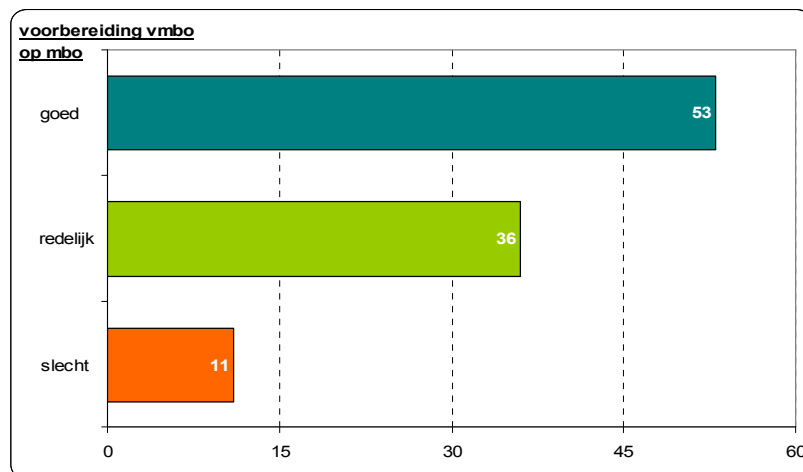
6.4.1 Een globale beoordeling van de begeleiding

Leerlingen konden aangeven hoe goed het vmbo hen had voorbereid op het mbo. Volgens ruim de helft van de leerlingen was het vmbo een goede voorbereiding op het mbo, ruim eenderde beoordeelde die voorbereiding als redelijk en 1 op de 10 leerlingen heeft aangegeven dat ze slecht waren voorbereid op hun nieuwe opleiding (Figuur 6.2).

Er zijn geen duidelijke verschillen tussen leerlingen uit de diverse sectoren en leerwegen in het vmbo. Evenmin zijn er verschillen voor die opleidingskenmerken in het mbo, noch voor sectoren, noch voor leerwegen (BOL en BBL) en noch voor niveaus.

Er zijn wel verschillen gevonden in analyses met zowel de vmbo- als de mbo-sectoren. In de kern komen die verschillen erop neer dat leerlingen die naar een niet-verwante sector waren overgestapt, bijvoorbeeld van Techniek naar Economie & Handel, vaker hun voorbereiding als niet adequaat hebben beoordeeld. Circa 30 procent van degenen die naar een niet-verwante opleiding waren doorgestroomd vond dat tegenover 10 procent van degenen die binnen de eigen sector waren gebleven.

Figuur 6.2 Beoordeling vmbo als voorbereiding op mbo

Een vergelijkbaar effect deed zich voor bij leerlingen die in de eerste meting hadden aangegeven dat hun mbo-opleiding niet bij hun interesses aansloot, veelal omdat ze in een andere opleiding waren geplaatst dan waarvoor ze zich hadden opgegeven. Die leerlingen waren vaker van mening dat het vmbo hen niet goed had voorbereid dan leerlingen die wel een bij hun interesses passende opleiding volgden.

Leerlingen voor wie de mbo-opleiding te moeilijk was, beoordeelden het vmbo ook vaker dan andere leerlingen als een slechte voorbereiding op het mbo. Overigens had maar een paar procent hun opleiding als te moeilijk gekwalificeerd, zodat het in absolute aantallen om relatief weinig leerlingen gaat.

6.4.2 Problemen bij de overstap naar het mbo

Aan de leerlingen uit cohort 1 zijn drie punten voorgelegd:

- onvoldoende hulp bij de studiekeuze;
- een verkeerd studieadvies;
- onduidelijk beeld van de mbo-opleiding.

Onvoldoende hulp

Circa 13 procent van de leerlingen vond dat ze te weinig hulp hadden gekregen bij het kiezen van een opleiding in het mbo. Dit waren in het algemeen ook de leerlingen die vonden dat er onvoldoende aandacht aan de studie- en beroepskeuze in het vmbo was besteed.

Een verkeerd advies

Een verkeerd studieadvies heeft 5 procent van de leerlingen parten gespeeld in de overgang van het vmbo naar het mbo. Dit probleem deed zich verhoudingsgewijs even vaak voor bij leerlingen die aan het eind van het vmbo wisten wat ze wilden worden als bij degenen die dat deels of nog helemaal niet wisten.

Hoewel de aantallen leerlingen te gering zijn om een betrouwbaar beeld te geven, wijzen analyses erop dat leerlingen die naar een niet-verwante sector overstapten iets vaker kampten met het probleem van een verkeerd advies dan leerlingen die binnen de eigen sector bleven. In hoofdstuk 4 (cohort 2) is opgemerkt, dat leerlingen die naar een andere sector overstapten vaak wel wisten wat ze niet wilden worden, maar nog geen duidelijk beeld hadden van wat ze wel wilden worden. Het lijkt dan ook niet verrassend dat binnen die groep meer leerlingen voorkomen die zich toch niet in de geadviseerde opleiding kunnen vinden.

Geen goed beeld van de mbo-opleiding

Ruim 1 op de 5 leerlingen had problemen, omdat ze geen goed beeld hadden van de mbo-opleiding. Dit knelpunt hangt samen met de sectoren in het mbo. Leerlingen die naar de sector Economie & Handel gingen, hebben het meest geklaagd over onvoldoende inzicht in hun nieuwe opleiding (27%) en leerlingen die naar de sector Landbouw doorstroomden het minst (8%). Voor de twee andere sectoren liggen die percentages daar tussenin: Zorg & Welzijn 22 procent en Techniek 17 procent.

Leerlingen die naar een niet-verwante sector doorstroomden, noemden dit probleem even vaak als leerlingen die naar een verwante sector gingen. Doorstroom binnen een sector lijkt er dus niet toe bij te dragen dat leerlingen beter weten wat ze in het mbo te wachten staat.

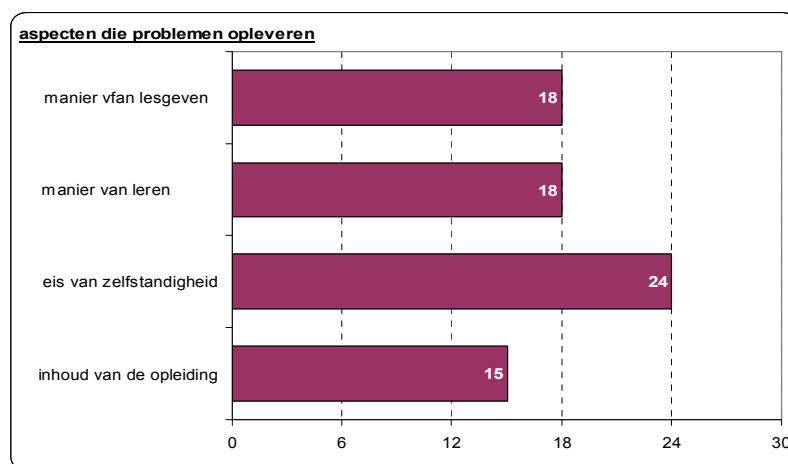
6.4.3 Problemen die naar voorkomen tijdens de opleiding in het mbo

Een andere vraag die in de overgang van het vmbo naar het mbo speelt, betreft de mate waarin het vmbo leerlingen voorbereid op het onderwijs in het mbo. Daarbij valt zowel te denken aan inhoudelijke

aspecten, zoals kennis van algemene vakken of van praktijkvakken, alsook aan aspecten van de pedagogisch-didactische aanpak in het mbo.

Het overgrote deel van de leerlingen is redelijk tot goed te spreken over het vmbo als voorbereiding op het mbo, zo bleek hierboven. Dat wil niet zeggen dat leerlingen helemaal geen problemen hebben ervaren in het mbo. Zo is al aan de orde geweest dat 1 op de 5 leerlingen klaagde dat ze geen goed beeld van hun nieuwe opleiding hadden. Over een aantal andere aspecten van het onderwijs kon ook een oordeel worden uitgesproken. Drie ervan hebben betrekking op het onderwijsleerproces (de manier van lesgeven, de manier van leren en de mate van zelfstandigheid) en één op de inhoud. Figuur 6.3 toont de resultaten.

Figuur 6.3 Knelpunten voor leerlingen in het mbo

Het percentage leerlingen dat problemen had met de genoemde aspecten varieert van 15 procent (aansluiting van de leerstof) tot bijna een kwart als het gaat om zelfstandigheid in het mbo. Hieronder wordt op de aspecten ingegaan.

De inhoud van de opleiding

Ongeveer 15 procent van de leerlingen had problemen met de leerinhoud in het mbo en weet dat aan het vakkenpakket op het vmbo. Er zijn geen verschillen voor leerlingen uit de diverse sectoren in het vmbo, maar wel bleken iets meer leerlingen uit de theoretische leerweg (in totaal 18%) problemen te hebben met de inhoudelijke aansluiting.

De opleidingskenmerken in het mbo (sector, leerweg en niveau) speelden hier geen rol van betekenis: voor geen van die drie kenmerken zijn statistisch significante verschillen gevonden.

Leerlingen die naar een niet-verwante sector overstapten liepen in het algemeen vaker tegen inhoudelijke aansluitingsproblemen aan dan leerlingen die naar een verwante sector doorstroomden. In de groep die naar een niet-verwante sector ging, varieerde het percentage dat problemen met de inhoudelijke aansluiting had van ongeveer 20 tot 25 procent.

De manier van lesgeven in het mbo

Bijna 1 op de 5 leerlingen had (aanvankelijk) moeite met de manier van lesgeven in het mbo. Voor de meeste opleidingskenmerken zijn geen duidelijke verschillen gevonden. Een uitzondering betreft het

opleidingsniveau in het mbo. Het percentage leerlingen dat moeite had met de wijze waarop docenten in het mbo lesgeven, loopt systematisch op van 6 procent voor niveau 1 naar 20 procent voor niveau 4. Bij de doorstroom naar niveau 4 in het mbo hebben leerlingen uit een kaderberoepsgerichte leerweg (25%) en uit een gemengde leerweg (22%) wat vaker problemen met de aanpak van de docenten dan leerlingen uit de theoretische leerweg (19%). De verschillen blijven beperkt en zijn wellicht minder groot dan is te verwachten op basis van de verschillen tussen de leerwegen in de het vmbo.

De manier van leren in het mbo

Het percentage leerlingen dat moeite had met de manier van leren in het mbo is vergelijkbaar met het percentage dat problemen had met de wijze van lesgeven (18%). Hoewel er een redelijke mate van overlap is, vallen die groepen niet helemaal samen: 4 op de 10 leerlingen die moesten wennen aan het lesgeven in het mbo hadden eveneens moeite met de manier waarop geleerd moest worden.

Het opleidingsniveau speelt weer mee. In de groep die doorstroomde naar niveau 1 had ongeveer 9 procent problemen met de manier van leren. In de groep die op niveau 3 en 4 een opleiding volgde is dat percentage twee keer zo hoog (19%). Voor niveau 2 komt het uit op 16 procent, maar hier zijn duidelijke verschillen tussen leerlingen uit de diverse leerwegen in het vmbo. Van de leerlingen uit een basisberoepsgerichte leerweg die naar niveau 2 doorstroomden had 19 procent problemen gehad met de manier van leren tegenover rond 10 procent van degenen uit de andere drie leerwegen.

Zelfstandigheid in het mbo

De eis van zelfstandigheid in het mbo levert nog de meeste problemen op: bijna een kwart van de leerlingen had daar (aanvankelijk) moeite mee. Bijna de helft van de leerlingen die moesten wennen aan de manier van leren had ook moeite met de eis van zelfstandigheid. Er is geen samenhang gevonden met kenmerken van de vmbo-opleidingen (leerweg en sector).

Met het opleidingsniveau en de leerweg in het mbo is wel een samenhang aangetoond. De eis van zelfstandigheid speelde relatief meer leerlingen op niveau 3 en 4 parten dan leerlingen die naar niveau 1 of 2 waren gegaan. Op niveau 3 en 4 had 26 procent moeite met de zelfstandigheid, terwijl het op niveau 1 en 2 respectievelijk om 15 en 19 procent van de leerlingen ging.

Verhoudingsgewijs iets meer leerlingen uit de BOL dan uit de BBL hadden problemen met de eis van zelfstandigheid. De percentages zijn respectievelijk 25 en 20 procent.

7 INTAKE EN PLAATSING IN HET MBO

In het vorige hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten beschreven van de loopbaanbegeleiding in het vmbo. In dit hoofdstuk wordt dat gedaan voor de begeleiding die leerlingen in hun overstap krijgen vanuit het mbo. Het gaat daarbij om de zorgvuldigheid van de intake en de plaatsing.

Evenals decanen in het vmbo op de hoogte moeten zijn van het mbo om hun functie goed uit te kunnen voeren, zo moeten intakers geïnformeerd zijn over het onderwijs in het vmbo en de competenties die leerlingen uit de verschillende leerwegen meebrengen. De vraag is of dat ook zo wordt gezien door decanen en intakers en of intakers ook van die zaken op de hoogte zijn. Voor de feitelijke plaatsing van leerlingen moeten intakers echter weten wat individuele leerlingen willen en wat ze kunnen. Hoe worden die gegevens verzameld? En wat wordt er gedaan als er verschillen van inzicht zijn over de plaatsing? Het onderzoek concentreerde zich op die vragen.

In de bespreking van de resultaten wordt eerst aandacht besteed aan de kennis-uitwisseling met het vmbo (paragraaf 7.1). Vervolgens wordt beschreven welke procedures in gebruik zijn om informatie over leerlingen in te winnen (paragraaf 7.2) en hoe gehandeld wordt als er zich problemen voordoen bij de plaatsing van leerlingen (paragraaf 7.3).

7.1 Kennisoverdracht van het vmbo naar het mbo

In deze paragraaf wordt beschreven wat intakers van het vmbo moeten weten om hun werk (intake en plaatsing) goed uit te kunnen voeren. Verder wordt aangegeven hoe de informatieoverdracht van het vmbo naar het mbo verloopt. En tenslotte wordt gekeken of intakers voldoende op de hoogte zijn van die zaken.

7.1.1 Wat moeten intakers weten van het vmbo?

De decanen uit het vmbo en de intakers uit het mbo zijn een aantal relevant geachte onderwerpen voorgelegd met de vraag hoe belangrijk die zijn voor intakers om hun taak van intake en plaatsing van leerlingen goed uit te kunnen voeren. Figuur 7.1 toont het resultaat van de intakers. Het resultaat van de decanen is in de tekst te vinden.

De opvatting van decanen

Met uitzondering van een enkeling vinden decanen het belangrijk dat intakers in het mbo goed op de hoogte zijn van de opleidingen en onderwijsontwikkelingen in het vmbo, alsook van de competenties die leerlingen in de verschillende leerwegen verwerven.

De opvatting van intakers

Ook voor de meeste intakers is het een uitgemaakte zaak dat ze voldoende kennis moeten hebben van het vmbo (zie Tabel 7.1). Dik 90 procent heeft aangegeven het belangrijk te vinden dat ze goed op de hoogte zijn van de inhoud en het eindniveau van de vmbo-opleidingen, van typerende kenmerken van

de leerwegen en van de competenties die leerlingen in die leerwegen verwerven. De uitkomsten zijn daarmee vergelijkbaar met die van een jaar eerder.

Tabel 7.1 Noodzakelijk geachte kennis van het vmbo voor intakers: de mening van intakers

Onderwerpen	Beoordeling door intakers			
	2004 (n=260)		2003 (n=57)	
	(zeer) belangrijk %	niet/weinig belangrijk %	(zeer) belangrijk %	niet/weinig belangrijk %
inhoud en eindniveau van verwante vmbo-opleidingen	95	5	91	9
typerende kenmerken van de leerwegen in het vmbo	93	7	93	7
competenties van lln. uit de vier leerwegen	92	8	96	4
leerwerktrajecten en competenties van lln. uit die trajecten	81	9	77	23
de manier van begeleiding van zorg- en lwoo-lln. in het vmbo	77	23	86	14
hoe lln. in het vmbo op hun studiekeuze worden voorbereid	78	22		
in vmbo ervaren structurele problemen inzake de doorstroom	82	18	88	12

Inzicht in leerwerktrajecten en in hoe leerlingen uit leerwegondersteunende trajecten worden begeleid, wordt echter door een aanzienlijke groep intakers (20 tot 25%) als minder belangrijk ervaren. De betrokkenheid van intakers bij leerwegondersteunende trajecten speelt daarbij een rol. Hoewel intakers niet is gevraagd naar die betrokkenheid, is wel gevraagd voor welke opleidingsniveaus ze de intake verzorgden. Omdat aangenomen mag worden dat op de intake voor niveau 1 vaker leerlingen uit leerwerktrajecten verschijnen en mogelijk ook vaker lwoo-leerlingen, is een onderscheid langs die lijn gemaakt. Ongeveer eenderde van de intakers was niet betrokken bij assistentopleidingen (niveau 1), de overige intakers wel. Over het nut van kennis over de opleidingen en leerwegen in het vmbo en over de competenties van leerlingen was geen verschil van mening, maar wel ten aanzien van lwt- en lwoo-leerlingen. Van de intakers betrokken bij assistentopleidingen vond 85 procent het belangrijk geïnformeerd te zijn over leerwerktrajecten tegenover 73 procent van de intakers die niet met niveau 1 te maken hadden. Ten aanzien van lwoo-leerlingen is er een vergelijkbaar verschil: respectievelijk 82 en 65 procent vond het belangrijk op de hoogte te zijn van die leerlingen.

Waarom in de groep intakers die lwt-leerlingen te zien krijgen, het percentage dat inzicht in leerwerktrajecten belangrijk vindt toch lager uitvalt dan het percentage dat informatie over opleidingen en leerwegen van belang vindt, is niet uit de onderzoeksgegevens af te leiden. Verondersteld kan worden dat de frequentie waarmee intakers met die leerlingen te maken krijgen een rol speelt. Ook is het denkbaar dat sommige intakers zich minder bewust zijn van de problemen van lwt- en lwoo-leerlingen.

7.1.2 Welke informatie wordt uitgewisseld?

Voor intakers is het van belang om op de hoogte te zijn van kenmerken van de opleidingen, de competenties die leerlingen verwerven en de begeleiding van leerlingen. Dat vraagt om bilateraal overleg. Als het om algemenere, meer schooloverstijgende informatie gaat, lijkt het efficiënter de uitwisseling te organiseren via een regionaal platform, mede omdat zo'n platform zich goed leent voor het oplossen van gemeenschappelijke problemen. Om na te kunnen gaan hoe mbo's in hun regio

contacten onderhouden, konden intakekers aangeven met hoeveel vmbo-scholen ze informatie uitwisselen over de onderwerpen die in de vorige paragraaf zijn besproken. Tabel 7.2 toont de resultaten.

De meeste onderwerpen hebben een schooloverstijgend karakter. Het is daarom niet verwonderlijk dat tweederde tot driekwart van de intakekers heeft aangegeven dat informatie wordt uitgewisseld via een regionaal platform of via (wellicht intensievere) contacten met een beperkt aantal vmbo's in de regio. Een kwart tot een derde van de afdelingen in het mbo onderhoudt over het onderwijs, de competenties van leerlingen en de begeleiding van leerlingen relaties met tenminste de helft van de vmbo-scholen in de regio.

Tabel 7.2 Informatie-uitwisseling over het vmbo volgens intakekers

Onderwerp kennisuitwisseling	kennisoverdracht in de regio van vmbo naar mbo*			
	alle/meeste vmbo's %	± de helft vmbo's %	klein aantal vmbo's %	via platform %
inhoud en eindniveau van verwante vmbo-opleidingen	19	16	38	35
typerende kenmerken van de leerwegen in het vmbo	21	17	38	30
competenties van lln. uit de vier leerwegen	15	16	44	31
leerwerktrajecten en competenties van lln. uit die trajecten	16	14	43	32
de manier van begeleiding van zorg- en lwoo-lln. in het vmbo	15	13	48	31
hoe lln. in het vmbo op hun studiekeuze worden voorbereid	18	19	41	28
in vmbo ervaren structurele problemen inzake de doorstroom	13	21	43	28

* De som van de percentages per rij kan hoger zijn dan 100, omdat soms meer antwoorden gegeven zijn (met name de combinatie van categorie 3 en 4).

Dat veel afdelingen alleen met een (klein) deel van de vmbo's in een regio overleg voeren, kan tot gevolg hebben dat ze onvoldoende of mogelijk onjuist zijn geïnformeerd over een deel van de toeleverende scholen. Een klacht van een decaan onderstreept dat. De decaan wees erop dat leerlingen van zijn school nogal eens lager waren geplaatst dan geadviseerd (niveau 3 in plaats van 4, maar soms ook 2 in plaats van 3-4), omdat er bij de afdeling van het betreffende ROC twijfels bestonden over de kwaliteiten van leerlingen uit zijn school. Ook door intakekers is gemeld dat bij de plaatsing het diploma van de ene school niet zondermeer vergelijkbaar is met dat van een andere school.

Of het oordeel van die decanen gebaseerd is op analyses van leerlingstromen en loopbanen in het mbo is niet bekend. Het ontbreken van contacten tussen vmbo en mbo verhoogt niet alleen de kans dat onjuiste beeldvorming in stand wordt gehouden, het voorkomt ook dat naar een oplossing voor de problemen wordt gezocht.

7.1.3 Zijn intakekers voldoende geïnformeerd over het vmbo?

De mening van decanen

De decanen is gevraagd een oordeel te geven over de mate waarin intakekers van afdelingen die relatief veel van hun leerlingen ontvangen op de hoogte zijn van het vmbo. De beoordelingen slaan dus niet altijd op alle intakekers van een BVE-instelling (ROC, AOC of vakschool), maar op de intakekers van

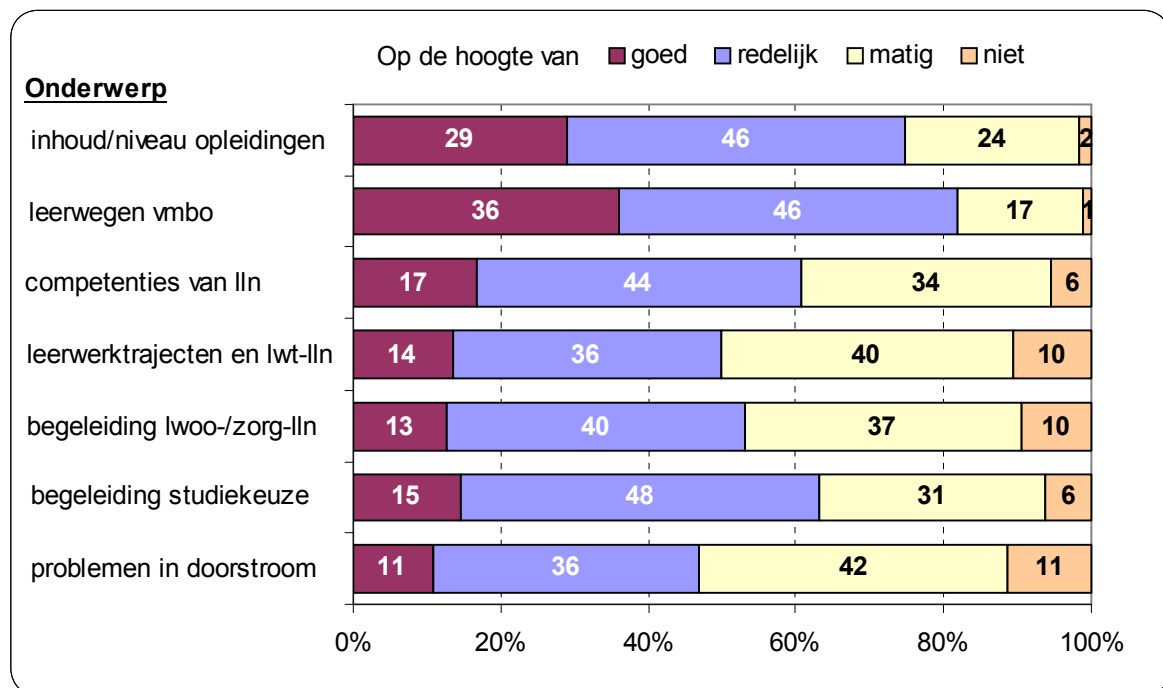
afdelingen waar relatief veel leerlingen naar toegaan. Als een BVE-instelling door twee decanen verschillend is beoordeeld, hoeft dat dus niet strijdig met elkaar te zijn: de ene decaan kan een afdeling binnen de sector Techniek op het oog hebben gehad en de andere decaan een afdeling binnen de sector Economie & Handel. Analyses zijn echter niet op dat gedetailleerde niveau uitgevoerd. Per decaan is eerst nagegaan in welk percentage van de betreffende mbo's (lees dus afdelingen van mbo's) intakers goed, deels of niet op de hoogte waren van het vmbo. Vervolgens is een gemiddelde berekend over alle decanen.

Van de door de vmbo-decanen beoordeelde afdelingen heeft 40 procent het predikaat “goed op de hoogte” gekregen, 45 procent het predikaat “deels op de hoogte” en een paar procent het predikaat “niet op de hoogte”. Van 1 op de 10 afdelingen waarmee decanen te maken hadden, konden ze niets zeggen. Volgens de decanen zijn er dus maar weinig intakers helemaal niet op de hoogte van de ontwikkelingen in het vmbo, maar kennis over het vmbo is bij veel intakers voor verbetering vatbaar.

De mening van intakers

Aan de intakers is gevraagd hun eigen kennis van het vmbo te beoordelen. Dat moest afzonderlijk worden gedaan voor de verschillende onderwerpen die hierboven zijn besproken. De resultaten zijn weergegeven in Figuur 7.1.

Figuur 7.1 Zelfbeoordeling van de kennis over het vmbo door intakers

Over de inhoud en het eindniveau van opleidingen en over de karakteristieke kenmerken van de vier leerwegen zijn de meeste intakers wel redelijk geïnformeerd. Toch is, naar eigen oordelen, niet meer dan 1 op de 3 intakers goed op de hoogte, terwijl het bij 1 op de 5 met die kennis matig lijkt gesteld.

Over de andere onderwerpen, zoals over de karakteristieke competenties van leerlingen uit de diverse leerwegen, de leerwerktrajecten, of hoe leerlingen in hun studiekeuze worden begeleid, is niet meer dan

de helft redelijk tot goed geïnformeerd. Een op de tien intakers heeft aangegeven daar helemaal niets van te weten. Hoewel die zaken ook niet door alle intakers als echt belangrijk zijn aangemerkt, bestaat er toch een duidelijke discrepantie tussen de mate waarin zij kennis over die onderwerpen als belangrijk hebben bestempeld en de mate waarin ze op de hoogte zijn. Als de oordelen van intakers over het belang van informatie betreffende leerwerktrajecten, begeleiding, enz. serieus worden genomen, dan schieten intakers in hun eigen visie duidelijk tekort in hun kennis over het vmbo.

Zoals hiervoor al is aangegeven, speelt bij de kennis over leerwerktrajecten en over leerlingen uit leerwegondersteunende trajecten mee of intakers zelf met die leerlingen te maken krijgen. Intakers die geen leerlingen aangemeld kregen voor niveau 1 (assistentenopleidingen) waren duidelijk minder goed op de hoogte van die groepen leerlingen. Toch is nog steeds 1 op de 3 intakers die wel lwt- en/of lwooleerlingen op zijn intake krijgt, matig geïnformeerd over leerwerktrajecten en leerwegondersteuning, terwijl 1 op de 10 er helemaal niets van weet.

7.2 Intakeprocedures in het mbo

Om leerlingen goed te kunnen plaatsen moet het mbo verdere informatie inwinnen over leerlingen die zich aanmelden. Bij de plaatsing moet over twee aspecten een beslissing worden genomen: de opleiding en het niveau van de opleiding. Bij het eerste aspect staat de vraag centraal welke beroepsinteresse leerlingen hebben, welke opleiding hun voorkeur heeft en of ze ook over de kwaliteiten beschikken om die opleiding te kunnen volgen. Bij het tweede aspect gaat het om het kennis- en vaardigheidsniveau van leerlingen. Bij de keuze voor een verwante opleidingen of als een leerling het juiste vakkenpakket heeft, is dat in feite al vastgelegd in de doorstroomregeling. Dat instellingen zich daar niet altijd aan houden, bleek in hoofdstuk 4. Officieel, dat wil zeggen volgens de WEB, kunnen instellingen voor niveau 3 en 4 een eigen beleid opstellen.

Om rekening te kunnen houden met de doorstroomregeling zoals die met name in het Gele Katern is gepubliceerd zal in ieder geval informatie over de vooropleiding van leerlingen moeten worden ingewonnen. Die regeling is immers geformuleerd in termen van kenmerken van de vooropleiding: leerwegen, het diploma, sectoren en het vakkenpakket. Die formele gegevens zullen echter niet altijd voldoende houvast bieden om leerlingen goed te kunnen plaatsen. Er hoeft alleen maar gedacht te worden aan leerlingen zonder vmbo-diploma, leerlingen met een 'verkeerd' vakkenpakket voor een opleiding en leerlingen die niet goed weten wat ze willen worden. Als uitgegaan wordt van de WEB, waarin instellingen zelf kunnen bepalen wie tot niveau 3 en 4 worden toegelaten, dan zullen BVE-instellingen ook gegevens over kennis, vaardigheden en competenties bij leerlingen willen nagaan. De vraag is of dat breed wordt gedaan of alleen selectief, dus alleen voor bepaalde opleidingen en/of voor bepaalde leerlingen, met name leerlingen waarover twijfels bestaan. Als het beroepsonderwijs zich ontwikkelt in de richting van een loopbaancentrum waarin trajecten worden gepland (en bijgesteld) op basis van individuele interesses en capaciteiten en waarin rekening wordt gehouden met de persoonlijke omstandigheden van leerlingen, zal de behoefte aan aanvullende informatie toenemen. Gegeven die behoefte aan aanvullende informatie is zowel aan decanen als aan intakers gevraagd welke informatie over en bij leerlingen wordt verzameld.

7.2.1 Informatie die bij het vmbo wordt opgevraagd

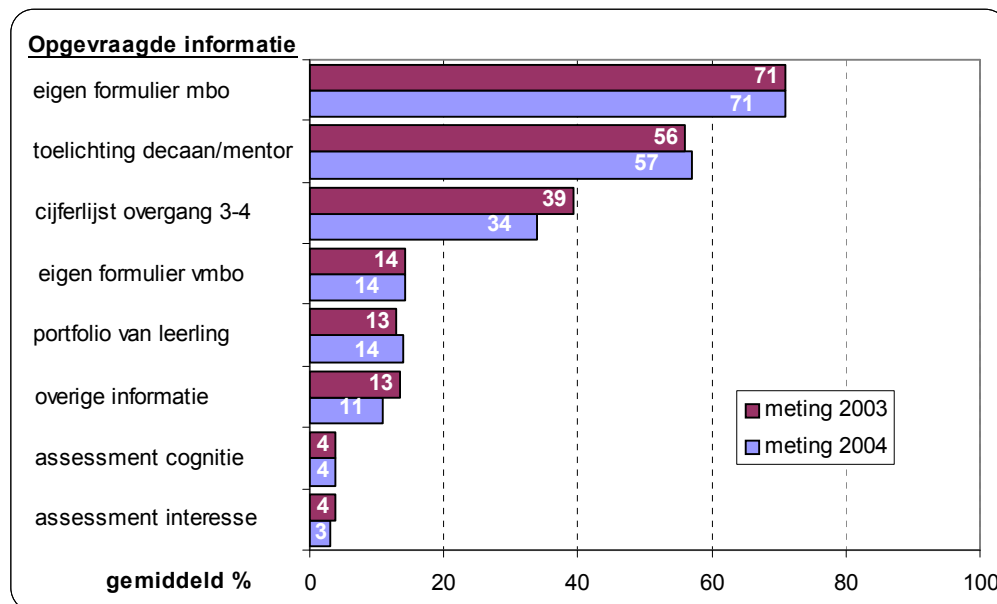
In de loop van het vmbo zullen op diverse momenten en op diverse manieren gegevens over de competenties, interesses, inzet, leerstijl en leerproblemen van leerlingen zijn verzameld en vastgelegd. Sommige gegevens zullen in een volgsysteem zijn opgeslagen, andere informatie bestaat alleen in de 'hoofden' van mentoren en decanen, maar steeds vaker wordt ook gebruik gemaakt van het portfolio, waarin leerlingen zelf bewijzen van hun competenties en interesses verzamelen.

De vraag is welke informatie door intakers wordt opgevraagd en voor welke leerlingen dat wordt gedaan. Bij decanen uit het vmbo is nagegaan welke informatie door het mbo wordt opgevraagd, bij de intakers is tevens nagegaan voor welke groepen leerlingen ze bepaalde informatie opvragen. Decanen en intakers konden zich ook uitspreken over het nut van die informatie voor de plaatsing.

Opgevraagde informatie volgens decanen

De decanen konden voor elk van de mbo's in hun regio aangeven welke informatie wordt opgevraagd. Of dat voor alle leerlingen of alleen voor een deel van de leerlingen gebeurt is niet nagegaan, omdat de vraagstelling anders te uitgebreid zou zijn geworden. Eerst is per decaan berekend welk percentage van de instellingen in de regio informatie opvroeg. Vervolgens is voor alle decanen een gemiddelde berekend, dat aangeeft welk deel van de instellingen gemiddeld bepaalde informatie opvraagt. Figuur 7.2 toont de resultaten.

Figuur 7.2 Opgevraagde informatie door mbo's: gemiddeld percentage mbo's per decaan

De formele opleidingsgegevens van leerlingen (sector, leerweg, studieresultaten en diploma) worden algemeen opgevraagd. Dat gebeurt veelal via formulieren, die soms in samenwerking met de vmbo's in een regio zijn ontworpen. Driekwart van de (afdelingen van) mbo's in een regio maken gemiddeld genomen volgens decanen gebruik van dat soort formulieren. Dat niet alle mbo's via zo'n formulier de noodzakelijke formele informatie over leerlingen opvragen, is te verklaren omdat leerlingen bij hun aanmelding die informatie ook moeten opgeven.

Het is niet ongebruikelijk dat tegelijk met of op het formulier een toelichting van de decaan of mentor wordt gevraagd over 'minder harde gegevens' van de leerlingen, zoals de inzet, motivatie, leerstijl, enz.

Gemiddeld wordt dat per regio door 3 op de 5 afdelingen van mbo's gedaan. Verder vragen gemiddeld 1 op de 3 mbo's de cijferlijst van de overgang van leerjaar 3 naar 4 op. Van andere (vormen van) informatie wordt veel minder gebruik gemaakt. Figuur 7.2 maakt duidelijk dat het beeld voor 2004 in grote lijnen overeenkomt met dat voor 2003.

Opgevraagde informatie volgens intakers

Welke informatie volgens de mbo's bij het vmbo wordt opgevraagd is in Tabel 7.3 te zien. Er is in de tabel een onderscheid gemaakt in de groepen leerlingen voor wie die informatie wordt opgevraagd.

Tabel 7.3 Informatie die bij het vmbo wordt opgevraagd volgens intakers

Bij vmbo opgevraagde informatie	Opgevraagde informatie door mbo's*							
	alle/meeste leerlingen		zorg-leerlingen		twijfel-gevallen		geen diploma	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
cijferlijst eindexamen vmbo	98	98	1	1	1		1	1
standaardformulier van het mbo	86	90	2	2	7	7	1	2
schriftelijke toelichting vmbo-decaan/-mentor	52	70	11	4	26		4	2
cijferlijst overgang klas 3 naar 4	45	44	1	4	8	7	27	25
portfolio van leerlingen	32	28	4	2	10	9	4	7
assessmentgegevens interesses en motivatie	31	23	13	11	33	18	6	5
assessmentgegevens cognitieve vaardigheden	25	19	18	23	35	25	6	2
andere vormen van informatie	10	11	2	2	3		2	

*Voor zover percentages per soort informatie niet optellen tot 100%, is er door rest geen gebruik van gemaakt

Ook de bevraging van de intakers duidt erop dat voor (vrijwel) alle leerlingen formele gegevens worden ingewonnen. De eindexamenlijst wordt door alle mbo's opgevraagd. Vrijwel alle (afdelingen van) mbo's verzamelen via een eigen formulier informatie over de vooropleiding en studieresultaten van leerlingen. Door 9 van de 10 afdelingen in een regio wordt om toelichtende informatie van de decaan of mentor gevraagd. Ongeveer de helft van de afdelingen doet dat voor alle leerlingen en 2 van de 5 afdelingen doen dat alleen voor specifieke groepen leerlingen. Andere soorten informatie (gegevens uit assessment) worden minder algemeen opgevraagd, maar juist wel voor specifieke groepen leerlingen. De resultaten komen in grote lijnen overeen met die uit de eerste meting. Op onderdelen zijn er wel verschillen, maar die lijken vooralsnog toegeschreven te moeten worden aan toevalsfluctuaties, zeker in de kleine steekproef uit 2003.

Een vergelijking maakt duidelijk dat, evenals in de eerste meting, decanen het gebruik van de meeste vormen van informatie iets lager inschatten dan intakers. Waarschijnlijk is er bij de decanen eerder van een onderschatting sprake, omdat ze mogelijk niet van alle acties van het mbo op de hoogte zijn. De verschillen ten aanzien van het gebruik van het portfolio en het opvragen van assessmentgegevens zijn moeilijker te verklaren. Volgens decanen worden die laatste gegevens vrijwel nooit opgevraagd, terwijl volgens de intakers dat voor eenderde van de cursisten wordt gedaan.

Het belang van de opgevraagde informatie

Het belang van de diverse soorten en bronnen van informatie kon door decanen en intakers op een 4-puntsschaal, lopend van niet belangrijk tot belangrijk, worden aangegeven. De twee categorieën 'redelijk belangrijk' en 'belangrijk' zijn bij elkaar genomen en gepresenteerd in Tabel 7.4.

Tabel 7.4 Het belang van opgevraagde informatie

Opgevraagde informatie	Opgevraagde informatie (redelijk) belangrijk			
	decanen (vmbo)		intakers (mbo)	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
cijferlijst eindexamen vmbo			91	93
standaardformulier van het mbo	95	92	99	98
schriftelijke toelichting vmbo-decaan/-mentor	96	92	92	94
cijferlijst overgang klas 3 naar 4	44	47	66	63
portfolio van leerlingen	90	86	79	61
assessmentgegevens interesses en motivatie	58	63	85	79
assessmentgegevens cognitieve vaardigheden	53	48	85	70
leervaardigheid/leerproblemen			94	

De formele informatie die ook nodig is om leerlingen volgens de doorstroomregeling te kunnen plaatsen is vrij algemeen als (redelijk) belangrijk getypeerd. Het betreft: de eindexamenlijst en de informatie over de vooropleiding op het standaardformulier. Daarnaast wordt ook veel belang gehecht aan de toelichting van de decaan of mentor en aan aanvullende informatie over leervaardigheden en leerproblemen. Er is op deze punten een hoge mate van overeenstemming tussen decanen en intakers.

Met uitzondering van het portfolio hechten de intakers duidelijk meer waarde aan de overige informatie dan de decanen. Intakers beschouwen informatie verkregen uit assessment (bijv. een beroepskeuze of interestetest) namelijk vaker als nuttig of belangrijk dan decanen. Of dit er op wijst dat het diploma niet altijd als bewijs van voldoende competenties wordt gewaardeerd of dat intakers met name ook uit zijn op informatie die hen beter inzicht geeft in de interesse en beroepsoriëntatie van leerlingen is niet uit de gegevens op te maken.

Over het nut van een portfolio in het intakeproces lijkt men in het mbo steeds meer overtuigd te raken. Zag vorig jaar 60 procent van de intakers het portfolio als een nuttige bron van informatie, in deze meting is dat percentage 80. Overigens is die waardering vooralsnog niet terug te vinden in een verhoogd gebruik van het portfolio in de intake (zie hierboven).

Informatie over sociaal-emotionele problemen kan in de overdracht van het vmbo naar het mbo ook van belang zijn voor de plaatsing, maar met name ook voor de begeleiding tijdens de opleiding. Die categorie was echter niet expliciet in de vragenlijst opgenomen, zodat daar niets over kan worden gezegd. Het lijkt voor de hand te liggen dat in aanvullende gesprekken met de decaan of de mentor van leerlingen (zie hieronder) die informatie ter sprake komt. Ook in de toelichting van decanen en mentoren, waar toch veelvuldig van gebruik wordt gemaakt, kunnen die problemen worden aangestipt. Of dat ook gebeurt, en of dat ook systematisch gebeurt, is echter niet te zeggen.

7.2.2 Inwinnen van informatie door het mbo zelf

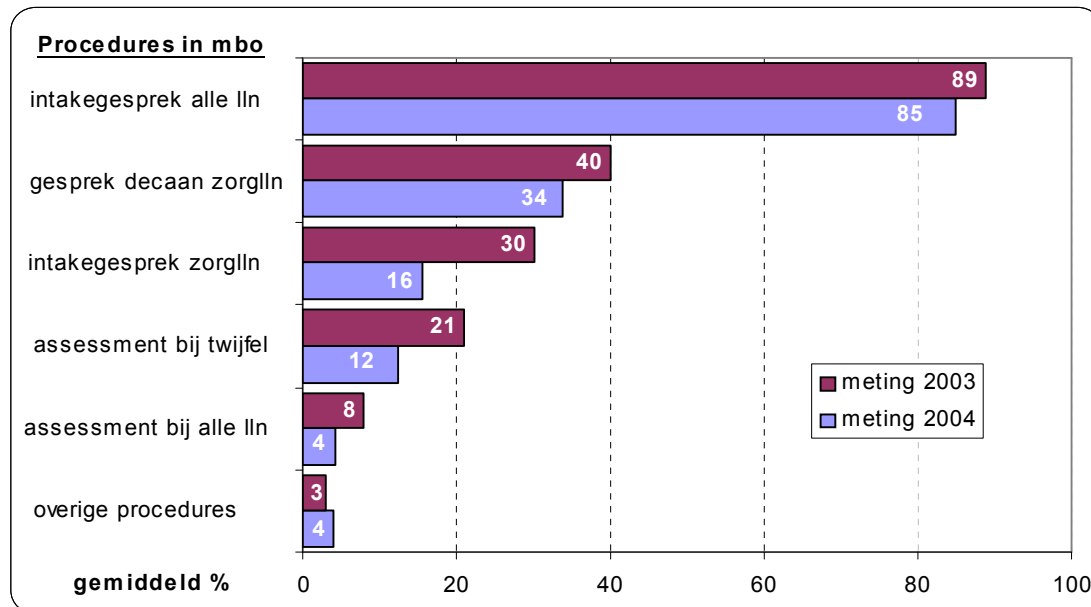
Naast het opvragen van informatie bij het vmbo wint het mbo zelf ook bij leerlingen, ouders en decanen informatie in. Daar kunnen uiteenlopende redenen voor zijn. Soms zal aanvullende informatie nodig zijn, omdat van een individuele leerling nog geen goed beeld is gevormd. Soms wordt iedereen getest (assessment) om te bepalen of de vereiste competenties en interesses aanwezig die voor een bepaalde opleiding als noodzakelijk worden beschouwd.

Decanen en intakekers is daarom gevraagd welke informatie het mbo zelf verzameld. Decanen konden voor de diverse soorten informatie aangeven welke mbo's in hun regio dat deden. Per decaan is het aantal mbo's omgezet naar een percentage voor die regio en vervolgens zijn die percentages gemiddeld over alle decanen. Intakers konden aangeven voor welke leerlingen welke aanvullende informatie is verzameld.

Door het mbo ingewonnen informatie volgens decanen

Figuur 7.3 brengt de resultaten voor de decanen in beeld. Volgens de decanen nodigen de meeste (afdelingen van) BVE-instellingen leerlingen uit voor een kort intakegesprek. Daarin wordt over en weer informatie uitgewisseld en wordt leerlingen veelal gevraagd hun studiekeuze toe te lichten. Het intakegesprek is volgens de decanen de enige procedure die mbo's tamelijk algemeen en breed inzetten voor aanvullende informatie. Van de overige procedures wordt volgens de decanen veel minder gebruik gemaakt. Een extra gesprek met de decaan of de mentor van zorgleerlingen gebeurt relatief nog het meest (gemiddeld door 1 op de 3 mbo's in een regio).

Figuur 7.3 Zelf ingewonnen informatie door mbo's: gemiddeld percentage mbo's per decaan

Door het mbo ingewonnen informatie volgens intakekers

Aan de intakekers is gevraagd aan te geven voor welke groepen van leerlingen bepaalde procedures worden ingezet om aanvullende informatie in te winnen. In Tabel 7.5 is steeds per procedure en onderscheiden voor doelgroepen aangegeven hoeveel procent van de intakekers die procedures uitvoert. De percentages geven dus een beeld van de mate waarin afdelingen de genoemde procedures inzetten.

Ongeveer driekwart van de afdelingen uit ROC's en AOC's roept alle aangemelde leerlingen op voor een kort intakegesprek en zo'n 15 procent doet dat alleen bij zorgleerlingen of als er twijfels over een leerling bestaan. Ook uit de opgave van de intakers wordt duidelijk dat vrij algemeen gebruik wordt gemaakt van het korte intakegesprek.

Tabel 7.5 Informatie die door het mbo zelf wordt ingewonnen

Procedures in het mbo om aanvullende informatie te verzamelen	percentage afdelingen dat eigen procedures inzet							
	alle/meeste leerlingen		zorgleerlingen		twijfelgevallen		geen diploma	
	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %	2004 %	2003 %
kort intakegesprek met alle IIn	72	67	5	4	8	16	4	4
uitgebreid intakegesprek met IIn (en ouders)	42	39	18	14	48	49	9	9
gesprek met de decaan/mentor van IIn	6	2	17	21	69	77	8	12
assessment kennis algemene vakken	18	11	9	9	30	46	11	11
assessment van interesse en motivatie	23	16	7	9	36	21	7	9
assessment cognitieve/motorische vaardigheden	19	14	9	11	36	30	6	12

*Voor zover percentages per soort informatie niet optellen tot 100%, is er door rest geen gebruik van gemaakt

De overige procedures worden veel minder vaak ingezet om het beeld van leerlingen aan te scherpen. Een uitgebreid intakegesprek wordt nog door relatief veel afdelingen vrij breed georganiseerd (42%), maar met de andere procedures verzamelen intakers informatie bij leerlingen waar twijfels over bestaan, bij zorgleerlingen of bij leerlingen die geen vmbo-diploma hebben gehaald. In die situaties wordt ook het uitgebreide intakegesprek door veel afdelingen benut.

Met uitzondering van het korte intakegesprek valt het gebruik van aanvullende procedures in de opgave van de intakers hoger uit dan in de opgave van de decanen. Omdat intakers de meeste procedures niet algemeen inzetten, maar alleen in specifieke gevallen, krijgen decanen wellicht een minder goed beeld van het gebruik.

Een vergelijking van de door het mbo ingezette procedures in 2003 en 2004 laat meer overeenkomsten dan verschillen zien. Als de kleine verschillen, die aan toeval geweten kunnen worden, buiten beschouwing worden gelaten, dan blijven er twee verschillen over die mogelijk serieus te nemen zijn. De eerste betreft een duidelijk groter aantal afdelingen dat van assessmentprocedures gebruik maakt om de interesse, motivatie en beroepsvoorkeuren te bepalen. Die trend is het sterkst bij leerlingen waarover twijfels bestaan, maar is ook op te merken bij een bredere inzet van die procedure. De wetenschap dat tamelijk veel leerlingen bij de overstap naar het mbo nog niet goed weten wat ze willen worden, kan een verklaring zijn. Het resultaat is in ieder geval in overeenstemming met het belang dat intakers aan de assessment van motivatie en interesse hechten (zie hieronder).

Een tweede verschil dat groot genoeg is om er op te wijzen, is de terugloop in de assessment van de algemene kennis (exacte vakken en talen) bij leerlingen waarover twijfels bestaan. Een verklaring is voorsnog niet te geven.

Opgevraagde informatie volgens leerlingen

Leerlingen uit cohort 2 is gevraagd aan te geven voor welke opleiding ze zich hadden aangemeld en of het betreffende mbo hen voor een intakeprocedure had opgeroepen en zo ja, voor welke procedure. Voorgelegd zijn: 1) een kort intakegesprek, 2) een uitgebreid intakegesprek, 3) aparte toetsen om de

geschiktheid voor de opleiding te bepalen en 4) toetsen om voorkennis van exacte vakken of de beheersing van moderne vreemde talen vast te stellen. De analyses zijn alleen uitgevoerd voor de eerste opleiding die leerlingen in de enquête hadden opgegeven. Tabel 7.6 toont de resultaten.

Tabel 7.6 Intake en intakeprocedure¹³

leerweg vmbo	intakeprocedure				
	geen %	1 %	2 %	3 %	4 %
BL	9,2	65,9	19,2	23,6	2,3
KL	8,2	67,7	17,4	17,8	2,0
GL/TL	8,5	68,1	16,5	22,6	1,8
Totaal	8,8	67,4	17,4	21,5	2,0

geen=geen intake gehad

1=korte intake; 2=lange intake; 3=assessment competenties

4=toets exacte vakken/moderne vreemde talen

Bijna 90 procent van de leerlingen was voor een of meer procedures opgeroepen. Een kleine 10 procent is dus niet zelf gehoord of gevraagd voor een intake of assessment. Dat wil niet zeggen, dat over die leerlingen geen verdere informatie is ingewonnen. Naast de formele gegevens, die van bijna iedereen zijn opgevraagd, zou via de decaan, de mentor of de ouders extra informatie kunnen zijn ingewonnen.

Tussen de vmbo-leerwegen zijn geen verschillen gevonden. In alle vier de leerwegen ligt het percentage dat is opgeroepen net onder de 90 procent. Lwoo-leerlingen zijn ook niet vaker opgeroepen dan andere leerlingen en er waren evenmin verschillen tussen leerlingen die verschilden in hun beroepsperspectief.

Intakgesprek

Het intakegesprek is de meest gebruikte procedure. Met 84 procent van de leerlingen is zo'n gesprek gevoerd. Bij het merendeel was dat een kort gesprek, maar met 17 à 18 procent van de leerlingen is uitvoeriger gepraat. Leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg zijn iets vaker uitgenodigd voor een uitgebreid intakegesprek dan met name leerlingen uit de twee meer theoretisch gerichte leerwegen, maar de verschillen zijn klein. Lwoo-leerlingen hadden vrijwel even vaak een langer intakegesprek als de overige leerlingen. Opmerkelijk is dat leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden juist iets minder vaak zijn uitgenodigd dan leerlingen met een deels of redelijk goed ontwikkeld beroepsperspectief. In de groep met een duidelijk beroepsperspectief had 19 procent een uitgebreid gesprek, maar dat loopt terug naar 14 procent in de groep die niet wist wat ze wilden worden. Het gaat weliswaar om een beperkt verschil, maar het was juist eerder te verwachten dat het verschil de andere kant op zou gaan.

De resultaten die bij leerlingen zijn gevonden komen in grote lijnen overeen met die bij decanen en intakers zijn gevonden. Uit de drie bronnen wordt duidelijk dat bij een deel van de leerlingen geen aanvullende informatie via een (kort of uitgebreid) intakegesprek wordt ingewonnen.

¹³ De resultaten hebben alleen betrekking op leerlingen die zijn geplaatst in een mbo-opleiding en op de eerste opleiding die ze in de enquête hadden opgegeven.

Assessment

Ongeveer één op de vijf leerlingen nam deel aan een assessment gericht op het nagaan van voorwaardelijke kennis, vaardigheden en/of motivatie. Dat gebeurde relatief vaak in combinatie met een kort of lang intakegesprek.

Leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg zijn minder vaak voor zo'n assessment opgeroepen dan leerlingen uit de andere leerwegen. Dat lijkt erop te wijzen dat bij leerlingen uit de twee meer theoretische gerichte leerwegen eerder aan de vakkennis of aan vereiste competenties wordt getwijfeld dan bij leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg. In ieder geval lijkt daar bij lwoo-leerlingen sprake van. Uit die groep is ruim een kwart (26%) gevraagd voor zo'n assessment.

Het beroepsperspectief speelt geen rol. Van de leerlingen die niet wisten wat ze wilden worden, is 22 à 23 procent opgeroepen voor een assessment versus 21 procent van degenen die dat redelijk goed wisten.

Toetsing van voorkennis van de exacte vakken en/of beheersing van een moderne vreemde taal is nauwelijks een onderdeel van de intakeprocedure. Niet meer dan zo'n 2 procent van de leerlingen heeft aangegeven tijdens de intake op die kennis te zijn getoetst. Evenmin zijn leerlingen uit de sector Zorg & Welzijn en de sector Landbouw zonder wiskunde in hun pakket, extra getoetst.

Het belang van de procedures

Evenals in de vorige meting heeft rond de 90 procent van de decanen en intakers het korte intakegesprek als een belangrijke procedure in het gehele plaatsingsproces beoordeeld.

Veel decanen hechten grote waarde aan procedures die ingezet worden voor zorgleerlingen. Met name het uitgebreide intakegesprek met die leerlingen en het overleg met de decaan of mentor ("onderdeel van de zogenaamde warme overdracht") staan hoog genoteerd bij decanen. Respectievelijk 99 en 92 procent vinden die beide procedures belangrijk. Assessment van leerlingen waarover twijfels bestaan is door bijna 90 procent van de decanen als een belangrijke procedure aangemerkt.

Bij de intakers scoren het uitgebreid intakegesprek en de assessment van interesses en motivatie juist hoog. Respectievelijk 90 en 80 procent van hen beoordeelden die procedures als belangrijk. Die waardering lijkt verband te houden met het probleem dat de vorige meting is geconstateerd en dat ook in deze meting weer bleek, namelijk dat om en nabij een kwart van de leerlingen niet goed weet wat ze willen worden als ze naar het mbo gaan. Intakers lijken met hun oordeel aan te geven dat in een uitgebreid intakegesprek, eventueel in combinatie met assessment van interesses, meer duidelijkheid ontstaat over de studie- en beroepskeuze van leerlingen, waardoor leerlingen ook beter kunnen worden geplaatst.

De assessment van cognitieve en motorische vaardigheden wordt door 60 procent van de intakers als belangrijk bestempeld. Ongetwijfeld gaat het vooral om intakers van afdelingen die zelf relatief veel gebruik maken van assessment om vereiste competenties te kunnen bepalen, zoals dat onder andere bij sportopleidingen, theateropleidingen en uniformberoepen het geval is. Een vergelijkbaar percentage intakers hecht belang aan de assessment van voorkennis van de algemene vakken (exacte vakken en talen). Ook hier zal het voornamelijk gaan om afdelingen waar die voorkennis, met name bij doorstroom uit niet-verwante sectoren een rol speelt. Zo vindt 70 procent van de intakers betrokken bij opleidingen in de Techniek die aanvullende informatie belangrijk.

7.3 Procedures bij plaatsingsproblemen

Hiervoor is al aangestipt dat tamelijk veel afdelingen een gesprek organiseren met de decaan van zorgleerlingen en leerlingen waarover twijfels bestaan. De vraag is of daar ook afspraken tussen vmbo en mbo over zijn vastgelegd. Die afspraken hoeven niet alleen betrekking te hebben op plaatsingsproblemen, maar kunnen een bredere strekking hebben, zoals over kennisoverdracht van zorgleerlingen (“warme overdracht”). Als die afspraken er niet zijn of als het mbo zelf geen initiatieven neemt, is de vraag interessant of decanen zelf initiatieven ontplooien om informatie over leerlingen door te spelen naar het mbo of om over die leerlingen te overleggen. Alvorens na te gaan hoe er gehandeld wordt bij plaatsingsproblemen, wordt eerst nagegaan in welke mate decanen en intakers op de hoogte zijn van plaatsingsproblemen, met name inzake de doorstroomregeling.

7.3.1 Afwijking van de doorstroomregeling

Zijn decanen en intakers zich er van bewust dat er van de doorstroomregeling wordt afgeweken? In de eerste meting kon daar geen duidelijk antwoord op worden gegeven. In deze meting is decanen expliciet gevraagd of leerlingen uit de diverse leerwegen niet conform de doorstroomregeling waren geplaatst. Intakers is hetzelfde gevraagd. Allereerst is echter nagegaan hoe goed decanen en intakers op de hoogte waren van de toepassing van de doorstroomregeling. De resultaten staan in Tabel 7.7.

Bij plaatsing in verwante opleidingen heeft ongeveer driekwart van de decanen en ook driekwart van de intakers een (redelijk) volledig beeld van het gebruik van de doorstroomregeling. Een kwart is niet goed op de hoogte en dat percentage is nog hoger als het gaat om leerlingen die met een juist vakkenpakket naar niet-verwante opleidingen gaan. Overigens kon een kwart van de intakers geen antwoord geven op deze vragen, wat dus ook iets zegt over het bewustzijn van dit probleem.

Tabel 7.7 Inzicht in de toepassing van de doorstroomregeling

Doorstroom van	inzicht in de toepassing van de doorstroomregeling			
	percentage decanen vmbo		percentage intakers mbo	
	(zeer) beperkt %	(redelijk) volledig %	(zeer) beperkt %	(redelijk) volledig %
gediplomeerde IIn naar verwante opleidingen	23	77	27	73
gediplomeerde IIn naar niet-verwante opleidingen	42	58	38	62

Tabel 7.8 toont de percentages decanen en intakers die hebben aangegeven dat cursisten afwijkend van de doorstroomregeling zijn geplaatst. Het antwoord van decanen voor de basisberoepsgerichte leerweg heeft zowel op een lagere als een hogere plaatsing betrekking.

Het eerste dat opvalt is, dat het percentage decanen en intakers dat afwijkingen in de doorstroom naar de BOL heeft opgemerkt hoger is dan het percentage dat afwijkingen in de BBL heeft geconstateerd. Dat is verrassend, omdat zowel in het vorige als in dit onderzoek is gebleken dat in de BBL verhoudingsgewijs veel meer leerlingen lager zijn geplaatst dan in de BOL. Een verklaring kan zijn dat men zich in de BBL

erbij heeft neergelegd dat veel leerlingen op niveau 2 moeten beginnen vanwege het ontbreken van opleidingen op niveau 3 en 4. Mogelijk dat ook het relatief geringe aantal leerlingen dat doorstroomt naar andere sectoren in de BBL dan Techniek het voor decanen en intakers moeilijker maakt om een goed beeld te verkrijgen van de BBL.

Tabel 7.8 Plaatsing afwijkend van de doorstroomregeling

Doorstroom vanuit	Plaatsing afwijkend van doorstroomregeling			
	percentage decanen		percentage intakers	
	BOL	BBL	BOL	BBL
	%	%	%	%
de basisberoepsgerichte leerweg*	35	5	20	9
de kaderberoepsgerichte leerweg	21	9	30	11
de gemengde en/of theoretische leerweg	9	2	19	8

*Voor de basisberoepsgerichte leerweg kan het zowel gaan om afwijkingen op een lager als op een hoger niveau.

7.3.2 Verkeerde aanmeldingen

Intakers is gevraagd om voor de BOL en de BBL aan te geven in welke mate leerlingen zich op een verkeerd niveau of voor een niet-passende opleiding aanmelden. Tabel 7.9 toont de percentages intakers voor de verschillende foutieve aanmeldingen en de mate waarin die foutieve aanmeldingen voorkomen.

Tabel 7.9 Verkeerde aanmeldingen

Aanmelding	BOL				BBL			
	verkeerde aanmelding				verkeerde aanmelding			
	<5%	5-10%	10-25%	>25%	<5%	5-10%	10-25%	>25%
	%	%	%	%	%	%	%	%
te hoog niveau	46	12	4	0	28	5	3	1
te laag niveau	39	23	9	0,5	27	9	6	0,5
onjuiste opleiding	43	14	5	2	28	7	3	0

Volgens bijna 2 op de 3 intakers komt het voor dat leerlingen zich voor een BOL-opleiding op een te hoog niveau aanmelden. Bijna de helft denkt dat hooguit 5 procent van de leerlingen dat doet en 1 op de 10 intakers schat dat 5 tot 10 procent van de leerlingen zich op een te hoog niveau aanmeldt.

Een te lage aanmelding komt volgens 70 procent van intakers voor. Circa 1 op de 10 intakers denkt dat zelfs 10 tot 25 procent van de leerlingen die naar de BOL willen zich te laag inschrijft. Het is niet duidelijk of intakers hier ook aanmeldingen op niveau 3 op het oog hadden, terwijl plaatsing op niveau 4 mogelijk was. In dat geval is er geen sprake van strijdigheid met de doorstroomregeling.

Naast een verkeerde opgave van het opleidingsniveau had tweederde van de intakers ervaringen met leerlingen die zich voor een opleiding opgaven waar ze niet geschikt voor waren, hetzij omdat ze niet over de juiste competenties beschikten, hetzij omdat die opleiding niet goed aansloot bij hun interesses. Het probleem van verkeerde aanmeldingen is in de BOL verhoudingsgewijs groter dan in de BBL.

7.3.3 Factoren die leiden tot plaatsingsproblemen

Leerlingen worden niet altijd geplaatst op het niveau waar ze zich voor hebben aangemeld. Dat bleek uit de meting van 2003, het is nu ook aangegeven door decanen en intakers. Daarnaast zijn er ook plaatsingsproblemen samenhangend met een gekozen opleidingsrichting. Zo kunnen leerlingen zich voor een verkeerde opleiding hebben aangemeld, hetzij omdat de doorstroomregeling geen recht geeft op die opleiding, hetzij omdat de opleiding niet past bij de competenties of interesses van een leerling. De problemen kunnen ook bij het mbo liggen, zoals een gebrek aan plaatsen (opleiding is vol) of geen vertrouwen hebben in het niveau van leerlingen uit bepaalde opleidingen of uit bepaalde vmbo's. Ook externe factoren kunnen meespelen, zoals de opstelling van regionale bedrijven of organisaties om leerlingen geen contract aan te bieden als ze op niveau 3 van de BBL starten. Intakers is gevraagd waarom gediplomeerde leerlingen soms lager worden geplaatst dan de doorstroomregeling aangeeft.

Onvoldoende voorkennis

Een meer structurele verklaring betreft verwante opleidingen waarvan vermoed wordt dat ze leerlingen afleveren met een te laag kennisniveau om een mbo-opleiding te kunnen volgen. Voor de BOL heeft ruim 20 procent van de intakers dat argument voor een lagere plaatsing opgegeven, voor de BBL betrof dat 11 procent van de intakers. Onvoldoende voorkennis of onvoldoende vaardigheden bij individuele leerlingen is door bijna 40 procent van de intakers opgegeven als een reden dat leerlingen in de BOL soms op een lager niveau worden geplaatst dan in de doorstroomregeling staat. Voor de BBL is dat percentage 18. De percentages slaan dus niet op het aantal lager geplaatste leerlingen, maar op de percentages intakers die hebben aangegeven dat lagere plaatsingen voorkomen als gevolg van een tekort aan kennis bij individuele leerlingen dan wel samenhangend met bepaalde vooropleidingen.

Problemen met het aanbod

Als er onvoldoende aanmeldingen voor een opleiding zijn of als een licentie ontbreekt kan dat ook een reden zijn om leerlingen lager (te moeten) plaatsen. Uiteraard kan een leerling dan naar een andere school gaan, maar niet iedereen kan of zal daar voor kiezen, bijvoorbeeld vanwege de reisafstand. Evenals bij de kennisfactor signaleren meer intakers problemen in de BOL dan in de BBL. Wat betreft de BOL heeft 11 procent van de intakers aangegeven dat onderplaatsing voorkomt door te weinig aanmeldingen en 4 procent door het ontbreken van een licentie voor bepaalde opleidingen. Wat betreft de BBL gaat het om respectievelijk 5 en 3 procent van de intakers.

Regionale bedrijfsleven

Dat het regionale bedrijfsleven een rol speelt om leerlingen lager te plaatsen dan de doorstroomregeling aangeeft, werd in de vorige meting al duidelijk. In deze meting is ook expliciet naar deze factor gevraagd. In de BOL speelt dit probleem niet of nauwelijks, maar in BBL wordt dit door 14 procent van de intakers als een probleem herkend. Er is een duidelijk verschil tussen sectoren: voor de Techniek komt het percentage intakers dat die factor noemde op bijna 20 procent uit, voor de drie andere sectoren draait dat percentage rond de 10 procent.

7.3.4 Omgaan met plaatsingsproblemen

Ongeveer 20 procent van de intakers heeft aangegeven dat er over plaatsingsproblemen afspraken bestaan met alle (afdelingen van) vmbo's in de regio, volgens de andere intakers beperken die afspraken

zich tot een klein aantal vmbo's (40%) of tot de vmbo's waarmee in een regionaal platform wordt samengewerkt (13%). Opmerkelijk is dat 1 op de 5 intakers geen antwoord kon geven als het plaatsingsprobleem een zorgleerling betrof en 1 op de 4 niet bij problemen met de doorstroomregeling. Een verklaring kan zijn, dat in sommige ROC's de intake en de plaatsing apart zijn geregeld.

Als er geen afspraken zijn gemaakt, kunnen intakers, maar ook decanen altijd nog zelf initiatief nemen om contact met elkaar op te komen. In Tabel 7.10 is voor beide groepen vermeld of dat ook gebeurt.

Tabel 7.10 Initiatief tot contact bij plaatsingsproblemen

Aard plaatsingsprobleem	Initiatief tot onderling overleg					
	decanen (vmbo)			intakers (mbo)		
	meestal %	soms %	bijna nooit %	meestal %	soms %	bijna nooit %
twijfels over de plaatsing zorgleerlingen	62	27	11	68	21	11
afwijking van de doorstroomregeling	65	23	11	47	29	24

Tweederde van de decanen zei meestal contact te zoeken met het mbo als ze op de hoogte zijn van plaatsingsproblemen met hun leerlingen. Rond een kwart doet dat soms en 1 op de 10 decanen neemt in die situaties bijna nooit initiatief om de probleem te helpen oplossen. Als het zorgleerlingen betreft komen die cijfers redelijk overeen met die van de intakers, maar er is een duidelijk verschil als het gaat om plaatsingsproblemen gerelateerd aan de doorstroomregeling. Minder dan de helft van de intakers neemt dan contact op met een vmbo-decaan en een kwart doet dat (bijna) nooit.

Er is een duidelijk verschil tussen intakers uit BVE-instellingen die afspraken hebben met het vmbo in de regio en intakers waar dat niet het geval is. Als er wel afspraken zijn, zegt 52 procent van de intakers meestal het initiatief te nemen om een decaan te kunnen spreken, 30 procent zegt dat soms te doen en 18 procent nooit. Zijn er geen afspraken met vmbo's dan ziet het beeld er duidelijk anders uit: 28, 22 en 50 procent stapt dan respectievelijk meestal, soms of nooit naar een decaan. Wellicht dat de drempel om in actie te komen lager is als er afspraken zijn gemaakt, maar het is niet uit te sluiten dat samenwerking tussen mbo en vmbo op dit punt wijst op een andere houding ten aanzien van plaatsingsproblemen.

LITERATUUR

CBS (www.cbs.nl)

Ministerie van OCW (2001). *Doorstroomregeling vmbo – beroepsonderwijs*. Uitleg, Gele katern, nummer 2/3 (januari 2001).

Het Platform Beroepsonderwijs (2005). *Samenwerking in de beroepskolom. Regioportret Achterhoek*.

Het Platform Beroepsonderwijs (2005). *Samenwerking in de beroepskolom. Regioportret Noord-Kennemerland*.

Het Platform Beroepsonderwijs (2005). *Samenwerking in de beroepskolom. Regioportret Zuidoost-Brabant*.

Neuvel, J. (2003). *Instroom van laagopgeleide leerlingen in de bedrijfstak Installatietechniek*. 's-Hertogenbosch: CINOP

Neuvel, J. (2005; te verschijnen). *Monitor sociale veiligheid in de BVE 2004. Deel 3 Beleid*. 's-Hertogenbosch: CINOP

Neuvel, J. & W. van Esch (2004). *De doorstroom van vmbo naar mbo. Een onderzoek naar de doorstroomregeling in cohort 1*. 's-Hertogenbosch: CINOP

NVS (maart, 2004) *Het decanaat in kaart*. Utrecht: NVS-NVL

Tilborg, L. van & W. van Es (2004). *De uitkomsten van de RMC analyse 2003*. Amsterdam: Sardes/SCO-Kohnstamm Instituut

Vrieze, G., J. Kuijk, L. Houben & N. van Kessel (2005) *Geboeid en gebonden. Monitor leerwerktrajecten*. Nijmegen: ITS

BIJLAGE 1: DOORSTROOMREGELING¹⁴

Artikel 2 Drempelloze instroom

In de bijlage behorende bij dit artikel zijn de basisberoepsopleidingen opgenomen waarvoor niet een assistentopleiding is opgenomen in het Centraal register die opleidt voor een zelfde beroep of beroepencategorie. Instroom in deze basisberoepsopleidingen blijft drempelloos. Een uitputtende opsomming van deze opleidingen in bijlagen (bijlage 1 en 2) is nodig omdat in de WEB geen onderscheid wordt gemaakt naar sectoren.

Artikel 3 Doorstroom naar een verwante sector: het diploma vmbo

Voor doorstroom naar de verwante vervolgoopleidingen in de BVE-sector geldt dat het vmbo-diploma zonder aanvullende eisen doorstroomrecht geeft. Het diploma basisberoepsgerichte leerweg geeft doorstroomrechten naar de niveau- 2 (basisberoeps)opleidingen in de verwante vervolgoopleidingen. Deze verwante vervolgoopleidingen zijn opgenomen in bijlage 2 van de regeling. De diploma's kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische leerweg geven doorstroomrecht zonder aanvullende eisen naar de niveau 3- (vakopleidingen) en niveau-4-(middenkader) opleidingen in de verwante sector.

Artikel 4 en artikel 5 Doorstroom naar een niet-verwante sector: het diploma met (maximaal) een sectorvak

Leerlingen die doorstromen naar een niet-verwante sector beschikken over het algemeen niet over twee (gevraagde) sectorvakken, die verplicht zijn in deze niet-verwante sector. Doorstroom naar de vervolgopleiding is in dit geval mogelijk wanneer de leerling over één van de sectorvakken voor de betreffende sector beschikt. Deze grondregel is alleen van toepassing op de sectoren techniek en economie. Voor de sectoren zorg en welzijn en landbouw geldt geen nadere uitwerking van deze rondregel, waardoor instroom in deze sectoren mogelijk is op basis van het diploma vmbo.

Artikel 4 Nader vooropleidingseisen techniek

Bij doorstroom met een diploma van de basisberoepsgerichte leerweg vanuit de sectoren economie, zorg en welzijn en landbouw naar niveau-2-opleidingen in de sector techniek wordt wiskunde of natuur- en scheikunde 1 (nask 1) als nader vooropleidingseis gevraagd, tenzij deze opleiding drempelloos is door het ontbreken van een verwante niveau-1-opleiding (zie de toelichting bij artikel 2). Bij doorstroom met een diploma van de kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische leerweg vanuit de sectoren economie, zorg en welzijn en landbouw naar de vakopleidingen (niveau 3) en de middenkaderopleidingen (niveau 4) in de sector techniek wordt eveneens wiskunde of natuur- en scheikunde 1 (nask1) als nadere vooropleidingseis gesteld.

Artikel 5 Nadere vooropleidingseisen economie

Bij doorstroom met een diploma van de basisberoepsgerichte leerweg vanuit de sectoren techniek, zorg en welzijn en landbouw naar een niveau-2-opleiding in de sector economie wordt wiskunde, economie of een tweede moderne vreemde taal als nadere vooropleidingseis gesteld. Bij doorstroom met een diploma van de kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische leerweg vanuit de sectoren techniek, zorg en welzijn en landbouw naar de vakopleidingen (niveau 3) en de middenkaderopleidingen (niveau 4) in de sector economie wordt wiskunde, een tweede moderne vreemde taal of economie als nadere vooropleidingseis gesteld.

¹⁴ Doorstroomregeling vmbo – beroepsonderwijs. Uitleg, Gele katern, nummer 2/3 – 23 – 31 januari 2001

BIJLAGE 2: TOEGEKENDE GEWICHTEN COHORT 2

Geslacht	Leerweg	Sector	Gewicht
man	BL	Economie	0.9923
man	BL	Zorg&Welzijn	0.7749
man	BL	Techniek	0.8743
man	BL	Landbouw	0.8933
man	KL	Economie	1.1853
man	KL	Zorg&Welzijn	1.0385
man	KL	Techniek	1.1053
man	KL	Landbouw	1.0982
man	GL	Economie	2.8676
man	GL	Zorg&Welzijn	7.7356
man	GL	Techniek	1.3487
man	GL	Landbouw	1.0966
man	TL		1.2395
vrouw	BL	Economie	0.8455
vrouw	BL	Zorg&Welzijn	0.6227
vrouw	BL	Techniek	0.4597
vrouw	BL	Landbouw	0.8641
vrouw	KL	Economie	1.0089
vrouw	KL	Zorg&Welzijn	0.8043
vrouw	KL	Techniek	0.4985
vrouw	KL	Landbouw	1.0481
vrouw	GL	Economie	1.8391
vrouw	GL	Zorg&Welzijn	1.1854
vrouw	GL	Techniek	7.1626
vrouw	GL	Landbouw	0.6863
vrouw	TL		0.9439

BIJLAGE 3: VRAGENLIJSTEN